
ST. BUTKUS
VYRAI
GEDIMINO
KALNE

Stasys Butkus,

gimė 1897 m. kovo 13.d. Kurtuvėnuose, Padubysio valsč., Šiaulių apskr.

Iš tėvų, žemaičių, bežemių ir varguolėlių, jis paveldėjo nuoširdžią savosios Žemės meilę, darbštumą ir atkaklybę.

Mažatvėje jis palinko į raštą ir ėmė rašyti į lietuviškus laikraščius. Rašė Amerikon: "Dirvai", "Vienybei", "Draugui", "Naujienoms" ir kit.

Dėl sunkių gyvenimo sąlygų mokslo jis nuosekliai neišėjo, bet 1928 m. baigė Suaugusiųjų gimnaziją Kaune.

Gyvenimo mėtytas ir vėtytas jaunystę praleido karuose: pirma priverstinai carinėje Rusijoje, vėliau savanoriškai N. Lietuvoje pirmose kovose dėl Lietuvos Laisvės. Kaip pirmasis Nepriklausomos Lietuvos karys ir kaip pareigingas, atkaklus savanoris — kūrėjas St. Butkus buvo apdovanotas Vyties Kryžiumi, keliais ordinais ir Latvijos medaliais su kardais. Jis yra iš tų vyrų, kurie pirmą kartą 1919 m. sausio l d. iškėlė Lietuvos trispalvę Gedimino kalne Vilniuje.

1922 m., pasitraukęs iš kariuomenės, St. Butkus ilgus metus dirbo "Kario" redakcijoje. Kaip žurnalistas ir redaktorius, jis yra daug parašęs straipsnių, reportažų, redagavęs knygų.

Dabar St. Butkus gyvena JAV, N. Y. ir be kitų darbų dirba lietuvybei ir lietuviškai spaudai išlaikyti ir stiprinti.

"Aušros" leidykla, norėdama pagerbti savanorį-kūrėją, Vyties Kryžiaus kavalierių Stasį Butkų, kuriam šiemet suėjo 60 m. amžiaus, pirmuoju leidiniu leidžia jo atsiminimus iš kovų dėl Lietuvos Nepriklausomybės *"Vyrai Gedimino Kalne"*

Lietuva ilgus amžius išsilaikė tuo pilkuoju artojėliu, kuris savo žemę ne tik arė ir mylėjo, bet ir savo krauju ją gynė. Stasys Butkus yra kilęs iš tų artojėlių ir nuo jų dvasios natskilęs. Jis yra iš tų pilkųjų Lietuvos didvyrių-savanorių, kurie savo kraujo auka sukūrė Nepriklausomą Lietuvą.

St. Butkus pasirodė esąs ne tik žurnalistas, bet ir atsiminimų rašytojas, kuris objektyviai ir vaizdingai aprašė bežlungančią Rusiją ir bekylančią Lietuvą. Kaip jis kovose dėl Lietuvos Laisvės aukojosi Lietuvai, taip jis atsiminimuose paaukojo savo "aš" objektyvumui.

Ši atsiminimų knyga parašyta lengvai, gyvai, vietomis su humoru, savo vaizdais ji primena Remarque, nors jam neprilygsta, bet tie vaizdai yra gyvi ir mieli, nes savi. Ypatingai ji bus įdomi skaityti visiems buvusiems savanoriams, kariams, šauliams ir kiekvienam lietuviui, kuris ieško atsiminimuose tikros, nuoširdžios lietuviškosios Žemės meilės.

Aplankas dail. Alf. Krivicko

STASYS BUTKUS

VYRAI GEDIMINO KALNE

PIRMŪNO IR SAVANORIO KŪRĖJO
ATSIMINIMAI

“Aušros” leidinys
1957 m.
Spauda ir įrišimas: MZ-Verlagsdruckerei GmbH.,
Memmingen

PRIEŠ AUŠRĄ

UŽEINA VOKIEČIAI

Nors Pirmasis Didysis Karas prasidėjo 1914 m. vasarą, bet mes, žemaičiai, vokiečių nematėme iki 1915 m. pavasario. Rusų-vokiečių grumtynės daugiausia palietė Užnemunę. Mes, žemaičiai, filosofavome: girdi, Užnemunė — turtingas kraštas, ten geri keliai, todėl vokiečiai ten ir veršis. O mūsų Žemaitijos — keliai blogi, smėlėti, vietos kalnuotos, kurgi čia tau vokiečiai išvažiuos su savo mašinomis ir sunkiąja artilerija.

Sėdime ramiai ir skaitome laikraščiuose, kad 1914 įm. ir 1914—1915 m. žiemą vokiečiai kaunasi su rusais Užnemunėjė. Tik mano tėvukas buvo pesimistiškai nusiteikęs. Girdi, vokiečiai gali ir pas mus ateiti iki Dubysos. Mat, rusų caro diedukas, būdamas vokiečių kaizerio tėvo kūmas, dovanų pažadėjo jam atiduoti Žemaitiją. Paskui pagailo, ir neatidavė, dėlto vokiečiai visą laiką griežė dantį dėl Žemaitijos. Žinoma, tai buvo tik mūsų senukų legenda. Politika ėjo savo keliu.

1915 m. balandžio mėn. apie 15 d. išgirdome Kelmės pusėje netolimą artilerijos šaudymą. Ramindamiesi savo teorija, kad vokiečiai į Žemaitiją nelįs, nenusigandome. Tik vakare grįžę nuo plento darbininkai šiek tiek nerimo parnešė. Jie papasakojo,

kad dirbant plente, netolimai sprogo vokiečių artilerijos sviediniai, todėl turėję mesti darbą ir bėgti namo. O Kelmė juk nuo mūsų Kurtuvėnų visai netoli, tik apie 22 kilometrus, todėl supratome, kad vokiečiai jau čia pat.

Naktį miestelį prikėlė dvaras. Dvaro darbininkams liepė susirinki į dvarą ir atsiimti iš anksto 3 mėnesių atlyginimą grūdais. Naktis graži, mėnesiena. Miestelis ir dvaras juda ir vežasi grūdus namo, slepia daugiausia į žemę. Tik prieš rytą užmiegame.

Tuomet dirbau Kurtuvėnų dvare prie karvių. Dvaro karvės buvo šveicarų veislės — “švicės“. Tokių karvių anuometinėj Kauno gubernijoj turėjo tik mūsų dvarininkas grafas Plioteris, ir, rodos, Baisogalos dvarininkas. Per Kurtuvėnus prabėgo nedaug rusų kareivių ir pravažiavo vienas rusų generolas. Ir kareiviai ir generolas buvo apsilankę dvaro karvidėje. Dvarininkas mums liepė su karvėmis bėgti, kad vokiečiams jos nepatektų.

Išsivarėme 91 galviją. Norėjome varytis Šiaulių link, bet miestelio gale stovėjo rusų kareivis ir įsakė mums varytis Kuršėnų link. Girdi, Šiaulių link plentu traukiasi rusų kariuomenė, prie Bubių užminuoti Dubysos ir Dubysos-Ventos perkaso tiltai, todėl galime patekti į kautynių lauką.

Varomės Kuršėnų link. Vakare pasiekėme kažkokį nedidelį miškelį ir apistojome nakvynės. Nors pavasaris, bet vakare šalta. Susikūrėme laužus ir aplink juos sugulėme. Saulei musileidus, kažkur nepertoliausia sustaugė vienas patrankos šūvis, lyg pasakydamas mums “labanakt“. Vadinas, vokiečiai lipa ant kulnų.

Rytą norime varytis vieškeliu, bet žiūrime, pabėgėliai važiuoja atgal. Klausiame jų, kodėl jie grįžta. Paaiškina, kad jau už akių užėjo vokiečiai. Važiuoja jie į kitą pusę ir mes varomės karves jau Šiaulių link. Kiek toliau pamatome jojant keliolika raitelių kareivių. Iš tolo negalima pažinti, ar čia rusų, ar vokiečių raitininkai. Žmonės išsigąsta ir pradeda bėgioti į visas puses. Viename ūkininkų vežime važiavo rusų karininkas. Jis išsitraukė žiūroną, ėmė dairytis ir važiavo toliau. Supratome, kad pastebėjo rusus, todėl ir mes nurimome ir ramiai varėmės pirmyn. Susitikome keliolika rusų kazokų žvalgų, kurie sekė tarpufrontę. Jie paragino greičiau varyti karves, nes vokiečiai jau prie Šiaulių.

Išėjome į vieną aukštumą. Už kokių kelių kilometrų dešinėje pamatėme degančius Šiaulius. Viršum Šiaulių lėkė vokiečių cepelinas, lyg didelis cigaras. Jam pralekiant, netoli Šiaulių geležinkelio stoties, staiga išsiveržė liepsna ir dūmai iš žibalo tanko, stovėjusio miesto pakraštyje prie geležinkelio ir plento. Tankas pradėjo smarkiai liepsnoti. Matyt, cepelinas, o gal artilerija pataikė į žibalo tanką. Šis reginys labiau supurtė mus. Atsilikusių senųjų karvių jau nebepaisėme, bet stengėmės varytis jaunesniąsias. Senesniosios, nors ir atsilikusios, sukaupė savo jėgas ir ėjo paskui, kad nepasiliktų.

Išėjome į Šiaulių-Joniškio plentą. Plentas pilnas atsitraukiančios rusų kariuomenės. Mūsų karvės įsimaišė į kareivių tarpą ir įgavo jėgų žygiuoti kartu. Net ir senesniosios jau nebeatsiliko ir kartu žengė. Matyt, ir gyvulys gerai nujautė, kad čia jau kažkas negera, kad ir žmonės bėga.

Prie Meškuičių miestelio, priešais, plente, pasirodė keletas sprogimų ore. Iš ten atlėkė keliolika rusų kazokų ant baltų arklių. Kažkoks rusų vadas jų paklausė — kas ten. Kazokai atsakė, kad nuo Joniškio atžygiuoja vokiečiai. Vadinas, supa rusus. Rusų kariuomenė sustojo. Mes klausiame kareivių, kas čia bus. Jie atsako, kad mūšiai. Blogai! Su nuvargusiomis karvėmis toli nebenubėgsime, o savo kailis brangesnis. Karves norime išvaryti iš kareivių tarpo į laukus, bet jos neina iš kareivių eilių ir nori su kareiviais žygiuoti. Tik vargais negalais pavyksta atskirti nuo kareivių ir išvaryti jas nuo plento į laukus.

Paliekame karves lauke, o patys sėdame į vežimus ir lekiame pro Meškuičių miestelį tolyn. Prie vežimo pririštą vežėmės veislinį belgų veislės eržilą, už kurį jau tuomet mokėjo 500 rublių. Tai nemažas pinigas. Jis, nors ir stipras, bet sunkus ir greit pabėgti negali. Kai atsilošia, tai pora darbinių arklių nebegali vežimo patempti. Kliudo mums skubėti iš mūšių lauko. Teko atrišti jį ir paleisti į laisvę. Dar toli vijosi mus, bet pagaliau atsiliko. Vėliau atvažiavusieji pabėgėliai pasakojo, kad matė ant jo jojant rusų kareivį.

NEBEPABĖGAME NUO VOKIEČIŲ

Tą dieną nuo vokiečių nebepabėgome. Jie visur buvo užėję už akių. Pernakvojome viename kaime. Kitą dieną ir vienais keliais, ir kitais bandėme važiuoti, bet visur buvo užėję vokiečiai. Niekur nepralindome pro juos ir turėjome grįžti namo tais pat

keliais. Jau vakare atvažiavome prie plento, kur palikome savo karves. Radome pėdas, nueitas namų link, nors nuo namų jau buvome apie keliasdešimt kilometrų. Pėdomis pradėjome eiti. Už kokio kilometro nuo plento, prie nedidelio alksnynėlio, radome apie 25 senesniąsias karves. Jos, pamačiusios mus, pradėjo keltis ir linksmai baubti. Mat, pusantros paros prabuvo negėrusios ir nemelžtos, nors žolės tais laikais jau buvo. Išmelžėme pieną ant žemės, nes mums buvo jo perdaug, ir pagirdėme, iš netoli buvusio vienkiemio šulinio.

Netoli plento buvo kaimas. Visas tuščias. Jokio žmogaus. Durys neužrakintos, viskas palikta. Matyt, pabėgo paskubomis. Gyvuliai ir naminiai paukščiai paleisti linksmi vaikščioja po laukus. Vaizdas nykus. Savo karvių nebesaugome ir sugulame vienkiemyje. Jeigu jos nenubėgo per pusantros paros, tai nenubėgs ir per vieną naktį.

Rytą atsikėlę su rastomis karvėmis pasileidome namų link. Kitų karvių pėdos irgi vedė namų link. Pradėjome ūkininkų klausinėti, ar nematė kur tokių “pelės plauko“ karvių. Jie mums nurodinėjo: pas tokį tai ūkininką-3, pas kitą-5 tokios karvės sulaikytos, ir pagaliau surinkome visas karves; trūko tik vienos.

Parsivarėme iki namų, bet į dvarą varyti negalėjome. Ten buvo vokiečiai. Pro miestelio ir dvaro šalį nusivarėme į Vainagių miškus ir ten slapstėme apie mėnesį. Miške užtverėme gyvuliams gardą naktis praleisti, o dienomis ganydavome jauname miške. Vokiečiai į miškus nosies nekaišiojo.

Ateidavome apsidairyti ir į miestelį. Daug pa-

bėgusių žmonių dar negrižę. Miestelis pustuštis. Kooperatyvo krautuvė išplėšta. Kai vokiečiai užėjo, rado krautuvę uždarytą. Ją atplėšė ir pasiėmė popierosų, cigarečių ir tabako. Kitko jiems nereikėjo. Tai pamatę, miestelio gyventojai puolė krautuvę ir viską iš jos išnešė. Pro Kurtuvėnus prajojo vokiečių kavalerija. Žmonės kalbėjo, kad jos prajoję apie 11 000. Kurie nakvojo, tai arklių nestatė žmonių tvartuose, bet mokykloje ir kitose panašiose būstinėse.

Rusai vokiečius atstūmė iki Dubysos. Prasidėjo mūšiai netoli mūsų. Laukiame rusų, nes vokiečiai jau įkyrėjo. Kai ramu fronte, tai neramu mums. Kai fronte didesni mūšiai — patenkinti esame. Va, rodos, rusai jau ateina.

Vieną dieną miestelyje pranyksta vokiečiai. Surankiojo visokius nerikiuotės kareivius ir nuvarė Bubių link — rusų sulaikyti. Po vienos kitos valandos su triukšmu grįžta. Matyt, kautynių nelaimėjo.

KAUTYNĖS PRIE KURTUVĖNŲ MIESTELIO

1915 m. gegužės 15 d. rusai priartėjo prie pat Kurtuvėnų miestelio. Vokiečiai, išsikasę apkasus ant Kartuvių kalno, šalia miestelio, už dvaro parko mūrinės tvoros ir iš kitur gynėsi. Kovų metu daug žmonių subėgo nuo kulkų pasislėpti į bažnyčią. Vaikai drąsesni. Jiems įdomu, kaip tos kovos vyksta. Kur nors užlindę, pradėjo stebėti kautynes . . . Bėga per miestelio daržus pora vokiečių. Rusų artilerijos

šrapnelis spogsta viršum jų galvų. Vienas vokiečių krinta. Kitas pagriebia jį, užsiverčia ant pečių ir nešasi kažkur.

Rusų artilerija ypač apšaudo Kartuvių kalną. Ir rusų šautuvų šūviai daugiausia ten krypsta. Krinta vienas rusų artilerijos sviedinys į vokiečių apkasus, gerai pataiko, ir į viršų pakyla vokiečių kareivio koja ir žemių glėbys su smulkesnėmis kareivio kūno dalimis. Po kautynių vaikai pirmieji nubėga į apkasus pasižiūrėti. Užmuštų nemaža. Vienas stovi pajuodęs ir taiko į rusų pusę. Jam kliuvusi kulka į galvą. Kitas artilerijos sviedinio visai apverstas žemėmis, tik viena ranka kyšo lauke.

Rusams puolant, vokiečiai pradėjo trauktis. Pora vokiečių su dideliu benzino buteliu bėginėjo po miestelį ir padeginėjo kiekvieną namą. Užbėgo į bažnyčią. Ten nemaža žmonių. Nori juos išvaryti ir bažnyčią uždegti, bet žmonės neeina lauk. Vokiečiai užbėga į bažnyčios bokštą ir iš ten padega bažnyčią. Pradeda degti bokštai ir stogas. Bažnyčia didelė mūrinė. Pro lubų skyles pradeda kristi į bažnyčios vidų kibirkštys. Pavojus užsidegti bažnyčios vidui. Klebonas kun. A Rakauskis ėmė vadovauti. Suburia pasislėpusias moteris ir jos pradeda gesinti krintančias kibirkštis. Vienas artimiausias šulinys klebonijoje, o kitas už šventoriaus, Kartuvių kalno link, kur eina kautynės. Moterys, nežiūrėdamos pavojaus, lakstė, nešė vandenį ir gesino. Tuo būdu išsaugojo sveiką bažnyčios vidų. Nudegė tik stogas ir išdegė abu bokštai.

Vokiečiai padegėjai bėgo padegti paskutiniąsias miestelio trobas, bet nepastebėjo, kad pakalnėje,

perbridę Kurtuvos upelį, netoli jų, į miestelio aukštumą lipo rusų kareiviai. Vienoje troboje sėdėjęs dvaro darbininkas Adomas Vaitkus, tai pastebėjęs troboje susirado baslį ir išbėgo į kiemą vokiečių pasitikti. Iškėlęs baslį prieš vokiečius, perkūnišku balsu pradėjo keikti. Vokiečiai, nustebę ir lietuviško keiksmo nesuprasdami, iškart apstulbo. Tuo tarpu išlindo į miestelio aukštumą rusai ir pamatę tokį vaizdą, pradėjo juoktis ir vokiečiams šaukti: pasiduokite! Rankas aukštyn! Vokiečiai pasidavė.

Rusams įėjus į degantį miestelį, dvare dar gynėsi vienas kitas vokietis. Rusai įėjo į dvaro sodą, bet vienas vokietis vis dar nebėgo ir gulėdamas šaudė į rusus. Rusai jau čia pat ir šaukia pasiduoti, bet vokietis šaudo, ir tiek. Ar jis buvo pasiaukojęs žūti ir savo atsitraukiančius draugus dengti, ar buvo iš proto išėjęs. Dar turėjo galimumų pabėgti, bet nebėgo ir žuvo.

Mes, būdami miške ir pastebėję miestelio pusėje juodus dūmus, nubėgome ant vieno miško pakraštyje kalnelio pasižiūrėti, kas ten yra. Visas miestelis skendo ugnyje ir dūmuose. Daug miestelio ir dvaro gyventoju buvo atbėgę į mišką pas mus. Pamelžę karves ir jas uždarę užtvertame garde, miško keliuku pieną nešėme gyventojams. Benešant susitikome atsitraukiančią vokiečių kuopą. Jie, pamatę mus nešančius metalinius bidonus, paklausė gal mes vandenį nešame.

— Ne, pieną nešame! — atsakėme.

— Dar geriau, — vokiečiai atsakė ir kiekvienas po puoduką pasisėmęs, išgėrė visą mūsų pieną. Paskutiniesiems ir neteko.

Žinodami, kad miestelyje ir dvare jau rusai, norėjome iš miškų išeiti pas tėvus, nes tik pora kilometrų nuo namų. Eidami miško keliuku užėjome ant šaudančios vokiečių patrankos. Artilerininkai moja rankomis eiti atgal. Einame į kitą vietą. Užėjome ant vokiečių pėstininkų. Jie kasasi apkasus ir liepia mums apsistoti miške netoli jų nebijoti, nes jie šaudys tik rusų pusę. Taip, jie šaudys į rusų pusę, bet ir rusai šaudys. Jų kulkos mums ir pavojingos.

Miške susitinkame daugiau miestelio ir dvaro gyventojų. Kadangi jau temo, todėl susieškojome nakvynę miško dauboje, kad kulkos mūsų nekliudytų. Žmonės, netekę namų ir turto, nes viskas sudegė, dejuoja, aimanuoja. Kalbasi savo tarpe ir miegas neima. Prieš rytą miške pradėjo rėkti pelėdos balsu. Vieni žmonės pradėjo nerimastauti. Girdi, pelėdos balsas yra blogas ženklas, reiškiąs nelaimę. Kiti pradėjo raminti, kad čia nėra tikros pelėdos balsas, bet kareiviai tuo balsu duoda sutartus ženklus.

Rytą mes, piemenys, atsiskyrėme nuo kitų ir grįžome prie savo užtvertų karvių. Keliuku iki karvių užtvaros nueita dviejų vokiečių. Jų batų pėdos. Prieiname prie užtvaros. Vartų kartys atmestos ir karvės galėjo laisvai išeiti lauk. Bet nėjo. Visos susimetusios užtvaros gale, galvas su galvomis supynusios, ir tik pasturgaliai į lauką. Matyt, užėję vokiečiai, radę vienas karves, norėjo jas išvaryti lauk, bet karvės vieningai susipynė į vieną ratą ir nesidavė išvaryti. Ir, vokiečiams nuėjus, tebestovėjo taip pat. Tik kai pamatė mus, pasileido ir pradėjo eiti lauk iš užtvaros. O šiaip, kada kitomis naktimis mes nakvodavome šalia užtvaros, karvės net vidurnaktį

stengdavosi kartis atmesti ir išeiti. O dabar, pabugusios vokiečių, neėjo ir laukė savo piemenų.

Sumanėme rytą, kol dar nėra kautynių, išeiti su karvėmis iš miško ir pasiekti dvarą. Prisivarėme iki vokiečių linijų. Aukštesnėse vietose apkasai, o tarp jų žemesnėse vietose stovi tik sargybos. Pro jas ir bandėme pralįsti. Užeiname ant vienos, kitos ir trečios sargybos, tačiau mūsų nepraleidžia ir liepia varyti atgal. Atkakliai varomės toliau. Prieiname jaunų dviejų vokietukų sargybą. Jie šypsosi. Mūsų tarpe buvo dvi jaunos mergaitės. Gal jie apie jas ir kalbėjosi. Pro jų tarpą ir prasiveržėme. Vieta šlapia ir klampi. Keletas senesniųjų įklimpo. Jau nebežiūrėjome jų, kad tik su dauguma išeitumėm. Netrukus ir įklimpusios atbėgo. Matyt, visas jėgas sukaupė ir išlindo.

Jau buvusio Gumbučių kaimo laukas. Karvės, pasiilgusios laukų, nebesulaikomos ir veržiasi iš miško. Pamatome lauke netoli miško apkasus. Kieno jie nežinome. O gal vokiečių? Norime gyvulius grąžinti į mišką, bet nebeįveikiame. Lenda jėga lauk. Stovime už medžių ir žūrime. Pagaliau iš apkasų išsikiša rusų kareivių. Jie, pamatę vienas karves be žmonių, nustebę žiūri. Priėjus apkasus, jaunosios karvės peršoka juos, o senikės užpakaliu įkrinta. Pora kareivių pečiais suima užpakalį ir padeda karvei išlipti. Mūsų paklausia, turbūt, vokiečių čia pat nebėra, kad mes pralindome. Pasakome teisybę. Rusai liepia toliau varytis, nes už valandos prasidės kautynės.

Persivarome į kitą miestelio ir dvaro pusę. Miestelis sudegęs, dar teberūksta. Bažnyčios išdegusiame

bokšte vienas varpas aukštielninkas, apvirtęs, ir įkliuvęs lange, lyg šaukiasi dangaus keršto. Pilni laukai ant žemės nutiestų lauko telefono vielų. Kai kurių karvių nagos įskilusios. Eidamos per vielas jas nutraukia arba viela įkliūva į nagą. Pribėgę ir nutvėrę karvę už kojos, stengiamės vielą ištraukti, bet nevisad pasiseka. Dažniausiai nutraukia. Užėję rusų telefonistai liepia toliau nusivaryti karves, nes jau keliose vietose jos nutraukė telefono vielas.

Nusivarėme paliai Jurgiškio kalnelį. Apie pietus vokiečių artilerija pradėjo apšaudyti Kartuvių kalną. Pasirodo, ten rusų kareiviai. Jie pradėjo bėgti į pakalnę ir sklaidytis. Nuo vieno viršum sprogusio šrapnelio krito vienas rusas, nuo kito — du. Pagaliau pradėjo sprogInėti netoli mūsų. Kerdžius persižegnojo ir pasiliko, bet mes, piemenys, pabėgome.

Laukai buvo primėtyti rusiškų šautuvų šovinių. Vokiškų šovinių maža kur tesimėtė. Mes, paėmę kibirą, pririnkome šovinių ir padavėme kerdžiui nunešti į Žaliąją girelę ten stovėjusiai rusų sunkiajai baterijai. Jos vadas maloniai priėmė, padėkojo ir pagyrė. O patys kareiviai šovinių neimdavo. Girdi, sunku juos nešiotis.

Apie savaitę ganėmės netoli miestelio — Baltosios laukuose. Vieną tamsią naktį liepė mums pasitraukti už Dubysos, nes rusai trauksis. Vokiečiai, sulindę į miškus, susilaikę ir, gavę pastiprinimų, vėl pradėjo pulti. Toliau besivarant, iš miškų pašvietė ilga vokiečių prožektoriaus šviesos juosta. Šiaip naktis buvo tyli ir niekur jokio šūvio. Už Dubysos Bubių dvaro ganyklose ar pievoje sustojome nakčiai. Radęs kupstą, padėjau ant jo galvą ir užmigau.

Prašvitus prabudau ir žiūriu — viršum mano galvos medinis kryžius ir ant jo pamautas vokiečių geležinis šalmas. Pasirodo, buvau padėjęs galvą ant žuvusio vokiečių kareivio kapo. O tokių vienišų kapų visur paplentėje rasdavome.

Kitą dieną persikėlėme už Šiaulių miesto. Dažnai tai vienas, tai kitas nueidavo į Šiaulius. Nors miestas buvo vokiečių artilerijos apšaudomas ir kasdien degė, bet žmonės lindo į miestą krautuvių plėšti. Rusai visus miesto žydus buvo išvarę į Rusiją, girdi, jie šnipauja vokiečiams. Žydų krautuvės liko pilnos prekių. Kai tik vokiečių artilerija pradeda šaudyti miestą, užsidega vienas kitas namas. Žmonės puola degantį namą, atsiplėšia krautuves ir visas prekes išgrobsto. Pasitaikydavo, kad artilerijos sviedinys sudraskydavo žmogų, bet kiti į tai dėmesio nekreipdavo. Persižegnodavo ir sakydavo: šis jau sprogo ir neklius, o kitas gal neatlėks.

TRAUKIAMĖS Į RUSIJĄ

Vokiečiams slenkant pirmyn, ir mes žingsnis po žingsnio traukėmės per Lietuvą. Kiek ilgiau sustojome Vilniaus krašte. Žiemai artėjant, mūsiškis dvarininkas Plioteris susirado Rusijos šiaurėje, Jaroslavlio gubernijoje, Romanovo-Borisogliebskos apskrityje, Litarievos dvare pas Chomutovą pastogę savo karvėms, arba kitaip pasakius, atidavė į šerybas iki karo pabaigos.

Vitebsko gubernijoje susikraustėme į traukinį ir per Rusiją patraukėme tolyn. Pusė karvių buvo par-

duota kariuomenei ir važiavome tik su kokiomis 45 galvomis. Geležinkelių stotyse sustojus, rusai kaimiečiai kišdavo galvas į vagonus pasižiūrėti gražiųjų karvių. Moterys ypač nustebdavo, kai pamatydavo, kad mes, vyrai, karves melžiame. Susiėmusios, lyg maldai, rankas savo vyrams šaukdavo:

— O, Viešpatie! Vania, žiūrėk, vyrai karves melžia!

Mums dėlto būdavo pikta.

Po 8 kelionės dienų atvykome į nedidelę Lomo gelžinkelio stotį ir čia išsikrovėme. Už 15 varstų buvo Litarievos dvaras. Jau mūsų laukė. Buvo šaltas gruodžio mėnuo, dar šaltesnis, negu Lietuvoje. Gerokai prišalome, kol nusivarėme 15 varstų. Jau vakare atsivarėme į dvarą. Karves priėmė ir pririšo austrų belaisviai-Galicijos lenkai. Šiame dvare dirbo 22 austrai belaisviai, daugiausia čekai ir Galicijos lenkai. Jų niekas nesaugojo ir gyveno laisvai su rusais darbininkais.

Kai karves pririšo, vienas lenkas laužyta rusų kalba mums sako: “Eisime į virtuvę vakarienės.“ Valgyti, o ypač šilta, norėjome, nes 8 dienas mitome tik duona ir pienu. Priartėjus prie virtuvės, jau iš tolo į nosį dūrė kažkoks smirdintis kvapas. Įėjus į vidų, kvapas dar labiau badė nosis. Rusai darbininkai ir austrai belaisviai jau sėdėjo už stalų ir laukė vakarienės. Sena moteris virėja mus tris, piemenis, pasodino už stalo. Jau vien pažvelgus į šią moterį dingo noras valgyti. Nešvari ir nešvariai valgis gaminamas ir paduodamas.

Pirmiausia į medinius dubenis mums įpylė tų savotiškų kopūstų, nuo kurių sklido šis smirdintis kva-

pas. Jie tuos kopūstus vadino “šči”. Gal ir tinka toks vardas. Smirda, negalime ne prie burnos prikišti. Nevalgome. O kiti valgo, net ausys linksta. Virėja pamačiusi, kad mes “šči” nevalgome, paima nuo mūsų ir atnešusi padeda prieš mus po medine lentele. Žiūrime, ką čia turėsime daryti su tomis lentelėmis. Atneša jautienos mėsos, saujoje suspaudžiusi. Pro pirštus sunkiasi ir bėga mėsos skystimas. Šlykštu net pažiūrėti. Negalime nė mėsos valgyti. Kad būtų mandagiau ir ant stalo nepaliktumėme mėsos, pradėjome po gabaliuką plėšyti ir mesti po stalu ten beslankiojančioms dviem katėm. O jos iki šiol niekad negaudavo mėsos. Ėmė ir savo tarpe susipiovė dėl mėsos gabaliuko. Tai išgirdusi, virėja nuo mūsų nuvijo kates: “Girdi, jos tokios akiplėšos, kai tik svetimas žmogus pasirodo, tai tuoj ir užpuola.“

Nuvarius kates, nebeturime kur mėsos dėti. Teko palikti ant lentelių. Virėja, mėsą nuimdama, net užpyko. Pagaliau atnešė kažkokių baltų grūdų. Kai dar šviežią, rytą išvirtą būtų galima valgyti, bet dabar jau vakaras. Sudžiūvusi į plutą. O čia riebalų vietoj užpiltas saulėgrąžų aliejus, nepaspirgintas, o tiesiog iš krautuvės, žalias, kartus. Nelenda nė košė. Virėja visai užpyko ir balsiai pasipiktino: “Matyt, kelionėje neiš . . ., kad nenori valgyti.“

Mes savo tarpe kalbėjome nebaisiai lietuviškai. Prie stalo valgiusios dvi latvės pabėgėlės, matyt, nusiklausė artimą sau mūsų kalbos skambėjimą ir pradėjo sekti. Galicijos lenkai, austrų belaisviai, garsiai lenkiškai kalbėjo apie mus, nesitikėdami, kad mes suprantame lenkiškai. Jie stebėjosi, kad mes negalime valgyti rusų valgių. Vienas jų sako: “Matyt,

ne visoj Rusijoj taip blogai gyvena ir valgo, kaip čia. Žiūrėk, tie pabėgėliai nevalgo. Turbūt, iš geresnio krašto.“

Nakvynę davė drauge su austrų belaisviais, ant dviaukščių narų. Vyrai vienoj pusėj, o moterys gyvena kitoj pusėj kambario, tik lentomis pertverto. Latvės gyveno geriau — iš lentų atskirtame kambariuke. Buvo durys ir galėdavo užsidaryti.

Atėję į būstinę, norime valgyti. Klausiame austrų, ar nėra čia arti krautuvės. Sako, yra tuoj už dvaro. Nueiname, nusiperkame baltos duonos, dešros ir dar šio to, ir gardžiai pavalgome. Rusai ir austrai dar labiau nustemba, matydami, kad mes ištikrųjų buvome alkani.

Kitą dieną jau norėjome grįžti atgal į Vilniaus kraštą. Nors ir ten dvare buvo blogas valgis, bet vis dar šiek tiek žmoniškesnis, negu čia. Dvarininkas Chomutovas nenorėjo mūsų paleisti. Buvo girdėjęs, kad lietuviai yra darbštesni už rusus, o be to, jau buvome apsipratę su savo karvėmis. Mes paaiškinome, kad dėl valgio nenorime pasilikti. Dvarininkas pridėjo mums algos, kad tik pasiliktumėm. Kada vietos darbininkams rusams mokėdavo po 8 rublius per mėn, mums mokėdavo po 12. Rusai už tai pyko ant savo pono, kam šis sventimtaučius geriau užlaiko. Pasilikome prižiūrėti lietuviškąsias karvutes. Ir šiame dvare pragyvenome 15 mėnesių.

Lietuvio žodis vietos rusams buvo toks sunkus, kad per 15 mėnesių vos išmoko mus pavadinti lietuvių vardu. Būdavo, ateina iš kaimų giminės bei pažįstami ir išsišneka apie mus. Nori pasakyti, kokios mes tautybės, bet užmiršo. Bėga prie mūsų ir klausia:

“Vėl pasakykite, kokios jūs tautybės? Užmiršome!“ Ir bėga toliau kartodami: litovec! litovec!

Galicijos lenkai nustebo, kai juos prakalbinome lenkiškai. Niekap negalėjo įsivaizduoti, kad mes, mokėdami lenkiškai ir būdami katalikai, nesame lenkai. Apie lietuvius nebuvo girdėję. Čekai buvo kultūringesni ir lietuvius žinojo iš savo istorijos. Jie ir šiame dvare gyveno atskirai nuo kitų ir valgį patys gaminosi. Nevalgė bendroje virtuvėje. Į bendras patalpas ateidavo vakarais kaip svečiai pasikalbėti su kitais, o ypač merginomis.

Kartą vakare skaičiau lietuvišką laikraštį “Rygos Garsą“. Nenepastebėjau, kad mano užpakalyje stovi čekas ir seka mano laikraštį. Jam įdomu, kad rašyba panaši į čekų, bet ne vieno žodžio nesupranta. Kai pastebėjau jį, manęs paklausė, kokios tautybės esi, kad jūsų raštas panašus į mūsiškį. Lietuviai, — atsakiau.

— Argi lietuvių tauta dar gyva? — nustebęs paklausė.

—O kaipgi! Mes trys čia esame jos atstovai, — atsakiau.

Paskui išsikalbėjome apie Lietuvos ir Čekijos gyvenimą. Jis papasakojo, kad iš istorijos gerai žino Lietuvą, jog ji buvo didelė ir galinga valstybė, bet dabar apie ją nieko nebegirdėjo. Manė, kad lietuvių tauta yra žuvusi. Jis papasakojo, kad čekiškai yra skaitęs apie senovės lietuvius ir jų kovas su kryžeiviais. Girdi, kai kryžeiviai įžengdavo į Lietuvos miškus, tai ir žūdavo. Pagaliau jie pamanė, kad lietuviai kovoja velnio parama. Pririnko 17—18 metų jaunuolių, girdi, jie, jauni, nekalti, tai gal velnio

galybė pabūgs jų. Pasiuntė į Lietuvą, ir tie negrįžo iš karo.

Mes rusams buvome keisti, bet rusai mums buvo dar keistesni. Vyrų darbus ūkiuose dirba moterys, o vyrai po miestus uždarbiauja. Ir kaimuose valgis labai blogas. Mėsos valgo tik per didesnes metines šventes. O šiaip visas jų maistas tasai smirdintis “šči“ ir košė, žaliu aliejumi aplieta. Jie tuo reikalu ir savo patarlę turėjo: “Šči, da kaša — matka naša." (Sči ir košė — motina mūsų). Kaimas dvarui pavydėdavo, girdi, dvare geriau valgo. Ūkininkai čia kiaulių nelaikė ir visą savo amžių nebuvo valgę kiaulienos. Kai mes papasakojome apie Lietuvos gyvenimą, tai jiems atrodė tiesiog rojus. Paklausė, kuo reikia kiaules šerti. Paaiškinome. Na, atkirto ruseliai, visa tai mes patys suvalgome, taigi neturėtumėm ko duoti kiaulėms.

ŠAUKIA CARĄ GINTI

1917 m. vasario mėn. pirmomis dienomis Rusijoje buvo šaukiami 1898 m. gimimo naujokai. Lietė ir mus, tris piemenis. Jau ir taip Rusijai nusukome laiką. Mano metai buvo imami 1916 m. pabaigoje, o kitų net 1915 m. pavasarį, dar Lietuvoje tebesant. Iki šiol mus gynė nuo rusų kariuomenės Lietuvių tremtinių komitetų liudijimai. Mat, neturėdamas asmens pažymėjimų, nueidavai į savo komitetą (o jų buvo visur, kur tik atsirasdavo lietuvių pabėgėlių), pasisakydavai kokią nori pavardę ir kiek nori metų, išgaudavai asmens liudijimą, kuris atstodavo vidaus

pasą bei kitą kurį asmens pažymėjimą. Kuriems būdavo čia pat šaukimas į kariuomenę, aišku, save pasijaunindavo.

Vasario 5 d. atvykome į Rybinsko miestą stoti į rusų kariuomenę. Pagal nustatytą tvarką turėjome stoti savo Romanovo-Borisogliebsko apskrityje, bet ten nebuvo lietuvių nei jų pabėgėlių komiteto. Rybinske buvo.

Mieste neturėdami pažįstamų, užsukome į lietuvių komitetą nakvynės paprašyti. Komitetas neturėjo bendrabučių, todėl leido mums nakvoti savo raštinėje.

Nors ir į kariuomenę, bet Litarievos dvarininkas Chomutovas vis dar norėjo mus sugrąžinti. Girdime, suskambėjo komiteto telefono skambutis. Iš pašnekesio supratome, kad šnekasi apie mus. Dvarininkas nujautė, kad mes užsuksime į lietuvių komitetą, todėl prašė komitetą mus perkalbėti, kad grįžtume. Girdi, jie globoja karves iš Lietuvos ir svetimi jų taip neprižiūrės, kaip patys lietuviai, nes jie apsipratę.

Atsisakėme grįžti, nes jau buvo nusibodę klausytis vietinių rusų išmetinėjimų, kad mes jų “barino“ Chomutovo globoje slapstomės nuo karinės tarnybos. O karo pabaigą jautėme.

Kitą rytą nuėjome į Rybinsko naujokų ėmimo punktą ir prisistatėme. Aukštas, tipiškas rusų pulkininkas, karo komendantas, sužinojęs apie mūsų atvykimą iš kito apskrities, užklausė, kodėl mes ne savo apskrityje stojame.

— Nenorime, — visi trys atsakėme. — Ten nėra mūsiškių lietuvių. Mes, pabėgėliai, nežinome, kur

yra mūsų gimtojo apskrities valdžia, todėl jaučiame, kad galime stoti ten, kur mus traukia.

Komendantas pagalvojęs, pasakė “gerai“, ir priėmė. Surinkę, katalikus naujokus, nuvedė į Rybinsko katalikų bažnyčią prisiekti carui ir Rusijai. Mes jau buvome paskutinieji, kurie carui prisiekėme. Po 3 savaičių sostas palūžo.

Vietinius naujokus 3 savaitėms paleido namo, o mus tris, neturinčius pastogės, pasiuntė į etapo skirstymo punktą, kur apie 3 savaites prasivoliojome ant plikų narų.

Nuvarydavo ir dirbti į virtuvę. Kartą, laukdamas pietų, atsirėmiau į tarpdurį ir tiek paskendau svajonėse apie Lietuvą, kad nieko nebejaučiau, kas aplink vyksta. Rusai kareiviai tuo metu prieš valgymą, sustoję ir kepures nusiėmę, giedojo “Tėve mūsų.” Nors rusiškai gerai mokėjau, bet per savo įsisvajojimą neatkreipiau dėmesio, kad tai nepaprasta daina, bet malda. Stovėjau su kepure. Rusai perpyko. Vienas jų priėjęs trenkė per mano kepurę ir ji nulėkė toli. Kitas pastebėjo:

— Jis, turbūt, lenkas?

Tik tuomet atsipeikėjau iš svajonių ir išgirdau, kad rusai gieda prieš pietus maldą.

RUSŲ NAUJOKAI LYG LAUKINIAI

Vasario mėn. paskutinėmis dienomis mus išvežė į Orią, į skirtąjį 203 pėst. pulką. Tuo metu Petrapilyje, sostinėje, vyko revoliucija, privertusi carą atsisakyti sosto. Mes naujokai, būdami kelionėje,

nieko negirdėjome apie vykstančią revoliuciją. Mums atrodė, kad Rusijoje viskas ramu. Rusai naujokai, pakeliui pravažiuodami, daužė geležinkelių stotelių lempas ir langus, pagrobdavo ant perono sustatytus į miestą vežti pieno bidonus, pagaliu akmenį paleisdavo į moterėlių paliai stotį pastatytus stalelius su pienu, bulkutėmis ir kitokiais užkandžiais pravažiuojantiems. Žinoma, sudaužydavo butelius su pienu ir moterėlėms padarydavo nuostolių. Atrodė, lyg laukiniai važiuotų. Lietuviai naujokai iškart bandė rusus sudrausti, bet kur tau! Teko nutilti.

Maskvoje, vienoje geležinkelių stotyje mūsų naujokų traukinį pastatė šalia vieno senų kareivių traukinio. Išlipęs iš savo vagono, atkreipiau dėmesį į senuosius kareivius. Visi jie buvo prisisegę šv. Jurgio kryžius, gautus už pasižymėjimus kautynėse. Greit pastebėjau ant kiekvieno vagono durų kreida gražiai užrašytus sau mielus žodžius: “29 Lietuvos pulkas“. Apsidžiaugiau sutikęs “lietuvius,“ ir priėjęs prie vieno vagono, prakalbinau juos lietuviškai. Smarkiai nusivyliau. Jie mandagiai atsakė, kad mano kalbos nesupranta.

— Tai jūs ne lietuviai? — paklausiau.

— Ne, mes rusai! — jie atsakė — Tik mūsų pulkas turi Lietuvos vardą.

Vėliau patyriau, kad ir daugiau buvo rusų pulkų, kurie turėjo Lietuvos vardą. Matyt, tai buvo pulkai, tą vardą turintieji nuo Lietuvos pavergimo laikų. Netrukus po revoliucijos laimėjimo sužinojau, kad 29 Lietuvos pulko apie 600 šy. Jurgio kryžiaus kavalierių buvo vežami į Petrapilį caro sosto ginti.

Naktį atvykome į Orlą. Vedant per miestą, buvo ramu. Susitikdavome tik gatvėse patruliuojančius žandarus. Vienas jų balsiai mums pareiškė užuojautą, kad tokius jaunučius ima į karą.

REVOLIUCIJOS BANGAI RIEDANT PER RUSIJĄ

Rytą prabudo, pro savo kareivinių langus pastebėjome kažką nekasdieniška. Einantį pro mūsų kareivinių šalį žandarą užpuolė mūsų kuopos senieji kareiviai ir nuginklavo. Apsiverkęs žandaras nuėjo toliau.

Netoli kareivinių buvo kalėjimas. Pro langus pastebėjome, kad prie kalėjimo vartų renkasi žmonių ir kareivių minia su raudonomis vėliavomis. Ėmėm klausinėti senųjų kareivių, kas darosi mieste, bet tie nemandagiai atkerta, kad geltonsnapiams naujokams nevalia žinoti.

O vis dėlto įdomu. Slankioju apie senuosius kareivius, įsiklausydamas, ką jie šneka. Kai tik arčiau prieinu, tuoj jie nutyla. Matau, vienas jų skaito dienraštį “Rusioje Slovo“. Priėjęs žiūriu per petį. Pirmame puslapyje stambiomis raidėmis iš viršaus atspaudintas šūkis: “Lai gyvuoja, lai gyvuoja laisva Rusija!“ Pasirašęs dūmos (parlamento) pirmininkas Rodzianka.

Tai dar labiau sužadina mūsų smalsumą. Bet iš kareivinių rajono negalime išeiti. Prie vartų sargyba, o aplink aukšta mūro tvora, kurios perlipti nesitikime. Savo tarpe turėjome vikrų ir gyvą čigoniu-

ką. Jis mokėjo daug kalbų, jų tarpe ir lietuviškai. Žinodami čigono apsukrumą, pasiūlėme jam kuriuo nors būdu išsmuki iš kareivinių rajono ir, pasiekus kalėjimą, ištirti kas ten vyksta.

Čigoniukas greit dingo, bet ir greit sugrįžo painformuoti. Iš kalėjimo vadavo politinius kalinius. Jis matė, kaip du išleido: vienas išsėdėjęs 8 metus, o kitas 12. Šis, išleistas į laisvę ir gryną orą, apalpęs.

Vakare senųjų kareivių patikrinimas. Po patikrinimo atgiedojo “Tėve mūsų”. Vienas kareivis klausia: “Ar giedosime “Božė, caria chrani.” (“Dieve, saugok carą“) Tai buvo anuometinis rusų himnas. Kitas jam atkirto: “Kurių velnių giedosime, kad jo jau nebėra.“ Net pašokau iš džiaugsmo. Jau visiškai aišku — caras nuverstas.

Po keleto dienų prisiekėme naujai laikinai vyriausybei, kurios priešakyje buvo Kerenskis. Greit iš miesto kareivinių mus perkėlė į užmiestį, į pažangaus vado poručiko Koralevičiaus batalijoną. Jis buvo socialrevoliucijonierius ir kareivių mylimas.

Aš kelionėje į pulką, važiuodamas traukiniu, užsikrėčiau niežais. Nenuostabu vagonuose gauti tokių bjaurybių. Kareivius vežiodavo prekiniuose vagonuose, kuriuose būdavo įtaisyti dviaukščiai narai. Jų niekas nevalė ir neplovė, o važiuodavo įvairiai sergančių kareivių.

Mane pasiuntė į niežų ligoninę, rusiškai vadinamą “cesotnaja komanda“ (niežininkų komanda). Atvykus į ligoninę, plaukai pasišiaušė. Didžiausia netvarka ir nešvara. Matyt, nuo amžių grindys neplaunamos. Šiukšlių pilna. Ligoninė taip pat ligonių pilna ir nerandu vietos atsigulti. O miegoti reikia.

Dienomis šiaip sau prasivalkioju, o naktimis lendu miegoti po narais. Dieve mano, baisu palįsti. Po narais dar didesnė nešvara. Nuo viršaus pribirusių šiaudgalių ir kitokių šiukšlių krūvų krūvos, net kailis purtosi lendant gulti. Guliu ant plikų grindų, ant šiukšlių. Nėra nei pagalvės, nei antklodės, nei čiužinio. Savi drabužiai viską atstoja. Jokio gydymo nėra. Užsikrečiu niežais dar labiau. Nupila visą kūną.

Išleidžia išeiti kur tik nori. Naujokai vieni be senų kareivių negali į miestą išeiti, o aš iš ligoninės vienas išeinu. Kariškai apsieiti mieste nemoku, su karininkais nesisveikinu, bet jie ir nereikalauja. Mat, revoliucija. O aš dažnai einu į miestą, daugiausia į civilių pirtį, nes kitų priemonių gydytis nerandu.

Kartą einant per Okos upės tiltą, susitinku savo pulko vadą generolą majorą Konkrovą. Žiūriu, vieni kareiviai atiduoda pagarbą, tik kariškai pasisveikindami, o kiti pagal caro laikų tradicijas atsistodami ramiai, išsitiesdami ir ranką pridėdami prie kepurės. Tai buvo rusiškai vadinamas generolų pasveikinimas — stoti “vo front.“

Konkrovas sulaiko mane ir užklausia, kodėl aš neatsistojau prieš jį “vo front“.

— Esu naujokas ir dar nemoku, — atsakiau.

Tai kodėl tave vieną išleidžia į miestą? — paklausė.

— Esu niežinikų komandoje, — paaiškinau.

Generolas mane paleido.

IRSTA KARIŲ DRAUSMĖ

Atėjo pavasaris. Revoliucinės nuotaikos vis labiau didėjo. Pradėjo irti drausmė. Karininkai nebereikalavo, kad kareiviai sveikintų. Jeigu mes, naujokai, sėdėdavome ir karininkai eidavo pro šalį, stengdavomės atsistoti. Karininkai neleisdavo, sakydami: nereikia, nereikia. Žinoma, pačių karininkų mokomi, vėliau nustojome visai sveikintis. Kareiviai nuolat mitingavo. Mūsų 4 kuopos vėliava su socialrevoliucionieriškais šūkiais. Kur tik kuopa žygiuodavo, jos priešakyje buvo nešama raudonoji vėliava.

Kareiviai vis garsiau ir dažniau pradėjo murmėti prieš pulko vadą generolą majorą Konkrovą. Pirmiausia, kad jis monarchistas, o svarbiausia, kad kareivius maitina supuvusių bulvių koše. Beveik kasdien valgėme sušalusių ir supuvusių bulvių saldžią pajuodusią tyrę. Kopūstai taip pat būdavo panašios rūšies.

Kartą, sėdėdamas toliau nuo savo kareivinių ant tvoros, pastebėjau iš vidaus bėgančius su šautuvais senus ir jaunus kareivius. Visi skubiai rikiavosi į gretas. Nušokęs nuo tvoros ir pribėgęs pasiteiravau.

— Einame gen. mjr. Konkrovą areštuoti, — atsakė.

Nuotaikos pagautas, bėgu į kareivines šautuvo pasiimti, bet jau visi išgrobstyti. Mat, mes naujokai dar neturėjome savo šautuvų. Mokėmės su tokiu koks tik į rankas papuola. Radau senovišką turkų šautuvą be užrakto. Griebiu ir išbėgęs atsistoju į gretas. Puskarininkiai, betikrindami išsirikiavusius, ra-

do keliolika mūsų be tinkamų šautuvu. Beginklius pavarė atgal į kareivines. Mes raukomės. Tai pastebėję, karininkai leido mums eiti kuopos užpakalyje be ginklų. Girdi, jeigu įvyktų kautynės, tai mes turėsime paimti užmuštųjų ar sužeistųjų ginklus.

Suplevėsuoja raudona vėliava, ir kuopa su revoliucioninėmis dainomis patraukia miesto link. Prie upės tilto pasitinkame iš miesto parjojantį bataliono vadą. Jis mus sulaiko, paaiškina būklę ir liepia grįžti atgal. Anot jo, 15 batalionas, monarchisto ir pulko vado žento kapitono Selivanovo vadovaujamas, išsistatęs kulkosvaidžius, mūsų laukia. Kurią pusę gins 2 ir 3 batalionas dar neaišku. Turėsiąs tą vakarą įvykti karininkų susirinkimas ir bus apsvarstytas pulko vado areštavimo klausimas. Jeigu jie nenutars areštuoti, tai rytoj, nieko nežiūrėdami, eisime, nors ir per kovas, jo suimti.

Pulko vadas apie jo areštavimą jau buvo painformuotas ir griežtai pareiškė: kas ateis jį areštuoti, pirmajam paleis kulką, o paskui sau. Tačiau taip nepadarė. Vakare karininkai nutarė jį areštuoti. Tai sužinojęs, jis pabėgo. Bet karininkai, jį pasivijię arti Maskvos, areštavo. Supuvusios bulvės pulke išnyko.

LIETUVIAI GRUPUOJASI

Iš pradžių mūsų kuopoje naujokai buvo iš Jaroslavlio gubernijos, bet vėliau prisiuntė ir iš Minsko gub. Jų tarpe buvo ir lietuvių tremtinių, su kuriais mūsų kuopoje susidarė 9 lietuviai. Po revoliucijos dar daugiau naujokų gavome, ypač tokių, kurie iki

tol sugebėjo išsisukti nuo karinės tarnybos. Jie buvo mokomi atskirai. Kadangi jų gretose buvo apie 40 žydų tautybės, tai kuopos kareiviai juos pavadino “žydų legionu“.

Kartą grįžtant ’’žydų legionui“ iš pratimų, pastebėjome, kad ten žygiuoja ir lietuviško veido vyrukas. Sustojus ir iš rikiuotės jiems išsiskirsčius, puolame jį klausinėti tautybės. Pasisako, esąs lietuvis, dzūkas iš Suvalkijos. Tuoj visi lietuviai apsupam ji ir pradedame įkalbinėti, kad jis eitų pas kuopos vadą ir prašytųsi perkeliamas pas mus. Drąsiname ji, kad jis, nors ir neseniai atvykęs į kariuomenę, bet mus, senesnius naujokus, pasivys. Taip ir padarė. Kuopos vadui pasisakė esąs lietuvis, pasižadėjo pasivyti senuosius, ir vadas, nė žodžio netaręs, perkėlė jį. Tuo būdu kuopoje susibūrėme 10 lietuvių: 2 žemaičiai, 3 kapsai, 2 dzūkai, 1 zanavykas, 1 aukštaitis ir 1 Latvijos lietuvis.

UŽ IR PRIEŠ TAUTINIŲ BATALIONŲ STEIGIMĄ

Kuopos vadovybė paskelbė, kad kuopoje esą lenkai gali stoti į lenkų legioną. Norintieji tegu įsirašo kuopos raštinėje. Užsidegė ir vienas mūsų lietuvis, ilgasis Jonas nuo Kybartų, kuris vargu ar mokėjo lenkiškai. Atbėgęs mus ragina:

— Ką čia tarnausime su rusais. Tegu juos šimtas. Geriau su lenkais. Vis toji pati tikyba.

Pradėjome jį perkalbėti, kad turėtų kantrybės,

kol susidarys lietuvių kariniai daliniai. Tuomet visi stosime. Negavęs pritarimo, pasiliko su mumis.

Revoliucijai davus laisvę ir rusų pavergtosioms tautoms pradėjus judėti, lietuviai kariai taip pat sujudo. Neatsiliko ir Orlo įgulos lietuviai kariai. Jie savo susirinkimus ruošdavo Lietuvių tremtinių komiteto būstinėse. Į kiekvieną karių susirinkimą eidavome ir mes. Susirinkimuose, be kitų klausimų, daugiausia būdavo svarstomas lietuviškų batalionų organizavimas. Šis klausimas sukeldavo daugiausia ginčų ir niekad jo nebaigdavo. Vieni pageidavo, kad būtų organizuojami tautiniai lietuvių batalionai, o kiti buvo priešingi.

Batalionų kūrimo šalininkų svarbiausi argumentai buvo šie: lietuviškoji savigarba turėti savo karinius dalinius, nusibodo tarp rusų tarnauti ir dažnai kęsti pažeminimus, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, bus paruošta kariuomenė ir su ginklu grįžę namo, ją apginsime nuo įvairių pasikėsininmų. Buvo ir kitokių argumentų. Batalionų kūrimo priešininkai šiaip argumentavo: sudarius lietuvių batalionus, lietuviai bus surinkti į juos. Rusų vyriausybė, neapkęsdama kitataučių, ypač jų batalionų, tyčia frontuose pasiųs juos į pavojingiausias vietas, kur daug mūsų žus. O lietuvių tauta maža, reikia taupyti jėgas kovoms dėl jos laisvės ir nepriklausomybės. Dabar, kai mes esame išsklaidyti po įvairias rusų dalis, mūsų mažiau težūna, ypač, kad daug lietuvių sugebėjo įlisti į saugesnes, nerikiuotės tarnybas.

Klausant abiejų pusių, atrodė, kad ir vieni ir kiti yra teisūs. Ypač didelis batalionų kūrimo priešas buvo vienas Sibiro lietuvis, ten išgyvenęs apie 20

metų, ir jau ne visas mintis galėjęs išreikšti lietuviškai. Norėdamas ką daugiau pasakyti, griebdavosi rusų kalbos.

Vėliau, pažinus abiejų ginčo pusių atstovus, pastebėjau, kad dauguma batalionų kūrimo šalininkų buvo fronto kariai, laikinai patekę į įgulą.

SKAIČIUOJAMĖS LIETUVIŠKAI

Susirinkimų nuotaikos užkrėtė ir mus, jaunuosius kareivius. Mes, jaunikliai, buvome batalionų kūrimo šalininkai. Kartą mums parūpo patirti, kaip skambėtų lietuvių kalba karių rikiuotėje. Nutarta ir padaryta. Pietų į virtuvę kuopą vesdavo tik puskarininkiai. Surikus pietų, mes, lietuviai, pirmieji išbėgome (mat, jau pasirengę), atsistojome dešiniajame sparne, pirmojoj eilėj, ir laukiame. Puskarininkis, sukomanduoja: “Paeiliui išsiskaičiuoti!” ir mes pradedame lietuviškai skaičiuoti: viens, du, trys, ir tt. iki dešimt. Baigus lietuviams, skaičiavimas nutrūksta — ruskeliai tyli. Puskarininkis rėkia: “Palikt! Iš nauja!” Vėl pradedame lietuviškai, tačiau aš, stovėdamas iš lietuvių paskutinis, į rusą atsisukęs, surikau rusiškai ’’dešimt!“, o šis pasigriebia rusiškai ’’vienuoliktas“, ir šį kartą kuopa gerai išsiskaičiuoja. Kuopa pasijudina virtuvės link. Tą pusdienį rusai tik ir kalbėjo apie ’’prakeiktų lietuvių“ užsispyrimą skaičiuoti savo kalba. Mes buvome patenkinti, ir lietuvių kalba gerai skambėjo rikiuotėje.

MUS VEŽA Į ŠIAURĘ

Iš mūsų kuopos atrinko 250 jaunų kareivių ir sudarė žygio kuopą, kuri netrukus turėjo išeiti frontą. Visi lietuviai patekome į šią kuopą. Iškart manėme, kad tikrai vyksime kariauti prieš vokiečius ar austrus, bet netrukus išgirdome linksmą žinią: mus veš į šiaurę prie naujai nutiesto Murmansko geležinkelio.

Tai nepatiko vienai senųjų kareivių kuopai, kuri buvo parvykusi iš fronto poilsio ir netrukus vėl turėjo grįžti. Pakėlė didžiausią protestą kad juos leistų važiuoti į Murmanską, o mus, dar nemačiusius fronto, pasiųstų pakariauti. Keletą dienų buvo neaišku, kas laimės: mūsų vadovybė ar senųjų kareivių. Pagaliau laimėjome mes. Senieji kareiviai turėjo grįžti į frontą, o mes prie geležinkelio.

Gegužės 19 d. išvykome iš Orlo. Palikome šiltas, saulėtas dienas, žaliuojantį pavasarį. Pravažiavome Maskvą ir Petrapilį. Už Petrapilio nuo vienos stotelės pasukome į miškų ir pelkių kraštą, į Kareliją. Geležinkelio tik viena linija. Ji tik 1915 m. nutiesta, kai vokiečiai rusams užtvėrė susisiekimą su pasauliu per Baltijos jūrą. Geležinkelio stotelės labai retai viena nuo kitos. Kai kur geležinkelio pylimai labai aukšti, supilti per balas. Daug kur pravažiavome nuvirtusių vagonų ir garvežių. Tai kėlė siaubą. Pradėjome dejuoti, kad mus veža į kažkokį užkampį. Jau geriau sutiktume į frontą, negu į šias tundras. Pravažiuodavome daug valandų, kol pamatydavome kokį nedidelį karelių kaimelį su mums neįpra-

stais trobesiais. O miestų visai neužtikome. Tik spygliuoti miškai, uolos, ežerai ir balos.

Artėjant į vieną stotelę, mūsų traukinio garvežys pradėjo smarkiai švilpti. Visi iškišome iš vagonų galvas ir dairomės. Traukinys lėtina greitį. Netrukus pastebime per miškų viršūnes dūmus, kurie greit artėja į mus. Supratome, kad priešais atvažiuoja kitas traukinys, kuris mūsų nemato. Matytas daugely vietų nuvirtusių traukinių vaizdas nukrečia mus, kad ir su mumis gali tas pats atsitikti. Kareiviai pradeda iš vagonų šokinėti lauk ir nuo pylimo ritasi žemyn. Priešais važiavusis traukinys pagaliau pastebėjo mus ir pradėjo atgal važiuoti, nes jam arčiausia buvo stotelė. Mūsų traukinys vėl pradeda didinti, greitį. Kareiviai kabinasi į vagonus, vienas kitą traukia į vidų, o daugelis pasiliko ir paskui traukinį bėgdami šaukia. Pradėjo šaukti ir vagonuose esantieji. Mašinistas pastebėjo atsilikusius ir pristabdė traukinį, kol visi sulipo. O tokiose dykumose pasilikti mažas malonumas, nes ir traukiniai retai tevažiuodavo.

Pagaliau pamatėme lyg antrąjį dangų. Geriau įsižiūrėję pamatėme didžiulį vandenį. Pamanėme, kad jau privažiavome Baltąją jūrą, savo kelionės galą. Tik po geros valandos privažiavome miestą, šalia didžiulio Onegos ežero. Tai buvo Petrozavodskas, Karelijos sostinė. Čia prastovėjome keletą dienų, apžiūrėjome miestą, bet ir prišalome gerokai, nes nebuvome gavę šiltesnių drabužių. Nuo ežero pūtė šaltas vėjas, jis bangavo, lyg jūra. Toliau matyti sala su baltais mūrais.

Už Petrozavodsko vėl pasinėrėme į miškus ir ba-

las. Vienoj stotelėj sustojus, išgirdau dainuojančias mergaites. Jos sėdėjo ant rąstų ir dainavo. Jų dainos gaida priminė lietuviškas dainas. Pamaniau, kad gal lietuvaitės tremtinės dainuoja. Priėjęs arčiau išsiklausiau, bet nė vieno žodžio nesupratau. Tai karelės savo kalba dainavo.

Pagaliau vieną dieną privažiavome Baltosios jūros uostą Kem. Jūroj ant šono pasviręs, seklumon patekęs, riogsojo būrinis laivas. Mūsų traukinys sustojo netoli uosto. Kiek pastovėjus, keletą vagonų atsiskyrė nuo mūsų traukinio ir pradėjo riedėti žemyn, jūros link. Riedančiųjų vagonų kareiviai, iškart dar nepastebėję, kad jie važiuoja be garvežio, suriko mums:

“Mes jau važiuojame, o jūs pasiliekate!”

Vagonai juo toliau, juo smarkiau riedėjo, kol įsibėgėję trenkė į stovėjusius vagonus, jog net galai įlūžo. Smarkiai sužalojo keletą kareivių, kitus mirtinai. Štai tau, važiuojame ne į frontą, ne į mirtį.

BALTOJI NAKTIS

Vėl važiuojame ir vis nepasiekiame miškų ir balų galo. Miškai tik spygliuoti. Kas turi, žiūri į savo laikrodėlius ir pečiais trauko. Jau 12 val. nakties, o saulė vis dar nenusileidusi. Niekas neina miegoti ir laukia nusileidimo. Gal būt, mūsų visų laikrodėliai pagedo, ar kas kita pasidarė? Pagaliau saulė nusileido ir visi susirangėme gulti ant vagonuose įrengtų narų. Bet dar neužmigus, po kokių 15 minučių, vienas nemiegalių suriko laukiniu balsu:

’’Saulė teka!“

Net visus iškarto tas šauksmas ant kojų sukėlė. Žiūrime pro duris — tikrai saulė teka! Na, ir naktelė — tik 15 minučių.

Po kiek laiko privažiavome Kandalakšo uostą (Baltosios jūros įlankoje). Žiūrint į Rusijos žemėlapį, iš raidžių stambumo atrodytų didelis miestas, bet kai iš arti pamatėme, tai ką ten — tik miestelis. Mūsų traukinį pastatė prie jūros. Krantas nešvarus, pilnas jūros išplautų pūvančių dveselienų. Dvokia. Kiniečiai darbininkai vaikšto paliai krantus ir su lopetomis dveselieną atgal į jūrą mėto. Seniau čia gyvenantieji papasakojo, kad neperseniai šioje įlankoje nuskendo laivas su keliais šimtais gyvulių, kurių liekanas jūra ir mėto į krantus.

Prastovėjome porą dienų. Prie vandens stovėdami, vos neužtroškome. Niekur arti neradome geriamojo vandens. Eidavome su katiliukais ir iš garvežių vogdavome vandenį.

Karelija pasibaigė ir įvažiavome į Laplandiją, kurią rusai vadina Murmansku (Kolos pusiausalyje).

Vaizdai tokie pat, kaip ir Karelijoj, tik čia jau kaimų nebematėme. Dar tuštesnis kraštas. Dešinėje visą laiką tęsėsi aukštas ir ilgas kalnynas.

Birželio 5 d. privažiavome Imandros geležinkelio stotį, prie pat kranto didžiulio to paties vardo ežero. Orle palikome gražiai žaliuojantį pavasarį, o čia radome dar žiemą. Ežere storas ledas, o miškuose daug sniego. Ši stotis buvo mūsų paskyrimo vieta. Tuoj mus paskyrė į 53 darbo bataliono 4 kuopą. Pasidarėme daugiau darbininkai, negu kareiviai. Maistas buvo geras, o, be to, gaudavome geroką atlyginimą.

Kai normaliai įgulose kareiviai gaudavo algos mėnesiui tik po 5 rublius, o frontuose tik po 7 rub. 50 kapeikų, mes gaudavome mėnesiui nuo 84 ligi 250 rublių, žiūrint kam koks darbas pakliūdavo. Mažiausiai gaudavome į sargybas paskirti, o daugiausia — iškraunantieji vagonus, sunkus darbas. Taigi, po 8 mėnesių tarnybos šiame krašte išvažiavome turtingi žmonės, nes tose dykumose nebuvo kur išleisti pinigo.

SAULĖ TIK RUDENĮ NUSILEIDO

Kol mes išsikraustėme iš vagonų, susitvarkėme kareivinėse, atėjo 12 val. nakties. Saulė atsistojo ant kalnų, paraudo ir nelenda gilyn. Miegas neima, nes dar ne naktis. Senieji kareiviai šaukia: ’’Vaikai, eikit gulti!“

— Kad dar saulė nenusileido!“ — atsikalbinėjome.

— Palaukite rudens, tuomet!“ — perspėjo senieji kareiviai.

Jeigu taip, reikia rengtis. Langus užsidangstėme paklodėmis ir nuėjome gulti. O toji saulutė vėl pradėjo kilti aukštyn ir balti. Ištikrųjų, ji nusileido tik apie rugpiūčio mėn. Tada turėjome naktį ir dieną. Gi nuo spalio mėn, visai saulės nebematėme, iki pat sausio mėn. Tai bent dienelės ar naktelės — po 3 mėnesius.

Rytą atsikėlus, mus išskirstė į komandas. Turėjome pakeisti senus kareivius, kurių kuopoje iš 250 vyrų beliko tik 15 sveikų. Visi susirgo cingos (skorbuto) liga, kuri šiame krašte plačiai kerta naujai atvykusius ir nepratusius prie šio drėgno klimato.

Jau ir mūsų keli vyrai susirgo, dar traukiniu bevažiuodami. Ši liga puola dantis ir kojas. Po kiek laiko ligonis negali paeiti. Kojų blauzdas nupila lyg aguonų grūdeliais. Vaistų nėra. Ligonius tekdavo išvežti į šiltesnį klimatą ir ten gydyti tik tinkamu maistu. Po keleto mėnesių ir iš mūsų kareivių pusė kuopos neliko. Kol 1915-16 m. šį geležinkelį nutiesė, nuo šios ligos žuvo apie 30,000 austrų belaisvių ir nežinia kiek tūkstančių kiniečių darbininkų.

Prieš išskirstant į komandas, karininkai liepė puskarininkiams išrikiuoti kuopą. Kažkas paleido gandą, kad iš dešinės skirs sunkesniems darbams, skaldyti akmenis ir uolas naujai tiesiamoms geležinkelio linijoms. Na, ir prasidėjo netvarka kairiajame sparne. Daugelis puola į kairę ir nori atsistoti kuo kairiau. Puskarininkiai jokiu būdu neįstengia sutvarkyti banguojančio kairiojo sparno. Mes, lietuviai ir latviai, atsistojome pačiame dešiniajame sparne.

Išėję iš kareivinių, karininkai žiūri į kairę ir nesupranta, kas ten dedasi. Klausia puskarininkių. Šie paaiškina. Karininkams greit pasiseka sutvarkyti siūbuojantį kairįjį sparną. Nuo kairiojo atėjo prie mūsų dešiniojo sparno, kuris stovėjo ramus ir tvarkingas. Iššaukus įvairius specialistus, atskaitė iš mūsų 15 kareivių ir pasakė: “Jūs skiriami į 127 varsto komandą.“ Mat, kuopa savo komandos vadindavo varstų vardais, t. y., kelintame varste nuo Kandalakšo uosto yra jų gyvenamieji barakai. Pati stotis buvo 120-tame varste.

Klausiame senųjų kareivių, kokie ten darbai.

—Lengvi, — atsako, — tik geležinkelių linijų remontas.

Į šią komandą patekome 8 lietuviai, 6 rusai ir 1 gudas. Taigi, komanda beveik lietuviška. Gi kairėje buvę visi pateko į sunkiausias komandas prie akmenų skaldymo. Nuo ko bėgo — ant to užbėgo, kaip sako mūsų liaudies patarlė.

Tą pat dieną nusikraustėme į 127 varsto komandos būstinę. Miškuose prie pat geležinkelio linijos stovi vienišas barakas. Šalia jo iš lentų sukaltas sandėliukas maistui laikyti, didelis spyžiaus katilas virti ir iš šatrų nupinta palapinė arkliui laikyti.

Mums priskyrė viršininką civilį, kilusį iš Sibiro rusą, kuris vadovavo mūsų skirtiems darbams. Jis papasakojo, kad neseniai šioje apylinkėje yra miręs lietuvis kareivis, kilęs iš Kauno gubernijos. Kur jis palaidotas — nežinia, nes šioje apylinkėje nebuvo kapinių. Ir sunku būtų jas čia įrengti, nes žemė kieta. Kai kur iš vienų akmenų sudaryta. Su lopeta neįkasi. Stebiesi, kaip čia auga miškai ir kitokie skurdūs augalai. Jų šaknys raitosi tarp samanų ir kietos akmeninės žemės.

SUNKU APSIGINTI NUO UODŲ IR MUSELIŲ

Per savaitę dingo sniegas ir ledas. Atšilo. Apsidžiaugėme sušilusiu oru, bet neilgai.

Atsirado didžiausios uodų armijos, į kurias prieš saulę žiūrint nematai jų nei galo, nei krašto. Puola žmones ir per dūmus ir susikurtą ugnį. Kiekvienam buvo išduoti tinkleliai ant veido, kad būtų galima plikąsias kūno vietas apsaugtoti nuo uodų.

Apie vidurvasarį uodai lyg pranyko, bet atsirado dar piktesnis priešas — mažos muselės, kurios dar skaudžiau kando. Teko dar tankesnius tinklelius nešioti ant veidų. Jeigu tinklelyje koks plyšys, muselės pro jį įlisdavo. Veidas pasidarydavo mėlynai raudonomis dėmėmis nudažytas, o paausiuose iškildavo skauduliai. Per naktį jie vėl susileisdavo.

Kartą vakare nusiaunu batus ir žiūriu, kad kojos žaizdotos. Toj vietoj, kur surištos apatinės kelnės, aplink kojas, lyg karolių virtinėlė, skauduliai. Nusiminiau. Maniau, kad jau cinga mane pagavo. Iš ryto atsikėlęs žiūriu-kojos sveikos. Vakare vėl žaizdotos. Trečią vakarą tas pats, tik dabar paaiškėjo, kas čia kaltininkas. Atrišant apatinių kelnių blauzdą, išlėkė tarp siūlių paklydusi ir išėjimo neberadusi viena muselė. Mat, turėjau plačiais aulais batus, taigi jos ir įlisdavo. Paskum pradėjau aulus užsirišti, ir viskas buvo tvarkoje.

Viena bėda dar nebėda, bet atsirado ir kita. Barakas pilnas blakių, kurios naktimis ėmė smarkiai mus pulti. Pasistatėme guolius vidury barako, bet ir čia surasdavo. Eidavo lubomis ir nuo jų krisdavo ant mūsų, lyg parašiutininkės. Priemonių nuo jų apsiginti neturėjome, išskyrus karštą vandenį.

Maistą pristatydavo daugiausia iš Amerikos laivais iki Murmansko uosto. Gal tik duona buvo rusiška. Tabakas taip pat amerikoniškas. Traukinių garvežiai irgi amerikoniški. Ilgai nesupratome kokią mėsą valgome, tik po trijų mėnesių patyrėme, kad tai arkliena.

Su arbata gerti gaudavome rūgščią druską. Gydytojai patarė rūgščiai gerti ir valgyti, nes tai apsaugo

nuo cingos. Vienas mūsų lietuvių nemėgo rūgštumo ir po 4 mėnesių susirgo.

Miškuose buvo daug mėlynių ir panašių į mūsų žemuoges uogų, tik didesnės ir vandeningesnės, bet lapai tokie pat. Nueidavau, atsisėsdavau ir tiek valgydavau, kiek telpa. Gyniausi nuo cingos.

Vasarą, kada išdžiūdavo samanos, dažnai kildavo miškų gaisrai. Juos uždegdavo traukinių garvežiai, važiuodami į pakilesnes vietoves. Kai paleisdavo garą, pro kaminus pasipildavo kibirkštys, ir, žiūrėk, dega.

Mūsų komandos rajonas buvo apie 4 mylias. Kartą užsidegė keturiose vietose ir mūsų 15 vyrų buvo permaža gesinti, ypač, kad akmeninėj negali griovių iškasti. Degė 3 dienas, kol priėjo balas. Miško kirtėjų suomių trobelę miške apgynėme nuo gaisro, bet rusai ją apvogė — išnešė visus indus. Mes, lietuviai, rusus išbarėme ir liepėme grąžinti, tačiau jie atsikalbinėjo, kad tai esą palikti ir namelis negyvenamas, nes buvęs neužrakintas. Mūsų aiškinimas, kad Suomijoje vagystės nežinomos ir jie nerakina savo butų, rusų neįtikino. Tik kai vakare atėjo pas mus suomiai atsiimti savo daiktų, susigėdę rusai grąžino. Mes turėjome progos išrėžti jiems piktą pamokslą. Kadangi Suomija buvo greta, tai čia miškuose dirbdavo daug suomių.

Vieno gaisro metu su kitu lietuviu, kiek apvalę samanas, jautėmės sulaikę gaisro plėtimąsi. Atsisėdę ilsimės ir šnekamės. Papūtus vėjui iš mūsų paskos, lyg raita, atūžia ugnis. Bėgame į kairę geležinkelio link, bet ir ten jau ugnis. Geležinkely girdėtis didelis kiniečių darbininkų riksmas. Jie vežėsi iš stoties

maisto. Įvažiavus į ugnies ir dūmų ruožą, jų vagonėlis su maistu nuo bėgių nugriuvo. Kitą maistą išgelbėjo, bet sviestas ištirpo. Ir čia, pasirodo, rusai kareiviai iškrėtė piktą išdaigą. Ant bėgių padėjo rąstgalį, o kiniečiai, skubindami pro dūmus išbėgti iš degančio ruožo, nepastebėjo ir sugriuvo. Aplamai, rusai buvo linkę piktus juokus krėsti.

Neišbėgę į kairę, bėgame pirmyn, bet ir ten jau ugnis mus supa. Tik pasukę į ežerą, kur balos, išbėgome iš ugnies. Šiaip būtume iškepę.

VASARĄ NEMATĖME VIETOS GYVENTOJU

Žinojome, kad čia gyvena klajoklių tautelė — lapiai, giminingi suomiams, bet vasarą niekur jų nematėme. Tik kartą prie Imandros ežero kranto radome jų palapinių likučius. Prie geležinkelio buvo keletas tuščių namelių. Manėme, kad juose darbininkai yra gyvenę.

Žiemą, ežerui užšalus, lapius pamatėme. Ir tuščių trobelių kaminai pradėjo rūkti. Pasirodo, lapiai grįžo iš vasaros stovyklų. Į tas trobeles pradėjome eiti briedienos nusipirkti, nes arkliena jau buvo nusibodusi. Kai įeidavome į trobą, lapių vaikai sulįsdavo už pečiaus ir bailiai žiūrėdavo. Tose trobelėse gyveną lapiai mokėjo rusiškai. Ir šiaip jie jau atrodė kitokie, negu kiti jų tautiečiai klajokliai.

Lapiai žemės nuosavybės nežino, nes trumpa vasara ir kieta akmeninė žemė neleidžia žemės dirbti ir sėti. Visas turtas — briedis. Kai kurie turi net po keliasdešimt briedžių. Jie lapiui — arklys, karvė,

avis. Jų mėsa minta, iš kailių siuvasi drabužius, apavą, miegant pasikloja, užsikloja, užsidengia savo palapines, jais važinėja. Atimk iš lapio briedį — jis nebemokės gyventi.

Drabužiai savotiški. Kepurė, kailiniai ir pirštinės iš vieno. Tik kelnės ir batai atskirai. Batų kailio plaukai į lauką. Savotiškai įdomus. Važinėdami rogėmis, 3 briedžius pasikinko, o 2 pririša užpakalyje. Pakinktų tik viena virvė, einanti nuo briedžio kaklo iki rogių pro šių gyvulių tarpkojus. Aišku, virvė briedžiams kliūva tarp kojų ir negali taip smarkiai bėgti, kaip jie galėtų. Gal tai tyčia padaryta sulaikyti jų smarkumą. Vadelė tik iš vienos pusės. Kitoj rankoj laiko ilgą virbą, kuriuo taip pat valdo. Nors ir tokiuose pakinktuose, bet bėga smarkiai ir ant ledo neslysta. Aišku, jie nekaustyti. Minta, ką randa miške: žole, samanom, medžio žieve ...

Lapiui važiuojant, jį lydi šunys. Dar rogių nematai, bet jau išgirsti šunų lojimą. Važiuojant briedžius valdo ne vien vyrai, bet mačiau ir moteris, net jaunas mergaites. Kartą iš tokios pravažiuojančios mergaitės gavau net malonią šypseną, kai pasisukęs į šalį daviau jai kelią.
Šiaip jos kareivių bijodavo ir pabėgdavo.

IR ČIA VAIDENOSI LIETUVIŠKIEJI PULKAI

Atvykus ir apsigyvenus Imandros apylinkėje, netrukus gavome iš Petrapilio vieną rusų laikraštį. Jame radome trumpą žinutę: “Pirmas Lietuvos pul-

kas su muzika ir iškilmėmis iš Petrapilio išlydėtas į frontą.” Visi šią žinią šaltai sutikome, bet mūsų ilgasis Jonas Narkevičius įsikarščiavo:

— Rusijoje kuriasi ir vyksta į frontą lietuviški pulkai, o mes čia, atvežti į velnio kraštą, sėdime. Dar uodai ūžės.

Aš į šią žinią žiūrėjau abejingai. Vėl, turbūt, toks pat, kaip Maskvoje sutiktas 29 Lietuvos pulkas. Rusijoje būdamas, sekiau lietuvišką spaudą ir niekur neužtikau, kad organizuotųsi lietuvių pulkai. Dar tik pusantro mėnesio (kelionės ir Murmanske įsikūrimo meto), kai nutrūko su lietuviška spauda. Protas sakė, kad per pusantro mėnesio negalėjo suskubti pulkas susiorganizuoti ir išvykti į frontą. Nuraminau ir Joną, ir kuopos štabe pasakė, kad iš šio krašto niekur neišleis. Tik susirgęs galės išvykti.

Greit vėl užmezgėme ryšį su lietuviška spauda. Apie lietuviškus pulkus nieko nerašė. Aišku, kad ir pirmasis Lietuvos pulkas buvo rusiškas.

Spauda ir laiškai iš Rusijos mus pasiekdavo tik po mėnesio. Todėl gaudavome tik žinias. Greičiausiai laikraštį, gaudavome po 8 dienų, kada kas nors mūsiškių grįždavo tiesiog iš Petrapilio.

Sužinoję iš lietuvių spaudos, kad Petrapilyje įsisteigusi Lietuvių Karininkų Sąjunga, susirišome su ja. Tai buvo bendra lietuvių karių sąjunga, nes anais metais žodis “karininkas” buvo vartojamas vietoj dabartinio “karo”. Visa 10 lietuvių kareivių įsiregistravome į šią sąjungą. Taip pat greta kitų lietuviškų laikraščių, išsirašėme ir lietuvių karių laikraštį “LAISVĄ ŽODĮ“. Be šio, Maskvoje leidžiamas laikraštis “Santara” nuolat duodavo priedą “LAIS-

VĖS KARININKĄ“. Teko gauti ir kitą laikraštį “KAREIVĮ SOCIALISTĄ“.

Jau vėlai rudenį gavau laišką iš Lietuvių Karininkų Sąjungos, pasirašytą J. M. Laurinaičio (Nepriklausomoj Lietuvoj buvo pulkininkas leitenantas). Laiške rašoma, kad dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo sąjunga yra tos pat nuomonės, kaip ir mes savo rezoliucijoje (jiems nusiųstoje) pareiškėme. Prašo rinkti žinias apie Murmansko krašte esančius lietuvius karius ir siuntinėti sąjungai. Tačiau greit mūsų darbas nutrūko. Paėmus bolševikams Rusijos valdžią, mus greit išformavo ir paleido namo, kaip senosios caro armijos karius.

VADAI PAMILO LIETUVIUS

Mūsų kuopos vadas poručikas Molevas, kilęs iš Vologdos gub., buvo puikus vyras. Dažnai jis mėgdavo apkeliauti savo kuopos kareivius, pėsčiomis nueidamas ir grįždamas daugiau kaip 20 kilometrų.

Visas komandas apeidavo pėsčias, bet mūsų komanda neleisdavo jam grįžti pėsčiam. Turėjome kojomis pasivaromą vagonėlį. Keturi kareiviai, daugiausia lietuviai, pasisodindavome jį į vagonėlį ir nuveždavome į stotį.

Pas mus jis ilgiausiai pasisvečiuodavo. Suprasdavome, kad visą dieną keliavęs, iš kitų komandų ateina alkanas. Tuoj užkaisdavome arbatos ir patiekdavome ką turėjome valgio. Draugiškai pasišnekučiuodavome. Jis matydavo pas mus lietuviškų laikraščių ir knygų, ir iš kalbos suprasdavo, kad lietu-

viai kultūringesni už jo tautiečius. Be to, mūsų komanda buvo ir drausmingesnė, mažiau užsikrėtę tuomet jau bekylančia anarchija.

Pats vadas mums pareikšdavo, kad jam maloniausia pabuvoti mūsų komandos tarpe. Iš šalies taip pat girdėjome, kad vadai mus girdavo. Girdi, iš 127 varsto komandos negirdėti jokių skundų viens prieš antrą ir niekad nėra įvykusių peštynių.

Kartą atvažiavo į mūsų kuopą vyresnioji mūsų vadovybė: bataliono vadas iš Kandalakšo ir brigados vadas iš Petrozavodzko. Jie mums išrėžė rusiškai patriotinę kalbą, daugiausia nukreiptą prieš suomius. Mat, šalia buvo Suomija.

Vienas pareiškė: girdi, Suomija susidėjo su vokiečiais ir nori Rusiją pulti iš užpakalio ir padėti vokiečių kaizerinei kariuomenei užsmaugti dar jauną Rusijos revoliuciją. Mes turime čia budėti.

Kadangi Suomija nori nuo Rusijos atplėšti šį Murmansko kraštą ir atkirsti mūsų susisiekemą per Murmansko uostą, tai mes turėsime gintis. Netrukus jūs būsite apginkluoti ir paruošti kovoms, jeigu suomiai kėsintųsi į šį kraštą. Mes, lietuviai, kitaip galvojome. Jeigu tik rusai susiremtų su suomiais, mes pereitumėm į suomių pusę.

Tiesa, mes buvome visai neginkluoti. Ištisos komandos neturėdavo nė vieno šautuvo bei durtuvo. Tik sargybų kuopos turėdavo senoviškus šautuvus “berdenkas”, su vienu šoviniu. Jų šovinys bukas, švininis, kaip pirštas. Patys kareiviai juokdavomės iš savęs: “Jeigu ateitų boba, tai šluota išvaikytų komandą.”

Prie šio geležinkelio ir miškuose dirbdavo suo-

mių, kiniečiu, rusų, austrų belaisvių ir kt. Daug buvo Sibiro rusų. Vokiečių belaisvių labai maža. Belaisvių niekas nesaugodavo. Jie buvo laisvi. Iš čia pabėgimas per balas ir miškus buvo neįmanomas. Žūtų kelionėje. O ir traukinyje “zuikiu” važiuoti aštuonias dienas be maisto — ne pyragai.

VELNIAS AR MEŠKA?

Kai į rudenį prasidėjo ir naktys su dienomis, pradėjo mus skirti naktimis saugoti geležinkelio liniją. O naktys tarp miškų buvo labai tamsios, nors pirštu akin durk. Ginklo neturime, tik geležinkeliečių lemputę su žalia ir raudona šviesa. Jeigu ir būtų kur nors išjungtas bėgis, tai tokioj tamsumoj neįžiūrėtume. Žinoma, daugiausia bijodavo suomių.

Savo komandoje buvau “ginkluotas” tik aš vienas. Loterijos būdu buvau laimėjęs nedidelį medžioklinį šautuvą ir 12 šovinių. Taigi, šiuo šautuvu apsiginklavęs ir eidavau naktimis geležinkelio tikrinti.

Betikrindamas kartą turėjau tokį nuotykį. Nuo savo barako buvau nuėjęs daugiau kaip kilometrą. Tamsumoje, jau visai arti, pastebėjau prie pat geležinkelio bėgių kažką judant. Buvo didelis ir ilgas. Aišku, gyvas daiktas. Sustojęs stebiu, bet tamsumoje negaliu pažinti. Gal meška? Bet aukštesnis už ją. Aš stoviu, ir šis sutvėrimas stovi, kruta ir neina toliau nuo geležinkelio. Bet ir eiti nebuvo kur. Iš abiejų geležinkelio pusių bala.

Užsigesinu lemputę, atsisėdu ant sukirstų ir šalia geležinkelio sukrautų medžių, ir laukiu, kol šis juo-

das sutvėrimas nueis toliau. Bet jis neina ir kruta. Nusibodo laukti. Labai iš lėto, atkišęs šautuvą, slenku artyn. Prieinu visai prie uodegos. Didžiulis žvėris, bet tamsoje vis dar negaliu pažinti. Šiame ruože nėra žmonių ir jokių naminių gyvulių. Jis ėda ir visai nekreipia dėmesio. Galvojau, jeigu būtų meška, tai jį imtų urzgėti ir imtų mane į glėbį. Atsargiai šonais artėjau prie galvos. Galva arklio. Tik dabar pažinau, kad tai mūsų arklys. Mat jis, muselių kandžiojamas, ar išalkęs ėsti, iššliaužė iš savo palapinės ir išėjo pašienauti.

Parsivariau namo ir uždaręs nuėjau toliau geležinkelio tikrinti.

RUSAI ŠOVINISTAI

Rusai vis dėlto yra dideli šovinistai. Daugelis jų piktumu norėjo mums uždrausti lietuviškai šnekėti. Girdi, mes nesuprantame jūsų kalbos. Gal jūs kalbate ką nors prieš. Mes atsikirsdavome jiems ir toliau drąsiai lietuviškai kalbėdavome.

Kai du mūsų lietuvius, kaip specialistus, atskyrė nuo mūsų, sugalvojo jie atsigriebti. Kartą užpuolė vieną lietuvį siuvėją, Jurgį Digrį. Apie 30 rusų kareivių, ginkluoti peiliais, akmenimis ir pagaliais, pradėjo keikti ir šaukti, kad tu dabar lietuviškai nebekalbėsi. Mūsų Jurgis buvo smarkus vyras. Pasigriebė baslį, ir pypkę įsikandęs, dairosi į apspitusius rusus. Tie jį keikia, bet vis dar nepuola. Klausėsi klausėsi jų burnojimų, ir pagaliau pritrūko kantrybės. Kai pasisuko basliu aplink, ruseliams kliuvo:

vieniems per rankas, kitiems per šonus. Iškrito iš jų rankų akmens ir peiliai. Ruseliai pradėjo bėgti, o mūsų Jurgis juos vytis ir basliu vaišinti per nugaras.

Rusai, pralaimėję mūšį, nuėjo pas kuopos vadą skųstis, kad juos lietuvis apkūlė. Kuopos vadas, ar buvo pro langą matęs, ar iš kitų sužinojęs, skundikus sugėdino. Girdi, jūs pradėjote jį pulti ir neįveikėte jo. Taigi geriau tylėkite.

“RAGANA” IŠEINA MALKŲ NEŠTI

Per 3 mėnesius šiame krašte nematėme jokios moters. Gyvenome lyg Adomas prieš Ievos sutvėrimą. Beveik pradėjome užmiršti, kaip atrodo moteris.

Kartą, bedirbant prie geležinkelio, pamatėme atvažiuojantį traukinį. Iš vagonų baltavo galvos. Sustoję žiūrime, gal žąsis veža, bet traukiniui priartėjus, pamatėme mergaites.

Traukinys sustojo už kokių 3 kilometrų nuo mūsų stovyklos ir ten mergaites paleido į jau stovėjusį tuščią baraką. Mūsų vyrai apsidžiaugė ir dar tą vakarą su muzikos instrumentais nuėjo pasišokti. Pasirodo, tai darbininkės iš Ukrainos. Jų tarpe buvo ir viena liettuvaitė tremtinė. Vėliau pradėjo ir daugiau civilių atvežti darbams.

Į rudenį, žemei visai įšalus, mūsų komandą panaikino ir mus perkėlė į geležinkelių stotį. Čia dirbome įvairius darbus. Kad būtų Imandros apylinkėje daugiau lietuvių civilių, nieko negirdėjome. Kažkaip tose dykumose nesueidavome su žmonėmis.

Vieną šaltą spalio mėn. dieną mane su suvalkiečiu

Pranu Klimavičium paskyrė prie stoties raštinės malkų piaustyti. Piaustom, skaldom ir mėtom pagalius toliau. Išeina malkų nešti viena negraži, nuo buvusių raupų duobėtu veidu, moteris. Pranas ir sako man: — Vaje, kokia ragana išėjo malkų nešti!

Moteris staiga pažiūri į mus ir nušvitusiu linksmu veidu lietuviškai prabilo:

— Tai, jūs, lietuviai! Labai malonu čia saviškius sutikti!

Jai malonu, bet mums po tokių žodžių nelabai malonu. Nėra kur akių dėti.

ŠIAURĖS PAŠVAISTĖS ŽAIDŽIA VIRŠ GALVŲ

Keturi lietuviai patekome į sargybų komandą 124 varste. Reikėjo saugoti geležinkelio tiltą, einantį per Imandros ežero vieną įlanką. Tiltas buvo medinis.

Jau buvo šalta, ežeras ledu aptrauktas. Mūsų būstinė buvo prie pat geležinkelio mažutis barakėlis. Be prieangio, durys tiesiog į lauką. Lubos ir pamatai žemėmis neapipilti, todėl žiemą labai šalta. Sienos per ilgąją žiemą nuolat būdavo šerkšnu, lyg sniegu, aptrauktos, o grindys ledu padengtos. Dieną naktį kūrendavome geležinį pečiuką, ir paliai jį būdavo nuolat šlapia. Miegodavome apsirengę. O apsirengimas buvo nemenkas: marškiniai, vatinėlė, kailiniai ir milinė. Ant kojų 3 poros šiltų kojinių ir veltiniai. Kepurė apdengdavo visą galvą, ausis ir nosį, Tik akys tesimatydavo. Tokiu apdaru vos pajudėdavome.

Per didžiuosius šalčius vos po pusvalandį ar 15

minučių teišlaikydavome sargyboje ant tilto. Nuolat vis bėginėdavome į barakėlį sušilti.

Mums buvo įsakyta per tiltą nieko nepraleisti be leidimų, o ypač, kad pro tilto apačią nepravažiuotų lapiai. Su tais būdavo blogiausia. Kada jie mato, kad ant tilto stovi kareivis, pravažiuodavo geležinkelio bėgiais į kitą pusę. Tai būdavo sunku. Bet kada kareivis nuo tilto nueidavo į vidų sušilti, lapiai skubiai prasmukdavo tilto apačia. Mums tekdavo daug darbo, užtrinant padarytas vėžes, kad atvykę vadai nepastebėtų.

Labai gražu būdavo žiemą, kai danguje pasirodydavo šiaurės pašvaistės. Tviskėdavo, blizgėdavo. Vienas galas šviesėdavo, kitas tamsėdavo. Keisdavo ir išvaizdą. Kartais pasidaro kaip žuvų kaulai, kartais kaip apkasai, ir dar kitaip.

Turėjome linksmas Kūčias. Mūsų ilgasis Jonas miegojo netoli pečiuko. Jo galva su kepure buvo prispausta prie pat sienos, o kojos su veltiniais kabojo prie pat įraudusio pečiuko. Nuo karščio veltiniai užsidegė, o per tris poras kojinių mūsų Jonas dar nejaučia karščio.

— Jonai, degi! — Suriko barakėlyje budintis kareivis.

Jonas šoko, ogi kepurė prišalusi prie sienos. Trypia, gesina veltinius, o mes juokiamės: “Tai kraštas, kada kojos dega, o galva šąla!"

ATSISAKOM RUSIJOS PILIETYBĖS

Dar prieš bolševikų perversmą visoje Rusijoje vyko karšta Rusijos Steigiamojo Seimo rinkimų kova. Deja, tik pas mus ji buvo šaltoka, kaip šaltas ir pats užkampis. Pas mus buvo užsukęs tik vienas bolševikų agitatorius iš kareivių tarpo. Iš kitų partijų nematėme.

Atvykęs bolševikų partijos agitatorius sušaukė kareivinėse kuopos mitingą. Kalbėjo karštai, tikru bolševikiniu užsidegimu.

— Balsuokime tik už bolševikų partijos sąrašą. Tik už Nr. 5, — nuolat skambėjo jo kalboje agitaciniai šūkiai. Mat, mūsų bolševikų sąrašas ėjo Nr. 5.

Po mitingo ir mes, lietuviai kareiviai, ’’sušaukėme savo mitingą“. Kalbėjome, žinoma, paprastai, kaip ir visumet. Be karštų šūkių, be pakelto balso. Nutarėm Rusijos Steigiamojo Seimo rinkimuose nedalyvauti. Svarbiausia, dėl šių priežasčių: Siekiame pilnos Lietuvos nepriklausomybės ir atsiskyrimo nuo Rusijos, todėl nesijaučiame dabar esą Rusijos piliečiai. Rusijos vidaus reikalai-pačių rusų dalykas, ir mes neturime į juos kištis. Rusijos partijomis, nors ir demokratinėmis, nepasitikėjome. Dar anksčiau Kerenskis šį pasitikėjimą apvylė. Priminęs apie Lenkijos nepriklausomybę ir jai dar priskyręs lietuviškąją Suvalkų guberniją Lietuvai nieko nepažadėjo. Šis Kerenskio žygis mus visai atšaldė ir naujosios revoliucinės Rusijos atžvilgiu. Ar monarchistas, ar demokratas rusas — mums atrodė toks pat imperialistas.

Žinia apie įvykusį Rusijoje bolševikų perversmą tik daugiau po savaitės mus pasiekė. Pas mus buvo ramu ir viskas dar ėjo sena vaga. Bolševikų laimėjimų “atžymėti“ tik kažkas vagone nužudė mūsų iždininką. Bet ir tai, turbūt, plėšimo, o ne politiniais sumetimais.

Bolševikai, paėmę valdžią, paleido frontą ir pradėjo naikinti senąją, kaip caro liekaną. Kareiviai, metę frontą, su ginklais skubėjo namo. Tai palietė ir mus.

Kartą išgirdome, kad į mūsų vietą sargyboms užimti atsiųs raudonąją gvardiją. Kas iš mūsų kuopos kareivių nori į tą raudonąją gvardiją įstoti, gali įsirašyti raštinėje.

Atsiminęs caro gvardiją, kurią mūsų žmonės vadindavo “karalienės vaisku”, pagalvojau, kad ir raudonoji gvardija bus panašiai sudaryta tik iš rinktinių, dailaus sudėjimo vyrų. Liūdnai palingavau galva, kad šis Staselis gvardijai netinka, ir toliau ja nesidomėjau. Tegul į ją eina vyrai, tinką iš stuomens ir liemens, o man tik pėsčiomis savo batus valkioti.

Tačiau iš mūsų kuopos vos keletas kareivių teįstojo į tą gvardiją. Visi kiti išvažinėjo namo.

Vieną dieną iš savo kuopos vado gavome žinią, kad pas mus atvyks raudongvardiečiai ir jiems turime perduoti savo šautuvus ir tilto sargybą. Laukiame tų dailiųjų gvardiečių, kaip tuomet įsivaizdavau, aukštų, tiesių, su blizgančiais ir pentinais, raudonais drabužiais ir būtinai su pakirptais trumpais ūsiukais.

Įeina į mūsų sangybos būstinę keletas civilių vyrų. Vienas jų mums pažįstamas šlubas lietuvis tremtinis,

antras dar jaunas kokių 17 metų vaikinas, o kitų išvaizdos jau nebeatsimenu. Jie praneša esą tie laukiamieji raudongvardiečiai. Paduoda tuo reikalu mūsų kuopos vado raštą.

— Tai tau, ir raudonoji gvardija! — nusijuokiau savo širdyje, ir dingo visa gražioji mano vaizduotė.

Kadangi niekas jų netarnavęs kariuomenėje, todėl, perdavę jiems ginklus, turėjome dar jiems parodyti, kaip užtaisyti šautuvą, taikyti ir šauti. Kai jie pradėjo tikrinti šautuvus, mes skubiai palikome juos. Ko gero, bežaisdami su ginklu, dar gali iššauti ir mums kliūti toji piršto storumo švininė ’’berdenkos“ kulka.

VAŽIUOJAME Į KAUKAZĄ

Nuvykome į kuopą, o ten jau ėjo pasiruošimo darbai išvykti. Išdavinėjo sausą maistą 3 savaitėms ir kelionei raštus. Visi važiavo namo. Mūsų lietuviai taip pat važiavo pas savo artimuosius, daugiausia į Minsko gub, kur gyveno tremtinių gyvenimu. Tik mes, trys lietuviai, nieko artimųjų Rusijoje neturėjome: aš — žemaitis, Gabrys Jackūnas — ramygalietis ir Tamošius Markevičius nuo Vievio.

Visi trys sudarėme “sąjungą” ir nutarėme niekur nesiskirti. Užsirašėme važiuoti į Kaukazą, į Tifliso miestą.

Traukinys mus vežti jau buvo paruoštas ir vagonuose įsikuriame ilgesnei kelionei. Tačiau vagonuose turėjom praleisti keletą parų, nes buvusi sniego audra užpustė geležinkelį. Praėjo trejetas dienų, kol atkasė. Jau tupint vagonuose, iš už kalnų iškišo savo

nosytę saulė, kurios 3 mėnesius nebuvome matę. Iškišo, lyg mums sudie pasakydama, ir vėl greit pasislėpė. 1918 m. sausio 24 d. išvažiavome iš šaltojo, bet mums vis dėlto daug malonių atsiminimų palikusio, Murmano krašto.

Nors rusai ir kitų šalių spauda jį vadina Murmansko kraštu (nuo Murmansko uosto ir tuo pat vardu jūros pakraščio), bet mes lietuvai kareiviai jį vadinome Murmano kraštu.

Iki Kandalakšo tvarkingai važiavome, bet toliau pradėjome eiti kryžiaus kelius. Visur netvarka ir suirutė. Atvažiuoji iki kokios stoties, traukinys jau nebeina. Nebe jo sritis, be to, turi grįžti atgal. Kito traukinio nėra, ir kada jis bus — nežinia. Nežino niekas, nė pats stoties viršininkas. Skundžiasi, kad neturi nei garvežių, nei vagonų.

Susidaro kareivių būrys, stotyje susiieško kokį garvežį ir vagonų, susigaudo mašinistus ir kitokius tarnautojus, ir jėga priverčia vežti toliau. Taip buvo ne kartą padaryta, kol išvažiavome iš Murmano geležinkelio linijos ir pasiekėme Petrapilį.

Petrapilio vienoje stotyje pavyko įsėsti į keleivinį traukinį, kuris ėjo tiesiog į Maskvą. Dar gavome ir atsisėsti. Paskui prilipo pilna namo grįžtančių kareivių. Suvargę, peralkę, bet vežėsi šautuvus. Mes važiavome be šautuvų, bet užtat aprūpinti maistu. Vagone valgome, o iš fronto grįžę kareiviai su pavydu žiūri į mus ir balsiai savo tarpe šnekasi: ’’Matyt, ne iš fronto jie grįžta. Žiūrėk, pilni maisto!“

Mes jiems šautuvų nepavydėjome. Nors jų kelionėje neturėjome, bet iš bataliono štabo buvome gavę pažymėjimus, kuriuose rašoma: ’’Neturint vietoje

ginklų, šis kareivis neaprūpintas šautuvu. Prašome jam išduoti ginklą toje vietovėje, kur jis apsigyvens . . Vadinas, turėjome teisę ir mes gauti ginklą. O ką su juo veiksime, būdami ne kariuomenės eilėse, neaišku. Matyt, bolševikai iš pradžių sugalvojo apginkluoti visą tautą.

Maskvą gerai pasiekėme. Išlipus vadinamoje Petrapilio stotyje, reikėjo persėsti Riazaniaus stotyje. Ją pasiekti turėjome pėsti pereiti tam tikrą Maskvos miesto dalį.

Užsivertę savo didžiulius, tikrai jau ne kareiviškus, ryšulius, skubame. Paskui manęs lekia miesto vežikas ir šaukia į mane:

— Zemliak, ar parduodi duonos?

— Velnio akį turi tie maskviečiai, kad per antklodes mano duoną mato, — pagalvojau, ir skubu eiti šaukdamas:

— Ne, neparduodu! Sau vežuos!

Nuėjęs į Riazaniaus stoti, pasižiūriu į savo ryšulį. Ogi antklodės kraštas prasiskleidęs ir ištikrųjų matyti didžiulio duonos kepalo kampas. Jau tuomet Maskvoje trūko maisto ir juodos duonos svaras kainavo 50 rublių.

Nuo Maskvos jau nebegavome keleivinių traukinių. Teko tenkintis prekiniais, bet ir tie patys buvo perpildyti iš frontų grįžtančiais kareiviais. Jeigu jėga įsigrūsdavai į vagono vidų tai nebesvajok atsisėsti. Stovėti ir tai vietos maža. Kojas taip suspausdavo, kad jos nutirpdavo ir nejausdavai jų. Norėdamas kokią koją pailsinti, bandydavai ištraukti. Tuomet apie jos pastatymą ant grindų nebegalvok. Jokiu būdu nebegali įkišti atgal, ir pasilieki bestovįs

ant vienos kojos. Kitą, ištrauktą koją, esi priverstas statyti ant kieno nors nugaros. Bet šis kantriai tupėdavo ir nemurmėdavo, kad tavo koja jį spaudžia. Jeigu sumurmėtų, žinoma, ir pats netylėtum pradėtumei irgi bartis, kodėl jis tupi susirietęs, kai tuo tarpu kitiems ir stovėti vietos nėra.

Kiti važiuodavo tiesiog ant vagonų stogų arba lentas pasidėję ant vagonų sujungimų, nugara atsirėmę į vieną vagoną, o kojomis į kitą. Civiliams įlįsti į tokį kareivių vagoną visai buvo neįmanoma. Kaikurie civiliai apsirengdavo kareiviškai, kad galėtų įsibrauti į vagonus.

Vienoj stoty, žiūriu, lipa į mūsų vagoną du senukai, bet kareiviškai apsirengę. Kareiviai juos sulaiko:

— Juk jūs ne kareiviai.

Senukai aiškinasi, kad ir jie kareiviai, tačiau kareivių neįtikina ir jie neleidžia senių į vagoną. Vienas senis bando jėga lipti, bet kareiviai pastumia jį ir senis nukrinta šalia vagono. Susitrenkęs pradeda verkti ir dejuoti. Panašių vaizdų ir daugiau tekdavo pamatyti.

Tokią kelionę turėjome nuo Maskvos iki Caricinos.

Bet jau kelionės metu sutikti raudongvardiečiai pradėjo man daryti neigiamą įspūdį. Pirmąjį pasipiktinimą pajutau Kozlovo geležinkelių stotyje. Vidutinio amžiaus vyras ir moteris rankomis traukiamu vežimėliu vežėsi miltų maišą. Juos užpuolė du raudongvardiečiai ir norėjo miltus atimti. Ypač miltus gynė moteris. Ji pradėjo verkti ir skųstis, kad namie likę alkani vaikai ir neturi kuo jų pavalgydinti, todėl nusipirkę miltų ir vežasi namo.

Ir moters ašaros raudongvardiečių širdžių nesu-

minkštino. Jie rėkė, kad veža miltus spekuliantai, ir tiek . . . norėjo atimti miltus. Moteris atsigulė ant miltų maišo ir balsiai rėkė. Vienas raudongvardiečių moterį atplėšė nuo maišo, o kitas durtuvu subadė maišą ir paleido miltus.

NEBEGALĖJOME KAUKAZO PASIEKTI

Kelionės metu patyrėme, kad Kaukazas sukilo prieš rusus ir nori išsivaduoti. Vėl mums kilo naujos idėjos. Kągi, nuvažiuosime į Tiflisą, ten įstosime į sukilusių gruzinų kariuomenę ir padėsime jiems kovoti prieš mūsų visų bendrą priešą — rusus. O kai prasidės kovos dėl Lietuvos laisvės, tuomet grįšime į Lietuvą kariauti.

Tuomet mūsų jaunystės sparnai buvo platūs. Nė nepagalvojome, kokiais keliais galėtumėm iš Kaukazo grįžti į Lietuvą.

Privažiavę Cariciną (šiandien Stalingradas), nutarėme truputį sustoti ir pasidairyti, kokiais keliais prasmukti į Tiflisą.

Iš traukinio išlipame ir nustembame, pamatę stoties perone moteris pardavėjas. Jos sėdėjo prie ilgų stalų ir pardavinėjo baltą duoną. Jau metai, kai nebuvome matę baltos duonos. O čia stalai apversti duona. Galvoju, jeigu Maskvoje juodos duonos svaras kaštuoja 50 rublių, tai čia baltoji, turbūt, nebus pigesnė. Pinigų turėjau apie 1000 rublių, taigi kodėl nepasmaguriauti, kada juodoji duona beveik jau sudžiūvusi.

Prieinu prie vienos pardavėjos ir klausiu, kiek kaštuoja baltos duonos svaras.

— 35 kapeikas! — atsako pardavėja.

Tai išgirdęs, savo ausims netikiu. Gal 35 rubliai? Vėl klausiu. Pardavėja vėl tą patį atsako: svaras 35 kapeikos. Na, ir tvarka toj Rusijoj. Ir Maskvoj, ir čia tas pats bolševikų režimas, bet maisto kainos pasiutusiai skirtingos. Kada juodos duonos svaras Maskvoj kaštuoja 50 rublių čia baltos duonos svaras tik 35 kapeikos. Nusipirkau visą bulkutę, taip pat ir mano draugai, ir gardžiai suvalgėme.

Išėjome į miestą pasidairyti. Einame gatve ir savo tarpe kalbamės, vis minėdami Tiflisą. Užpakalyje mūsų eina kažkoks karys, girdėdamas jam nesuprantamą kalbą ir suprasdamas tik nuolat mūsų kartojamą ’’Tiflisas“, susidomėjo mumis ir sulaiko.

— Kur važiuojate? — klausia.

— Į Tiflisą, — atsakome.

— Ten giminių turite?

— Ne, dar tik pirmą kartą į ten.

— Tai kodėl važiuojate?

— Buvome Murmane. Dabar norime Kaukazą pamatyti.

Senas karys papasakojo apie sukilimą Kaukaze, nes iš ten jis pats atvažiauojąs. Sako, kaukaziečiai pagavę rusų kareivius, apiplėšia ir paleidžia tik vienmarškinius. Tai gali atsitikti ir su jumis.

— Mes ne rusai, bet lietuviai, — aiškiname jam.

—Bet ir ne kaukaziečiai. Jie tik kaukaziečius pripažįsta. Visi kiti jiems rusai. — perspėja mus.

Karys inteligentiškos išvaizdos, atrodo, rimtas ir nuoširdus. Patikėjome jam ir atsisakėme nuo savo kelionės į Kaukazą.

Toliau mums beeinant ir bekalbant, kur reikėtų apsistoti, sulaiko mus vienas lietuvis tremtinis. Pasirodo, net iš mano gimtojo valsčiaus. Jis nurodo mums Lietuvių tremtinių komitetą. Nueiname ten ir mielai mus sutinka. Pasiūlo mums laikinai apsistoti komiteto išlaikomame lietuvių bendrabutyje.

Komitete randame lietuviškų laikraščių ir iš vieno jų sužinome apie Smolensko lietuvių batalioną.

Nueiname į lietuvių bendrabutį Birskaja gatvės 7 nr. ir gauname pastogę. Nei lovų, nei čiužinių bendrabutis neturi. Kas ką turi — ant to ir miega. Radome čia nuo seniau gyvenančių lietuvių pabėgėlių. Laikinai sustodavo pernakvoti daugiausia kariai.

Po kelių savaičių kelionės traukiniu, atsigulame ant plikų grindų ir pasijuntame laimingi tarp savųjų. Šonai jau buvo pripratę prie kieto guolio.

Vieną vakarą atėjo pernakvoti lietuvis kareivis. Jis buvo raudonųjų paimtas į jų eiles ir pasiųstas prie Astrachanės kautis su baltaisiais kazokais ir kitais prieš bolševikus kovojančiais daliniais. Baltieji raudonuosius smarkiai apkūlė. Šis lietuvis pabėgo iš kautynių lauko, naktį pernakvojo lietuvių bendrabutyje ir rytą išdūmė toliau.

Kadangi baltųjų kariuomenė buvo nepertoliausia, tai ir Caricine nebuvo ramu. Dažną dieną sutikdavome iškilmingas laidotuves. Laidodavo su orkestru žuvusius raudongvardiečius, slapta mieste nušautus sargybose ar patruliuojant.

Pradėjo eiti gandai, kad Caricine bolševikų valdžia mobilizuos visus paleistus iš kariuomenės kareivius ir siųs kariauti prieš baltųjų karinius dalinius. Tai liestų ir mus. Ir juo labiau, kad mes, kaip dar

jaunų metų, nebuvome visai paleisti iš kariuomenės, bet tik atostogų 3 mėnesiams. Po atostogų turėjome stoti į raudonąją armiją. Kol laikas — reikia dumti iš Caricino.

Vėl vaikščiojame ir žvalgomės po miestą. Štai, viena gatve eina moterėlė ir krepšelyje nešasi vištą.

Prieš ją ateina pora raudongvardiečių. Pamatę moterį su višta, paima durtuvus į rankas ir atkišę juos, pritūpę, kaip kautynių lauke einama durtuvais žengia artyn beginklės moters. Praeiviai sustojo žiūrėti, kas čia dėsis, kaip ginkluoti du raudongvardiečiai kausis durtuvais su moterimi ir višta. Priėję arčiau ėmė rėkti, kad moteris spekuliantė ir neša vištą parduoti. Moteris teisinasi, bet nieko nepadėjo. Iš jos vištą atėmė.

VAŽIUOJAME Į SMOLENSKĄ

Prabuvę Caricine 3 savaites ir gerokai po kelionės pailsėję, pradėjome galvoti apie Smolenską.

Nutarėme eiti pas Caricino karo komendantą prašyti kelionės pažymėjimų į Smolenską. Užeinu į jo kabinetą ir prašau pažymėjimo.

— Tai kodėl jūs važiuojate į Smolenską? Čia mums labai reikia karių, — draugiškai klausia komendantas. Vyras, matyt, malonus ir inteligentiškas.

— Mes esame lietuviai ir norime tarnauti lietuvių batalionuose, netoli savo Lietuvos, — aiškinu jam.

— O kokie ten batalionai? — klausia manęs.

— Aišku, kad raudonieji, — pameluoju net nerausdamas.

— Gerai! — pasako komendantas, paima mūsų pažymėjimus, išduotus Murmano krašte, ir savo ranka dailia rašysena užrašo: ’’Neturėdamas kelionės liudijimų, šiuo raštu prašau praleisti kareivį... nuvažiuoti iki Smolensko.“ Parašas ir antspaudas. Labai trumpai, bet važiuojant niekur neteko šio pažymėjimo rodyti. Niekas visą kelią netikrino ir niekas nereikalavo jokių pažymėjimų.

Išėję iš komendanto, nusipirkome vietinį rusų dienraštį. Bevartydami užtinkame trumpą žinutę: tarp Briansko ir Roslavlio eina kautynės. Bet su kuo — neparašyta. O šias vietoves mums reikės pravažiuoti. Vistiek važiuojame. Privažiavę jas, jokių kautynių neradome. Ir nebuvo jų. Tik Caricino dienraštis spaudos antį paleido.

1918 m. kovo 2 d. atvykome į Smolenską. Pirmiausia užėjome į lietuvių dalinių kūrimo komisiją, kur mus pasitiko vienas karininkas. Jis liūdnai apibūdino mūsų dalinių kūrimąsi, nes bolševikai daro kliūtis ir neapkenčia jų. Tačiau patarė mums nueiti į vietinį batalioną, kur esą jau apie 500 lietuvių karių. Ginklų batalionas neturi. Tik vienas kitas karys teturi, atsivežęs savo šautuvą.

Atėję į batalioną, kuris buvo įsikūręs mūrinėse kareivinėse ir užlipę į antrą aukštą, ten patekome kaip tik į patį bataliono kareivių mitingą. Svarbiausias mitingo klausimas — ar batalionui prisiimti bolševikų valdžios siūlomą raudonąjį vardą, ar likti tautiniu batalionu.

Jeigu batalionas prisiimtų raudonąjį vardą, savaime jis įeitų į raudonosios armijos sudėtį ir būtų bolševikų valdžios globojamas. Nesutikęs prisiimti

raudonosios spalvos, būtų laikomas antibolševikiniu batalionu. O tokio bolševikai nepakęstų. Tačiau, nežiūrint į būsimas pasėkas, kareiviai laikėsi kietai ir nesutiko prisiimti raudonųjų vardo. Pasilikti Smolenske ir eiti įgulos tarnybą, t. y., tarnauti bolševikinei valdžiai, sutiko. Taip pat sutiko ir kariauti, jeigu vokiečiai prieitų prie Smolensko.

Po mitingo nuėjome į bataliono raštinę, kad priimtų mus į batalioną. Tai išgirdę, raštinėje buvę kariai pastebėjo — kad jau nebeilgos mūsų bataliono dienos. Turbūt, greit teks visiems išsiskirstyti.

— Kol išsiskirstysime, dabar priimkime šiuos jaunuolius, — pastebi kiti. — Kai skirstysimės, tai visi drauge.

Mus priėmė, parodė kur gulti ir suteikė informacijų apie gyvenimą batalione. O jis nepavydėtinas. Maistas silpnokas. Tai ne Murmanas su riebiais pietumis ir didele mėsos porcija. Bet neturint namų ir gimtosios pastogės, kentėti dar galima, ypač, kad tarp savųjų.

Kareiviai nuolat mitingavo vis dėl to raudonojo vardo. Pagaliau, kas vakaras pradėjo batalioną lankyti karo komisaras Ivanovas, kurio žinioje buvo Smolensko įgulos raudonųjų dalinių steigimas. Iš pradžių jis kalbėjo gražiuoju, aplink save susikvietęs kareivius. Bandė veikti į lietuvių tautinę savigarbą ir maloniais komplimentais patraukti. Ypač mano atminime išsilaikė viena jo kalba, pasakyta mums, primenant senosios Lietuvos ryšius su Smolensku:

— Draugai, lietuviai! Smolenskas pažįsta jus jau nuo seniai, nuo Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės laikų. Jau tuomet Smolensko sienos matė lietuvių

karius, kurie savo narsumu, taurumu, dorumu ir drausme paliko smolenskiečių tarpe gražų vardą. Ir šiandien Smolenskas jus gerbia ir nori matyti savo įguloje, savo gynėjų tarpe. Smolenskas tiki, kad jūs, būsite verti savo senolių vardo ir jūs, lietuviai, dar kartą į Smolensko istoriją įnešite savo įnašą.

Norėdamas geriau mus įtikinti, priminė, kad jis nesąs bolševikas, bet socialrevoliucionierius. Bendri valstybės reikalai ir krašto gynimas nuo priešų reikalauja visų srovių žmonėms jungtis į vieną jėgą, nežiūrint kieno rankose yra valdžia.

Ir gražūs žodžiai lietuvių nesuviliojo. Kaip ir anksčiau, jie komisarui tik trumpai bumbtelėjo:

— Dar pasitarsime tuo reikalu su draugais ir pranešime jums.

Tarėsi ir toliau, ir vis tas pats. Raudonojo vardo kratėsi iš visų jėgų. Pagaliau, kantrybės netekęs paskutinį kartą, užėjo pas mus Ivanovas. Daug nešnekėjęs pareiškė:

— Draugai! Matau, kad jūs turite gerų agitatorių, kurie atkalba jus nuo įsiliejimo į raudonąsias eiles. Jeigu jau taip, tai turėsite greitai išsikraustyti, nes raudonoji įgula savo tarpe nepakęs kitokių kariuomenės dalinių.

Pasidarė visai aišku, kad mūsų dienos batalione baigiasi.

KITI LIETUVIŲ DALINIAI RUSIJOJE

Be Vitebsko ir Smolensko lietuvių batalionų, dar kūrėsi šie lietuvių daliniai: Rovne 1-sis dragūnų divizionas iš 2 eskadronų, Rumunijos fronte buvo leista susiorganizuoti vienai divizijai, Ukrainoje vienai lauko ligoninei, Sibire buvo Vytauto Didžiojo batalionas. Bet bolševikams įsigalėjus, nei divizija, nei lauko ligoninė nebesuskubo susiorganizuoti. Lietuvių divizijai skirti ginklai ir municija pateko rumunams.

Be didesnių jau minėtų dalinių kaikuriuose rusų pulkuose buvo susidariusios lietuvių kuopos bei būriai. Tačiau jų dienos buvo neilgos. Demobilizavus kariuomenę, išnyko ir jie, kai tuo tarpu batalionai keletą mėnesių išgyvavo ir prie bolševikų.

Vitebsko batalionas buvo pirmasis iš lietuvių batalionų rusų kariuomenėje. Jo pradžia ypač buvo sunki. Keletas šimtų lietuvių kareivių, tik su dviem karininkais, atsiskyrę iš lenkų legiono, pasiryžo sudaryti lietuvišką batalioną. Rusai nenorėjo sutikti, bet ir lietuviai nenusileido.

Ilgą laiką tie kareiviai buvo be globos. Negavo nei maisto, nei drabužių, bet nesiskirstė ir traukiantis frontui, nors būdami daugelis basi, žygiavo, kentė ir alkani siekė tikslo.

Pagaliau dvidešimtojo rusų korpo vadas gen. Gutaras davė griežtą įsakymą išsiskirstyti po rusų pulkus. Jeigu neklausys — žadėjo atsiųsti kazokus. Gavę tokį grasinimą, lietuviai kareiviai apsikasė ir pasirengė ugnimi sutikti kazokus. Kazokų nesulaukė, bet

sulaukė tik leidimą lietuviškam batalionui organizuoti.

Sibiro Vytauto Didžiojo lietuvių batalionas ilgiausiai išsilaikė. Žlugo tik 1919 m. pabaigoje, kada Lietuva jau kovojo dėl savo nepriklausomybės.

Šis batalionas ilgą laiką kovojo su bolševikais. Jo pabaiga buvo tragiška. Sibire baltųjų jėgoms traukiantis nuo raudonųjų, lietuvių batalionas buvo paskirtas į pavojingiausią vietą — dengti atsitraukiančius. Tragiškoje būklėje atsirado ir savo tarpe išdavikų. Bolševikuojančių jėgų buvo sukeltas sąmokslas ir 1919 m. lapkričio pabaigoje nužudytas vienas karininkas. Toliau, batalionas klasta buvo išduotas Sibiro raudoniesiems. Jų partizanai gruodžio 9 d. išsivedę ir Sibiro šaltyje nuogai nurengę, kardais sukapojo keletą karininkų ir porą ar trejetą kareivių.

GRĮŽTAME Į LIETUVĄ

Batalionui Smolenske likviduoti, bolševikai nepanaudojo jėgos, bet nutraukė maisto tiekimą. O nevalgęs ilgai neišsilaikysi. Kareiviai pradėjo išvažinėti savo keliais. Keliasdešimt nuėjo į Smolenske organizuojamą raudonąjį lietuvių dalinį. Bet daugiausia patraukė į vokiečių okupuotą Lietuvą.

Bataliono kariai gavo liudijimus, kad jie paleisti iš kariuomenės. Į bataliono raštinę užeiname ir mes trys jaunuoliai. Ir mes norime gauti iš kariuomenės paleidimo liudijimą.

Raštinės pareigūnai susirūpino ir vienas kito klau-

sia, ką daryti su tais jaunuoliais. Karinė vadovybė įsakė gimusius 1896—1898 metais nepaleisti iš kariuomenės, bet siųsti į raudonąją armiją. O mes kaip tik tų metų gimimo.

— Nenorime į raudonąją armiją, — beveik patempiame lūpą verkti.

Raštinės pareigūnai pasitarę nutarė mus pasendinti. Užrašė gimus 1895 m. ir išdavė paleidimo iš kariuomnės liudijimus. Tarp savųjų vis nepražūsi. Taigi, atvažiavę į Rusiją pora metų pasijauninome, o išvažiuodami po pora metų pasisendinome. Svetimame krašte visaip tenka suktis.

Buvo gandas, kad grįžti bus galima tik iki kovo 15 d. Toliau bus nebepraleidžiama. Taigi ir subruzdo iki tos dienos pasiekti vokiečių užimtas sritis. Susidarė gerokas bataliono karių skaičius, grįžtančių į Lietuvą.

Kelionėje nemaža prisijungė lietuvių karių iš Vitebsko bataliono ir grįžtančių iš Rumunijos fronto. Viso susidarė apie 500 lietuvių karių grupė.

Traukinys nuvežė mus dar tolokai už Vitebsko, bet privažiavus vieną susprogdintą geležinkelių tiltą, mus paleido tuščiuose laukuose. Turėjo būti netoli demarkacijos linija tarp rusų ir vokiečių, tad geležinkelio bėgiais pasileidome žygiuoti. Netrumpa buvo mūsų vora. Reikėjo nueiti keliolika kilometrų, kol pasiekėme artimiausią stotelę, jau vokiečių užimtoje srityje.

Mus pasivijo apie 15 raudonarmiečių su drezina (ranka varomu vagonėliu). Drezinoje jie buvo pasistatę kulkosvaidį, o patys irgi buvo gerai ginkluoti. Norėjo mus sulaikyti ir patikrinti mūsų dokumen-

tus, ar visi esame paleisti iš kariuomenės. Mūsų vyrai, nekreipdami į juos dėmesio, ėjo toliau ir nerodė dokumentų. Tik vienas kitas sustojo parodyti.

Matydami, kad nieko nepeš, raudonarmiečiai nustojo mus tikrinę. Tik vienas jų atsidūsėjęs tarė: “Kiek geros kariuomenės išeina iš mūsų. Juk jie vėliau atsisuks prieš mus.” Šis vyras atspėjo. Metams nepraėjus, daugelis šių vyrų 1919 m. Lietuvos kariuomenės eilėse kariavo prieš bolševikus.

Daugiau nebesutikome nieko: nei raudonarmiečių, nei vokiečių. Atėjome į vieną mažą geležinkelio stotelę, kuri, kaip vietos žmonės sakė, buvusį jau vokiečių pusėje. Bet ir čia neradome nė vieno vokiečio. Jokios sargybos. Keistai atrodė. Geležinkelininkai paaiškino, kad kiekvieną rytą čia atvažiuoja vokiečių traukinys grįžtančiųjų paimti.

Stotelė maža, telpa vos keliasdešimt žmonių. O mūsų 500. Dauguma likome lauke, nors naktį buvo gana šaltoka. Paliai stotį susikūrėme ugnį ir šildėmės.

Anksti, vos švintant, ištikrųjų atvažiavo vokiečių traukinys iš kelių prekinių vagonų. O mūsų čia minia. Vagonuose susispaudėme, lyg silkės statinėje. Net kvėpuoti sunku. Atvežę mus į Polocko stotį paleido.

Žymi kareivių dalis, išlipusi iš traukinio, pasiliko stoties perone laukti vokiečių patvarkymo. Maža dalelė, jų tarpe ir mes trys murmaniečiai, buvome “gudruoliai”. Papratę Rusijoje laisvai važinėti, sugalvojome ir čia panašiai padaryti.

Radę tuščią keleivinį traukinį į Daugpilį, sulipome į jį ir džiaugiamės, kad mes pirmieji patekome ir galime užimti patogesnes vietas. Žiūrime pro va-

gonų langus ir matome, kad vokiečiai perone pradeda rikiuoti mūsų kareivius ir tikrinti dokumentus.

— Nelįsime ten, — galvojame. Patikrins ir paleis į traukinį. Pagaliau vokiečiai pastebėjo mus vagone. Atėjo vienas vokiečių kareivis, pradarė duris ir žvėrišku balsu suriko: “raus!” Bėgančius iš vagonų pradėjo savo batuota koja spardyti į užpakalį. Kad negaučiau sprukau į antrąją vagono pusę ir išvengiau vokiečio bato. Atbėgę į peroną, atsistojom greta kitų.

Kai baigė mus tikrinti, iš stoties pradėjo lįsti vokiečiai, ant šautuvų užsimovę durtuvus. Iš visų pusių apstojo mus, nusivedė per miestą kaip kokius belaisvius. Mūsų nuotaika apie greitą grįžimą namo pradėjo kristi.

Nuvarė mus į buvusius kadetų rūmus. Čia radome dar daugiau lietuvių karių, anksčiau išvykusių iš bolševikų valdomų sričių. Kai kurie jau po 2—3 savaites čia sėdėjo.

Nebuvome belaisviais, bet tik internuotais. Kartais išleisdavo vienus be sargybos išeiti į miestą ko nors nusipirkti. Išduodavo stovyklos komendantas leidimą. Duodavo maždaug per tris dienas kartą. Aš įsigeidžiau kasdien išeiti į miestą. Pradėjau gudravoti. Leidime ištaisau dienos datą ir einu sau sveikas į miestą. Vieną kartą pertaisyto leidimo sargybinis prie vartų nepastebėjo ir praleido. Pavykus, užsigeidžiau ir antrą kartą taisyti, bet jau išėjo per riebus numeris. Sargybinis žiūrėjo ir suprato, kad data taisyta. Kai suriko ant manęs perkūnišku balsu, net šiurpas per kūną nuėjo. Greit pabėgau ir įsimaišiau tarp kitų vaikščiojančių kareivių.

Velykas praleidome toj pačioj Polocko stovykloj. Rytą gavome nesaldintos juodos kavos erzaco, pusę silkės, šaukštą marmelado ir mažą riekutę duonos. Prisimena Lietuvos Velykų ryto stalas su gausiais ir gardžiais valgiais! Liūdna darosi. Savo tarpe juokaujame:

— Na, draugai, ką giedosime: “Linksma diena mums prašvito” ... ar “Kursai kentėjo . . . ”

— Geriau giedokime “Kursai kentėjo . . . ” Kokia čia linksma diena, kai pilvas tuščias.

VOKIEČIŲ NELAISVĖJE

Po Velykų trečiadienį išvežė mus iš Polocko. Iš krypties supratome, kad mus veža ne namo. Iš viso čia mūsų prisirinko apie 2 000 lietuvių karių. Visus kartu nevarė į stotį, bet tik labai mažais būreliais, stipriai apstatę ginkluotais palydovais. Mieste, daugely gatvių, buvo išstatyti kulkosvaidžiai ir stiprios sargybos. Tai nieko gera nežadėjo.

Atvežę į Daugpilį, visus uždarė viename tvirtovės forte. Čia tai jau tikrai pasidarėme belaisviais. Ant krūtinių prisiuvo belaisvių numerius ir kasdien varinėjo į darbus. Turėjome išvalyti visą Daugpilį, visus rusų ir vokiečių kariuomenių užteršimus.

Tvirtovėje buvo blogas maistas. Belaisviai nurankiojo ir suvalgė visas dilgėles. Kiti eidavo prie vokiečių virtuvių, ten pasirinkdavo bulvių lupenų ir savo katiliukuose išsivirę valgydavo. Kiti nuo jų mirė.

Į darbą varant arba grįžtant iš darbo, senesniojo amžiaus belaisviai apalpdavo.

10 beleaisvių varydavo vienas palydovas. Kai kokias grupes nuvarydavo dirbti į kitą Dauguvos pusę, Lietuvos link, žiūrėk, vakare kokį vieną bei porą belaisvių pragano. Matyt, pabėgdavo į Lietuvą namo.

Mėsą duodavo arklieną, bet ir jos labai maža. Iš ryto matydavome į virtuvę, atvežtą arklieną. Dažniausiai tai būdavo stipiena. Kaklai arba kitos kūno dalys būdavo žaizdotos ir pūliuotos. Normaliu laiku, nebadaudamas, pradėtum “ožius piauti” prisiminęs, kad tą mėsą turėsi pietums valgyti.

Apie Lietuvą jokių žinių neturėjome. Netrukus atsirado vokiečių kareivis žydukas, kuris atnešdavo į tvirtovę vokiečių leidžiamą lietuvišką laikraštį “Dabartį”. Tuoj iš jo išpirkdavo. Pirmąją dieną turėjo keletą kartų bėgti laikraščių atsinešti. Kitomis dienomis jų daug atsinešdavo ir visus išparduodavo. Belaisviai buvo pasiilgę žinių iš Lietuvos ir prie laikraščių puldavo kaip musės prie medaus.

Už tvirtovės pakeliais eidavo maisto spekuliacija. Moterys atnešdavo duonos ir pardavinėdavo mažą bulkutę, kokių 1 $^1/_2$—2 svarų, po 40 ar 50 rublių. Varomi į darbus ar iš darbų belaisviai, kas dar turėjo pinigų, pirkdavosi tos duonos. O ji buvo visai nesoti. Minkšta, raudona, daugiau burokų pridėta, negu ruginių miltų. Iš karto suvalgai bulkutę ir nesijauti sotus.

Kartais pasitaikydavo savo tarpe ir vagysčių. Vagį bausdavo patys kareiviai, pagal Rusijoje revoliucijos metu priimtas taisykles. Apsivogusiam uždėdavo ant krūtinės užrašą “vagis”, varydavo per kareivių būstines ir liepdavo jam pačiam rėkti: “Aš

vagis! Aš pavogiau tą ir tą...” Tai būdavo gėdos bausmė. Jei nerėksi — gausi mušti ir už tave kiti rėks.

Naktimis sapnuodavau tik valgį. Rodos, grįžtu namo, mamytė ruošia mano labiausiai mėgstamus valgius, neša į stalą, valgiai kvepia, ir aš prabundu. Tai būdavo kančia ir ilgai negalėdavau užmigti. Kad per sapną nors pavalgyti gautumei, tai būtų lengviau.

Kartą atvažiavo pas mus į tvirtovę lietuvis kunigas velykinės išpažinties klausyti. Kad apgulė jį, tai net pora dienų turėjo sušilęs išpažinčių klausyti. Turbūt, labai maža liko neėjusių išpažinties. Paskutinę pamaldų dieną per pamokslą kunigas pareiškė savo nustebimą. Girdi, visi kalbėjo, kad iš Rusijos grįžta kareiviai raudoni, subolševikėję ir subedievėję, o čia pamatė atvirkščiai. Nesitikėjo, kad tiek daug išpažinties eitų ir pamaldų klausytų.

Nelaisvėje prabuvome keletą mėnesių, o vokiečiai ne kartą mūsų netikrino, ką turime savo maišeliuose ar dėžutėse. Galėjome turėti ir ginklų, ir kito ko draudžiamo. Apie vieną kalbėjo, kad jis daug aukso vežasi. Matyt, vokiečiai nesidomėjo mūsų turtu.

PALEIDO IŠ NELAISVĖS

Vieną rytą, apie birželio 10 d. išrikiavo mus kuopomis ir patikrino. Jau neberėkdavo ant mus. Jautėme vokiečių sušvelnėjimą. Išlydint iš tvirtovės, jau buvo nebetokios stiprios sargybos.

Atvežė mus į karo sugriautus Šiaulius ir apgyvendino Frenkelio odų fabrike. Jau Lietuvoje!

Šiauliuose prabuvome 10 dienų ir pagaliau birželio 24 d., šv. Jono dieną, paleido namo. Man namai buvo netoli ir pėsčiomis išėjau.

Brolį jau radau seniau grįžusį iš Rusijos, gi apie mano grįžimą niekas jokių žinių neturėjo, tad subėgo pažiūrėti pažįstamieji ir dvare stovį vokiečiai kareiviai. Vokiečiams buvo įdomu pamatyti “bolševiką”. Dvaras, kuriame anksčiau dirbau, buvo vokiečių valdomas, nes dvaro šeimininkai buvo išbėgę į Rusiją.

Maniau eiti kur nors kitur dirbti, gal prie geležinkelių, nes prie šio darbo buvau įpratęs Murmane. Bet kur tau! Vokiečių kieta ranka tebevaldė viską ir jie sprendė, kur kas gali dirbti. Tuoj prievarta privertė dirbti tam pačiam dvare.

Atlyginimas labai menkas, tik viena markė per dieną, o duonos tegauni po pusę svaro per dieną. Visą kitą maistą pasirūpini slaptai, ypač mėsišką. Kai atėjo rugiapiūtė, visą laiką gyvenę, vokiečių okupacijoje pamokė kaip reikia daugiau duonos pasirūpinti, nes iš vokiečių gaunamos normos kojų nepavilksi.

Būdavo, kai sutemsta, paimi maišą, drobulę ir eini į lauką nupiautų rugių gubose krėsti. Drobulę pasitiesi ant žemės ir paėmęs rugių pėdą kuli į ją. Pasiklausyk, girdėti toliau kiti kulia. Statydavo sargybas. Jos pajusdavo ir bėgdavo pravyti kūlėjus. Pabėgę iš vienos vietos, kuldavom kitoje, kol ir iš ten pravydavo. Svarbu laiku pabėgti, kad nepažintų ir neįskųstų vokiečių dvaro administracijai. Per naktį prisikuldavai maišelį.

Arba žiemą, kada dvare mašinomis kuldavo javus,

irgi vogdavo grūdus. Prie mašinų saugodavo jau vokiečių kareiviai, daugiausia karo invalidai. Bet jie, matyt, nelabai rūpestingai saugojo. Žiūrėk, šiaudų nešėjai, neša iš daržinės lauk šiaudus ir ten deda į kupetas. Šiaudus suverždavo virve ir ant kupros užsivertę nešdavo lauk. Kartais matai, kad neša nedidelį šiaudų krūvį, bet eina sunkiai, ypač temstant ar sutemus. Aišku, kad šiaudų viduje paslėptas grūdų maišelis.

Išnešus lauk, maišelis paslepiamas po tilteliu (jų buvo daug, nes ir griovių buvo nemaža) arba kitoj saugioj vietoj. Darbo dienai pasibaigus, naktį ateidavo ir parsinešdavo savo paslėptus grūdų maišelius. Namuose irgi slėpdavo, nes dažnai būdavo gandų, kad vokiečiai krės.

Dar 1918 m. vasarą “Lietuvos Aide“, redaguojomame Antano Smetonos, radau, jog Vilniuje, Lietuvos Taryboje, registruojami kariai ir kitoki tarnautojai. Nors ir neaiškiai, bet buvo duota suprasti, kad tos žinios reikalingos būsimai Lietuvos valstybei.

Pasiunčiau laišką Lietuvos Tarybai ir paprašiau, kad ir mane įregistruotų į sąrašą, o kai reikės, pakviestų į kariuomenę.

Toks sąrašas prie L. Tarybos buvo pradėtas 1918 m. balandžio mėn. ir baigtas spalio mėn. Pirmuoju į šį sąrašą įsiregistravo karininkas Kazys Škirpa.

Tačiau į šį sąrašą nedaug tesiregistravo. Vos 41 karys: 39 karininkai ir 2 kareiviai. Kaip vėliau patyriau, iš kareivių buvau pirmuoju į šį sąrašą įrašytas.

Tačiau, kas ištikrųjų buvo pirmasis savanoris, sunku ar veik neįmanoma nustatyti, nes daugel Lietuvos vietų jau registravosi savanoriai.

Kadangi tais laikais buvo labai sunkus susisiekimas ir susižinojimas, todėl nenuostabu, kad tiek mažai įsiregistravo. Antra, kai kurie galvojo kitaip. Kam iš anksto registuotis, nežinant kas dar bus. Kai pradės kariuomenė kurtis, tuomet ir nuvyks į ją.

Vokiečiams pralaimėjus Marnos kautynes (Prancūzijos fronte), jau buvo aišku, kad jie karą pralaimi. Subruzdo ir lietuviai.

1918 m. birželio 10 d. prie Lietuvos Tarybos buvo slaptai nuo vokiečių sudaryta kelių asmenų komisija lietuviškoms ginkluotoms pajėgoms organizuoti. Iš narių pamenu tik brig. gen. V. Nagių-Nagevičių. Kiti, rodos, civiliai asmens buvo. Spalio mėn. ši komisija pasipildė ir persitvarkė. Vieni ją vadino Apsaugos Komisija, o kiti Aukščiausia Karo Taryba. Jai vadovavo nekarys — St. Šilingas. Iš 6 narių tik 2 buvo karininkai. Ji veikė iki lapkričio 11 d., kada buvo sudarytas pirmasis Ministerių Kabinetas.

VYČIO ŽENKLE

RENKASI Į VILNIŲ SAVANORIAI

1918 m. spalio 9 d. Lietuvos Taryba įsakė Apsaugos Komisijai pradėti organizuoti Lietuvos kariuomenę. Kitą dieną, t. y., spalio 10 d., buvo pakviesti kai kurie karininkai kariuomenės užuomazgai sudaryti. Atvykę turėjo apsigyventi privačiai, nes kariuomenei kurtis dar neturėjo būstinių. Taip pat ir algų negavo, ir nieko nebuvo žinoma apie jų mokėjimą.

Spalio 16 d. atvyko į Vilnių pirmieji kareiviai savanoriai — iš viso 11 asmenų. Jau kitos dienos vakare — per vakarinį patikrinimą — pirmą kartą mūsų savanoriai sugiedojo Tautos Himną.

Lapkričio 1 d. karininkas (dabar atsargos brig. gen.) Grigaliūnas-Glovackis buvo paskirtas numatyto kurti 1 pėst. pulko vadu. Tą pat dieną buvo paskirta ir pirmoji sargyba prie Valstybės Tarybos.

Lapkričio 11 d. pulkas jau turėjo keliolika karininkų ir 30 kareivių. Tuo metu kilus vokiečių kariuomenėje revoliucijai, buvo išstatyta sustiprinta savanorių sargyba: iš 20 asmenų prie Valstybės Tarybos ir 10 asmenų prie Apsaugos Komisijos.

Į savanorių eiles buvo įstojusios ir kelios merginos, kurios pasižadėjo, reikalui esant, ir ginklu kovoti dėl Lietuvos nepriklausomybės. Žinoma, jų prie ginklo nepaskyrė. Dirbo raštinėje. Vėliau, rodos, buvo gail. sesutės.

Kai lapkričio 23 d. buvo išleistas pirmasis įsakymas Lietuvos kariuomenei, jau buvo susidariusi šiokia tokia jaunosios kariuomenės užuomazga.

Renkantis savanoriams, iš pradžių neturėta būstinių apgyvendinti. Pradžioje buvo paruošta Valstybės Tarybos rūsyje šiokia tokia būstinė, bet greit pasidarė per ankšta. Vargais negalais iš vokiečių buvo gautos artilerijos kareivinės, esančios mieste prie Neries krantų, netoli Katedros. Kareivines gaunant, daug pasidarbavo gydytojas V. Nagius-Nagevičius (vėliau brigados generolas).

RUOŠIAMĖS Į VILNIŲ

1918. spalio mėn. paskutinėmis dienomis mane sučiupo stiprus ispanų gripas, tuomet plačiai siautęs Lietuvoje. Išgulėjau lovoje apie mėnesį.

Sunku buvo gulėti, kai žinojau, kad Vilniuje kažkas daroma. Pakilus iš lovos, kojos nesijautė stipriai atsiremiančios į žemę. Į dvarą jau nebėjau dirbti. Na, ir vokiečių žandarai po revoliucijos sušvelnėjo. Jau prievarta nebevarė į darbą, tik baltomis akimis iš šono pažiūrėdavo, lyg kipšas į gegutę.

Gruodžio mėn. pradžioje netoli vieškelio miestelyje skaldžiau malkas. Pro šalį pravažiavo rogės su apie 20 savanorių iš Užventės ir Vaiguvos apylinkių. Jie važiavo į Vilnių. Tai dar labiau sujaudino mane. Jeigu jau iš šių tolimų Žemaitijos apylinkių važiuoja apie 20, tai kiek važiuoja iš Vilniui artimesnių apylinkių. Turbūt, dabar tūkstančiai mūsų savanorių Vilniuje.

Grįžęs pradėjau ruoštis kelionėn. Tėvai įkalbinėjo Kalėdas praleisti namie. Nesutikau, nes neberamu buvo namie sėdėti, ir tėvas pasididžiuodamas išleido

mane savanoriu į jo visą amžių svajotą Lietuvos ir Žemaitijos “vaiską”. Motina atvirkščiai. Ji verkė. Kai pradėjau drausti, ji pareiškė: “Verksiu, bet mano ašarų nebematysite.”

Prof. A. Voldemarui esant tuomet ministerių pirmininku ir krašto apsaugos ministeriu, buvo reikalaujama, kad atvykstą savanoriai turėtų rekomendacijas kurių nors visuomenės veikėjų arba kunigų. Todėl susirūpinau, iš kur man gauti. Mūsų apylinkėje nebuvo visuomenės veikėjų.

Nuėjau prašyti į neseniai susikūrusį valsčiaus komitetą. Jie atsikalbinėjo negalį išduoti, nes dar neturi pasidarę nei kertinių štampų, nei antspaudų.

— Kodėl tu į Vilnių važiuoji, kad čia pat Šiauliuose kuriasi lietuvių kariuomenė, — jie man pareiškė.

Atkirtau, kad važiuoju ieškoti Lietuvos kariuomenės su lietuviška komanda, o Šiauliuose, girdėjau, rusiška komanda. Matyt, jie turėjo mintyje kuriamą raudonąjį žemaičių pulką, kuriam vadovavo Baltušis — Žemaitis (Tai tas pats žmogus, kuris 1940 m., bolševikams užėjus, buvo liaudies karinomenės vadas). Į šį pulką per nesusipratimą pateko nemaža patriotiško jaunimo. Vėliau, susidūrus su lietuviais, išlakstė ir stojo savanoriais į Lietuvos kariuomenę.

Einu pas kleboną prašyti. Sutinku jį šventoriuje po mišių iš bažnyčios išeinant. Paprašiau rekomendacijos. Jis išpučia akis ir drožia man:

— Kaip aš tau galiu duoti. Juk tu bolševikas. Dar sukurstysi Lietuvos kareivius.

— Iš ko sprendžiate, kad aš bolševikas? — paklausiau.

— Iš daug ko. Tu žmonėms šneki, kad iš bažnyčių žemes reikia atimti.

— Nevisai taip! — atsikertu.

— Šnekėjau, kad iš dvarininkų reikia atimti, na, ir tuos dvarus, kurie yra bažnyčių valdomi. Bet prieš tuos ūkius, kurie yra prie klebonijų, nieko nekalbėjau. O mūsų parapijoje kaip tik buvo vienas dvarelis, bažnyčiai užrašytas. Tai ir nepatikau klebonui už savo kalbą jį nusavinti.

— Lietuvos katalikiškai kariuomenei reikia gerų katalikų. O Lietuvos kariuomenei daug kareivių nereikės. Užteks dviejų pulkų sienoms saugoti, — aiškina man toliau klebonas.

Mat, ir jis tikėjo, kad Lietuvai paskelbus savo neutralitetą, jokie priešai jos nebepuls. Tai buvo anų laikų kai kurių mūsų politikų svajonė. Klebonas tik pakartojo.

Aš įrodinėjau, kad dviejų pulkų neužteks ir kad reikia visiems geriems lietuviams eiti ginti savo krašto, o ne vien katalikams.

Taip mums besišnekučiuojant, iš bažnyčios išėjo jaunas vargoninkas, su kuriuo daug šnekėdavome apie Lietuvos kariuomenę ir Lietuvos ateitį. Jis tai išgirdęs sustojo ir klausosi. Pasinaudojau ta proga.

— Paklausk, klebone, vargoninką. Jis pasakys, koks aš bolševikas.

Klebonas mano žodžiais susidomėjo ir vargoninikui sako:

— Užeik pas mane! Gavau iš Vilniaus naujų laikraščių!

Ištikrųjų! Vargonininkui užėjus, klebonas teiravosi apie mane. Gavęs palankių žinių, liepė pranešti

man, kad ateičiau. Nuėjau ir gavau rekomendaciją. Atsisveikinome labai nuoširdžiai. Vėliau jis už šią rekomendaciją nukentėjo, o gal tik buvo priekabė, norint apiplėšti. Į mūsų apylinkę užėję bolševikai kleboną apiplėšė. Atėmė brangius kailinius, auksinį laikrodėlį ir kitką. Apiplėšę pabrėžė, kad jis Butkų pasiuntė į “baltųjų armiją“.

Gruodžio 11 d. išvažiavau į Vilnių. Reikėjo skubėti, nes ėjo gandas, kad tą dieną paskutinis traukinys veš civilius.

Mane palydėti į Šiaulius, į geležinkelių stotį, pasisamdžiusi roges, atvyko buvusi knygnešė, teta Ona. Taip pat mane išlydėti atėjo ir senukas elgeta Kazys Nomeika, buvęs 1863 m. sukilėlis. Jis įteikė man 10 markių, sakydamas: “Vaikeli, mes seni, jau nebegalime eiti ginti Lietuvos. Taigi priimk nors šią mano dovaną. Kelionėje pravers.”

Motina palydėjo tik iki trobos durų. Greit grįžo atgal. Supratau, kad ji nebeišlaikė. Grįžusi verkė, tik kad tų ašarų aš nematyčiau. Visi kiti palydėjo iki rogių, o teta Ona iki pat Šiaulių.

Vakare atvažiavau į Vilnių. Miestas nepažįstamas, tad nusprendžiau nakvoti geležinkelių stotyje.

Susiradau kampe kopėčias ir, palindęs po jomis, susirangiau ant plikų grindų. Atrodė čia ramiausia vietelė, nors truputį, ir šaltoka. Kai vienas šonas įskausdavo nuo kieto grindinio, apsiversdavau ant kito.

Rytą iš po kopėčių išlindęs, nuėjau į miestą aplankyti įdomesnių vietovių.

Kol lankiau po miestą, sutemo. Nebeėjau ieškoti Valstybės Tarybos, ir vėl grįžau į geležinkelio stotį nakvoti po tomis pat kopėčiomis.

PIRMOSIOS SAVANORIŲ DIENOS

Gruodžio 13 d. nuėjau tiesiog į Valstybės Tarybą. Kiek palipėjęs laiptais, patekau į laukiamąjį kambarį. Prie vienų durų stovėjo kaimietis jaunuolis, kuris turėjo kepurėje įsisegęs mažą Vytį. Priėjęs prie jo paklausiau, kur čia priimami savanoriai. Nurodė duris.

Įėjau į erdvų kambarį. Prie manęs priėjo vienas simpatiško veido karys ir paklausė, ko noriu. Atsakiau, kad noriu įstoti savanoriu.

— Gerai! Bet ar tamsta žinai, kad mes ginsime ne kurių nors partijų reikalus, bet tik tėvynę, — jis man sako.

— Aš ir atvykau tik tėvynę ginti.

— Pas mus drausmė bus didesnė, negu rusų kariuomenėje, — kalba jis man toliau. — Ar sutiksi?

Čia truputį pagalvojau. Turėjau galvoje caro drausmę, bet ne revoliucijos laikų. Argi Lietuvos drausmė būtų didesnė, negu caro kariuomenėje. Na, pažiūrėsiu, pagalvojau, ir sutikau.

Priėmė savanoriu, įregistravo. Prie durų stovėjusiam jaunam savanoriui paliepė mane nuvesti į kareivines.

Einant per miestą, mus užpuolė miesto chuliganiukai ir pradėjo lenkiškai loti ir lyg šunys lydėti. Visokiais žodžiais mus plūdo ir pašiepė, tik atsimenu šiuos plūsmus: “Taryba ryba, woda wysechla, ryba zdechla.” (Taryba-žuvis, vanduo išdžiuvo, žuvys išgaišo.)

Jaunam kaimietukui patariu iš kepurės išsiimti

Vytį. Chuliganiukai nepažins ir nelos. ’’Mes ne ponų kariuomenė. Ko mes turime bijoti lojimų!” — atsakė jaunas savanoris. O plūdimų mums ir Vilniaus davatkos lenkės negailėdavo. Po miestą daug švaistėsi pasipuošusių lenkų legionierių. Jie nedrįsdavo mus plūsti, bet pats mačiau, kaip jie prieš mus užsiundydavo valkatas vaikus.

Atvedęs į kareivines, jaunasis savanoris mane paliko. Mane tuoj užpuolė klausinėti kiti savanoriai. Viršilos ir puskarininkiai apsidžiaugė sulaukę seno kario, kuris bus jiems talkininkas. Jie domėjosi, ar nebuvau puskarininkis.

Nors aiškiai pasisakiau esąs tik eilinis, bet vėliau pastebėjau, kad sąrašuose buvau įrašytas “paoficieriu”. (Tuomet puskarininkio vardo dar nebuvo.) Mat, trūko puskarininkių. Ir pradėjau puskarininkio pareigas eiti nuo pat pirmosios dienos, nors oficialiai pakeltas buvau tik 1920 m. pavasarį.

Savanorių radau visai nedaug. Po vienu stogu buvo lietuviai ir gudai savanoriai. Viename kambaryje už sienos dar tebebuvo ir vokiečių. Greta lietuviškų pulkų, organizavosi ir Lietuvos kariuomenės gudų pulkas.

Taryboje minėtos griežtos drausmės neradau. Aplamai, jokios savanorių drausmės nemačiau. Reikdavo eiti į virtuvę malkų skaldyti, tai sunku būdavo priversti. Neina ir atsikalbinėja, kad jie ne malkų skaldyti atėjo, bet kariauti. Išeidavo patys viršilos ir puskarininkiai malkų skaldyti.

Mano atvykimo pirmąją dieną iš vokiečių buvo gauta karinių šautuvų. Girdžiu kareivinėse didžiausią triukšmą, klegesį. Tai savanoriai džiaugiasi, parsi-

vežę 317 šautuvų. Šautuvus parvežusieji džiaugiasi, kad jiems pavykę dar 11 šautuvų “nukniaukti”.

Vokiečiai davė šautuvus tik milicijai apginkluoti, tačiau šie buvo panaudoti savanoriams. Po pietų prie šių šautuvų buvo pastatyta sargyba, kurios viršininku paskyrė mane, dar tik prieš pietus įstojusį į kariuomenę.

Toliau ginklus teko pirkinėti nelegaliai iš vokiečių kareivių. Tuo būdu buvo nupirkti ir du lengvieji kulkosvaidžiai. Reikėdavo pirkti atsargiai, nes dažnai vokiečiai darydavo ir taip: vieni parduodavo, o kiti pasislėpę tykodavo. Nupirkus užpuldavo ir atimdavo.

Ir mūsiškiai išgudrėjo. Vieni pirkdavo, o kiti pasislėpę tykodavo. Jeigu tik vokiečiai užpuldavo, pasislėpusieji permušdavo juos ir visi pabėgdavo su paimtais ginklais. Už šautuvą mokėdavo nuo 25 iki 60 markių, o už šovinius nuo 5 iki 25 pfenigių.

Ginklus supirkinėdavo karininkai ir sumanesni kareiviai. Daugiausia jų nupirkdavo karo valdininkas Uzga, kuriamojo 1 pėst. pulko ūkio vedėjas. Jis, mokėdamas vokiškai, surasdavo geresnėmis sąlygomis pirkti.

Vieną dieną buvau sargybos viršininku Valstybės Tarybos rūmuose. Mūsų sargybos būstinė buvo rūmų virtuvėje, kuria tuomet niekas nesinaudojo. Vakare į mūsų būstinę įėjo karininkas, iš lėto aplink apsidairė ir mane paklausė, “Kas yra sargybos viršininkas?”. Po pažastimi laikė kažką maiše įsukta.

— Aš! — atsakiau.

— Gerai, — atsakė karininkas ir už pečiaus padėjo atneštąjį ryšulį.

— Tik neleisk kareiviams atrišti ir žiūrėti, — perspėjo. — Jeigu užpultų vokiečiai, šį ryšulį išmesk pro langą ir paslėpk po malkomis. Ryt ateisiu atsiimti.

Davęs nurodymų išėjo. Paslaptingas ryšulys traukė jį patikrinti. Tiesa, kareiviams neleidau tikrinti, bet pats neiškenčiau ir gerokai jį apčiupinėjau. Ogi tai buvo lengvasis kulkosvaidis. Matyt, šis karininkas slaptai jį pirko iš vokiečių ir bijodamas, kad kiti vokiečiai neatsivytų, atnešė į mūsų sargybą paslėpti.

Nuo lapkričio 15 d. pradėjo mokyti jaunuosius savanorius rikiuotės ir su šautuvu bei kulkosvaidžiu. Mokydavo kambariuose. Pirmas pradėjo mokyti karininkas Adamkavičius (vėliau div. generolas).

Mokant su šautuvais arba kulkosvaidžiu, iš pradžios ypač buvo saugomasi, kad vokiečiai neužkluptų. Baigus pamoką, kulkosvaidis buvo slepiamas po grindimis.

Vietoj vėliau mūsų vartojamos komandos ’’ramiai,“ tuomet komanduodavo ’’domės“. Su lietuviškos komandos terminais buvo sunkoka, nes iki šiol jų neturėjome ir viską reikėjo paskubom versti iš svetimų kariuomenių komandų ir mokyti savanorius.

Viešai su ginklais negalėdavome pasirodyti. Vokiečiai tuoj nuginkluodavo. Jeigu užimdavome kokias naujas sargybas, ginklus nusiveždavome slaptai. Ten jie visą laiką ir pasilikdavo.

Juo toliau, juo daugiau atsirasdavo sargybų. Pradėjo trūkti savanorių. Kartais nepamainyta sargyba prabūdavo po 2—3 paras. Arba dažniausiai taip būdavo: prieš pietus pareina iš sargybos, pavalgo pietus, ir vėl gera valia, patys savo noru, eina į naujas sargybas.

Vokiečių vienam daliniui iš Vilniaus išvykus, jo būstinės su paliktais daiktais buvo perduotos lietuviams. Teko statyti sargybas, kad gyventojai neišplėštų likusio turto, durų ir langų.

Apie šią sargybą iš dviejų savanorių kareivinėse visai užmiršo ir neatsiuntė pamainos. Išstovėjo 3 paras. Ne valgyti niekas nepristatė. Vienas jų pasilikdavo sargyboje, o kitas nubėgdavo į artimiausią krautuvę kokios bulkutės nusipirkti. Ir taip visas 3 paras mito.

Gyventojai, matydami tik du savanorius civiliniais drabužiais, pradėjo pulti kareivines. Keliasdešimt vyrų būrys, ginkluotų kirviais ir kitkuo, pradėjo veržtis į vidų, norėdami išplėšti baldus. Savanoriai matydami, kad jų žodžių neklauso, vienas jų — Simonavičius — šovė ir pataikė vienam užpuolikui į petį. Visi kiti rankas iškėlę ir šaukdami, kad nešautų, pasitraukė. Nuo tos dienos daugiau nebepuolė, nes pamatė, kad tie ’’driskiai“ moka šaudyti.

Kartais pasigirsdavo gandų, kad vienas, tai kitas mūsų priešas ruošiasi naktį užpulti. O priešų pačiame Vilniuje turėjome apsčiai. Tuo pačiu metu Vilniuje organizavosi lietuvių, lenkų ir bolševikų kariuomenės, na, ir vokiečiai. Keturios priešingos kariuomenės vienam mieste.

Su maistu kariuomenėje ne kas. Pirmosiomis kūrimosi dienomis nebuvo pinigų, ir maistui nedaug kas tekdavo. Iš pradžių savanoriui duodavo maistui po 3 markes dienai. Kaip nori, taip maitinkis iš tų markių. Vėliau pakėlė. Gaudavome po 5 markes dienai. Pamenu, kad buvo gauta ir po 9 markes, tik nebeatmenu kada.

Paskui, kad būtų patogiau, į rankas pinigų nebeišduodavo, bet pietus užsakydavo restorane. Tačiau buvo perbrangu. Įsitaisėme šiokią tokią virtuvę ir neilgai taip ’’poniškai“ restoranuose valgėme, nes pradėjome patys virtis. Dažniausiai vis kruopos.

Maisto pagerinimo nejautėme ir per Kalėdas, jokių Kūčių nesuruošėme. Kai kurie, turėję mieste pažįstamų, išėjo iš kareivinių svečiuotis, o dauguma neturėjome kur nuklysti ir praslankiojome po kareivines.

EINU ŽVALGO PAREIGAS

Rodos, gruodžio 17. d. bolševikai Vilniuje suruošė didžiules demonstracijas. Kam kliuvo, kam nekliuvo, o lietuviškajai Valstybės Tarybai daugiausia kliuvo. Praeidami pro jos rūmus, apmėtė akmenimis ir pavaišino įvairiais keiksmažodžiais.

Tą dieną gydytojas Nagevičius (vėliau brig. gen.) turėjo ateiti į mūsų kareivines savanorių sveikatos patikrinti. Aš buvau pasiųstas pas jį gydytojo priemonių į kareivines atnešti. Grįždamas, pamačiau gatvėse demonstrantus ir, kad nesusidurčiau su jais, pasukau kitomis gatvėmis. Truputį paklydau po tas kreivąsias Vilniaus gatveles.

Karininkas Škirpa, norėdamas patirti, ar po tokių triukšmingų demonstracijų įkaitę bolševikai nesiruoš pulti lietuvių savanorių arba mūsų Valstybės Tarybos, pasiuntė mus 8 savanorius sekti bolševikų judėjimą. Pasiskirstėme į 4 grupes po 2 savanorius ir nusiėmę savo lietuviškus ženklus, įsimaišėme į demonstrantų eiles.

Demonstrantai pradėjo skirstytis į sales mitinguoti. Skirstėsi pagal darbo specialybes. Aš pasirinkau geležinkelininkus. Su antruoju savo uždavinio draugu prieinu prie salės durų. Pareigūnas, stovėdamas prie durų, lenkiškai rėkauja: ’’Čia tik geležinkelininkai renkasi! Čia tik geležinkelininkai!“ Kitokių neįleidžia.

Mus, kaip neturinčius geležinkelininkų ženklelių, nenori įsileisti. Rankas išskėtęs, laiko užtveręs duris ir šaukia, kad čia eina tik geležinkelininkai. Pasilenkiau ir pro jo pažastis įsmukau į salę. Jis šaukia: ’’Laikykit, laikykit!“ Įsimaišiau į minios tarpą ir niekas nebandė manęs laikyti.

Į šalį pasisukęs, pamatau kitame salės kampe ir savo uždavinio draugą. Matyt, ir jis pasekė mano pavyzdžiu. Išklausėme visą mitingą, kuriame kalbėjo net penkiomis kalbomis. Man keisčiausia buvo, kad visi kalbėtojai daugiausia puolė lietuviškąją Valstybės Tarybą, o lenkų legijonus mažiau. Juk lenkiški legionai buvo dvarininkų ir kitų turtingesnių luomų remiami, o mūsų Taryba tik lietuviškosios liaudies, tos patriotiškosios ūkininkijos ir darbininkijos.

Po mitingo manasis draugas išėjo, o aš dar pasilikau paklausyti, ką bolševikų vadai be minios šnekės. Apsimetęs žiopliu, skaitinėju ant sienų iškabinėtus bolševikinius šūkius ir ausį nukreipęs į salėje susimetusius vadų būrelius klausausi jų kalbos.

Nieko svarbaus negirdėdamas, grįžau į kareivines ir aš. Grįžau paskutiniuoju. Karininką Škirpą radau dar belaukiantį. Pasirodė, kad tą dieną visur tik keikė mūsiškę Tarybą, bet pulti nesiryžo.

PATEKAU Į BOLŠEVIKŲ LIZDĄ

Šv. Jurgio prospekte (Lietuvos valdymo laikais — Gedimino gatvėje) prieš Lukiškio aikštę buvo atgauti iš vokiečių vieni rūmai, kur buvo jų karinis ”Verwaltungas“. Perimant šiuos rūmus, buvo rasta paliktų apie 10 šautuvų. Žinoma, mūsiškiai apsidžiaugė šiuo radiniu.

Netrukus, jau lietuviškai sargybai įsikūrus, atėjo vokiečių kareiviai šių šautuvų atsiimti. Žinoma, su vokiečiais buvo gražiuoju susitarta ir jiems už šautuvus atlyginta. Šautuvai pasiliko mums. Matyt, vokiečiai tyčia paliko šiuos šautuvus, kad galėtų padaryti biznį.

Vieną vakarą mane pasiuntė nunešti vakarienės (kruopų ąsotį) šiuose rūmuose stovinčiai sargybai. Šių rūmų dar nežinojau ir pakeliui teko pasiklausti.

Esant netoli Jurgio prospekto, sutikau vieną gerai apsirengusį jaunuolį ir lenkiškai jį paklausiau, kur yra “Verwaltungas”. Jis pasisakė nežinąs ir valandėlę pagalvojęs sako:

— Užeikime į tuos namus, ten yra viena lietuvaitė. Turbūt, ji žinos.

Atsisakiau užeiti, nes susitiksiu gatvėse daugiau žmonių ir jie man nurodys. Jaunuolis jau nebeatstojo nuo manęs ir vis kvietė užeiti. Susidomėjęs, kas tuose namuose yra, su jaunuoliu užėjau.

Įėjus į vidų, pasidarė nejauku. Po kambarius slankiojo apdriskę, ilgais plaukais jaunuoliai. Kiti gulėjo ant grindų. Mumis nesidomėjo.

Mane atvedęs jaunuolis dingo, vieną palikęs kam-

baryje. Netrukus jis atsivedė seną, merginą, kuri lietuviškai mane paklausė:

— Ko, draugas, norite?

— Nieko! — atsakiau. — Šio draugo paklausiau, kur yra ”Verwaltungas“, jis mane ir užvedė čia.

— Aa, — susigriebė ji ir žvilgterėjusi į mano rankose kabantį kruopų ąsotį, suprato, kas esu. — Tai draugas esate Tarybos kareivis.

— Ne Tarybos, bet Lietuvos, — pataisiau.

— Gerai! Bet ar jūs žinote, kam tarnaujate?

Ir ji pradėjo mane agituoti, kad mesčiau Tarybą, pakalbinčiau savo draugus savanorius ir visi su ginklais pereitumėm pas juos.

— Tik mes giname darbininkų reikalus. O jūs, kaip matau, esate iš darbininkų, — kalbėjo ji toliau. — Jūs, vargšeliai, esate apleisti: jūsų Tarybos vyriausybė ir vadai paliko jus vienus ir pabėgo į Kauną. Bet ir ten negalės ilgai būti, turės bėgti į užsienius, o jus paliks savo likimui.

— Mes savo vadus tebeturime Vilniuje, o kas ten kiti bėga į Kauną, mums nesvarbu, — nekantriai atsakiau, jau norėdamas greičiau išeiti.

Į jos klausimą, kiek yra mūsų savanorių, atsakiau neaiškiai, bet didindamas keliolika kartų. Aplamai, visi mūsų savanoriai, užkalbinti gatvėje ir paklausti, kiek yra mūsų savanorių, atsakydavo priskaičiuodami batalionais arba tūkstančiais.

Komunistė lietuvaitė, matydama, kad jos agitacija nelimpa prie manęs ir gavusi mano atsakymą, jog mūsų savanorių nepavyks perkalbėti ir jie nesutiks pereiti pas kitus, lyg grasindama man pasakė:

— Jeigu neklausysite mūsų ir su savo likusiais

karininkais bėgsite į Kauną, atsiminkite, jog ir ten rasite mūsų draugus. Ir ten kils bolševikinė revoliucija, ji laimės ir jums pasigailėjimo nebus.

Išėjau laukan. Mane išvedęs jaunuolis, atsisveikindamas, patarė man apsigalvoti ir pereiti į jų pusę. Jis kalbėjo:

— Girdi, ir aš buvau įstojęs į lenkų legijoną, bet, kaip darbininkas, apsigalvojau ir metęs jų eiles, perėjau į bolševikų pusę.

PASIKEITĖ VYRIAUSYBĖ

1918 m. gruodžio 23 d. buvo įsteigta Vilniaus karo komendantūra. Pėstininkų kuopoje buvo 5 karininkai ir 64 savanoriai. Kulkosvaidžių komanda sudaryta iš 4 karininkų, 12 savanorių ir 2 lengvųjų kulkosvaidžiu. Be to, buvo organizuojama ir lenkiškai kalbančiųjų komanda.

Komendantūra tuojau pat išleido atsišaukimą į vilniečius stoti savanoriais į komendantūrą. Pradėjo atvykti naujų savanorių, kurių tarpe buvo ir lietuviškai nemokančių.

Aš buvau paskirtas būrininku į kulkosvaidžių komandą.

Bolševikams artėjant prie Vilniaus, Valstybės Taryba, Ministerių Kabinetas ir Krašto Apsaugos štabas gruodžio paskutinėmis dienomis persikėlė į Kauną. Vilniuje visa valdžia atiteko karo komendantūrai. Be to, kaip Laikinosios Lietuvos Vyriausybės įgaliotinis Vilniuje pasiliko ir švietimo ministeris Mykolas Biržiška.

Vilniaus komendantūrai sustiprinti iš 1 pėst. pulko Alytuje buvo atsiųsti 23 savanoriai su 2 puskarininkiais, karininkui Gerulaičiui vadovaujant.

Patirti apie bolševikų artėjimą buvo pasiųsta iš 20 komendantūros savanorių žvalgyba, kar. A. Jakštui vadovaujant. Ji turėjo susprogdinti ir geležinkelių tiltą tarp Švenčionių ir Vilniaus.

Vilniaus komendantu buvo paskirtas Liudas Gira, o komendanto pavaduotoju karininkas Kazys Škirpa. Mes savanoriai susidurdavome tik su kar. Škirpa. Paties komendanto Giros nepažinojome. Gruodžio 31 d. jis susirgo ir komendanto pareigos atiteko Škirpai.

Pirmąjį Ministerių Kabenetą, lapkričio 11 d. prof. A. Voldemaro sudarytą pakeitė M. Šleževičiaus vadovaujamas kabinetas.

Prof. A. Voldemaras, būdamas ministeriu pirmininku, o taip pat ir krašto apsaugos ministerių, Lietuvos kariuomenės vadu paskyrė gen. Kondratavičių, rusų monarchistą, visai lietuviškai nesuprantantį. Jis nesuprato ir lietuvių tautos siekimų. Paskirtas kariuomenės vadu, jis manė, kad būsiančioji Lietuvos kariuomenė kovos už caro sosto grąžinimą ir visos Rusijos imperijos sujungimą. Išgirdęs, kad lietuvių tauta siekia nepriklausomybės, labai nustebo ir netikėjo, kad “mužikų ir driskių” tauta galėtų išsikovoti nepriklausomybę.

Gen. Kondratavičius į priekį kišdavo rusus karininkus, kurie gudų vardais prisidengę (nors gudiškai nemokėjo), stojo į Lietuvos kariuomenę. Tai užgaudavo lietuvius karininkus, ir buvo jaučiamas trynimasis.

Sleževičiaus kabinete krašto apsaugos ministeriu buvo pakviestas karininkas M. Velykis. Prasidėjo sėkmingesnis kariuomenės kūrimas. Gruodžio 29 d. buvo išleistas viešas vyriausybės atsišaukimas į Lietuvos vyrus stoti savanoriais. Atsišaukimai buvo viešai lipdomi miestuose ir miesteliuose, ir platinami net bolševikų užimtose srityse.

Šis viešas atsišaukimas buvo sėkmingas. Gausingiau pradėjo stoti savanoriais po visą Lietuvą. Atvykdavo net iš bolševikų užimtų sričių.

Gen. Kondratavičius, pašalintas iš kariuomenės vado pareigų, iš Lietuvos dingo. Jo keliais patraukė ir daug rusų karininkų.

GEDIMINO KALNE IŠKĖLĖME TRISPALVĘ

1919 m. sausio 1 d. grįžęs iš sargybos, išėjau į miestą pasivaikščioti. Bet neilgai tevaikščiojau. Kažkoks slaptas nujautimas ragino grįžti į kareivines.

Priėjęs netoli kareivinių vartų, pastebėjau stovintį karininką ir dar vieną karį, kuris kažką šūkavo. Iš kareivinių bėgo savanoriai su šautuvais. Netoli stovėjo keletas miesto vežikų.

Matydamas, kad čia kažkas darosi, pagreitinau žingsnius. Mane pamatęs karininkas liepė skubiai pasiimti apie 7 ginkluotus savanorius ir drauge su juo vykti. Įbėgęs į kareivines, į kišenes įsipyliau šovinių, atsivežtų dar iš namų.

Vyrų rinktis jau nebereikėjo. Jų pakankamai stovėjo aikštėje. Kiekvienam buvo išduota po 15 šovinių. Maniau, kad teks kur nors susiremti su bolše-

vikais ar lenkais. Šautuvus iš anksto užsitaisėme ir pastatę vamzdžiais į viršų, sėdomės į vežikų roges.

Karininko įsakymu vežikai pasuko į miestą. Pirmą kartą ginkluoti viešai pasirodėme mieste. Iki šiol ginkluoti negalėdavome pasirodyti — vokiečiai tuoj nuginkluodavo. Dabar vokiečių nebematėme ir stebėjausi, kur jie dingo, kad jau ginkluotų mūsų nebelietė.

Miesto gyventojai, pamatę mus ginkluotus važiuojant, nepažino ir savo tarpe kalbėjosi, kad bolševikai važiuoja. Mat, kai kurie buvome rusiškomis milinėmis apsivilkę.

Privažiavę Gedimino kalną, sustojome ir vežikus paleidome. Patys, karininko vedami, pradėjome lipti į kalną. Tik dabar pastebėjau, kad pilies bokštas be vėliavos. Iki šios dienos visą laiką kabojo vokiečių vėliava.

Karininkas K. Škirpa, pastebėjęs pilies bokštą be vokiečių vėliavos, tuoj pasiuntė komendantūros adjutantą karininką. P. Gužą pas Valstybės Tarybos rūmų prievaizdą gauti lietuviškąją trispalvę, o pats nuvyko į kareivines paimti garbės sargybos.

Kada įlipome į kalną, P. Gužas ir savanoris Vincas Steponavičius jau laukė mūsų. Paliepus, pilies sargas atrakino pilies duris. Karininkai Škirpa, Gužas ir savanoris Steponavičius su vėliava įlipo į pilies bokštą ir ten prie stiebo ją pririšo.

Mes, septyni savanoriai, likę lauke, išsirikiavome paliai pilies duris. Kada vėliava pradėjo kilti į viršų, karininkai bokšte iš revolverių, o mes apačioje iš šautuvų iššovėme po 3 salves. Mano pirmasis ir antrasis šūvis neiššišovė. Tretysis smagiai trenkė į petį ir garsiai nuskambėjo drauge su kitais. Gal tiedu

šoviniai pagedę buvo, nes 1915 m. paslėpti krūmuose mano šoviniai prabuvo iki 1918 m. pabaigos. Paskui visi sušukome: ’’Valio! Lai gyvuoja Nepriklausoma Lietuva!“

Iš bokšto išlipę karininkai su kareiviais pasibučiavo, ir karininkas Škirpa pasakė trumpą kalbą. Jis priminė, kad šiandien atlikome istorinį žygį. Po ilgų Lietuvos vergijos metų šiandien pirmą kartą Gedimino kalne pilies bokšte iškeliame lietuvišką vėliavą.

Pirmasis Lietuvos vėliavos pakėlimas Vilniaus pilyje buvo atliktas. Karininkai ir 3 kareiviai grįžo atgal, o mes 5 kareiviai: Mikas Slyvauskas, Albinas Rauba, Romualdas Marcalis, Pranas Plauska ir aš likome prie vėliavos pirmojoj jos garbės sargyboje. Sargybos viršininku buvo paskirtas karo valdininkas Jonas Nistelis, atėjusis ant kalno jau baigiant vėliavos pakėlimo iškilmes.

Nusileidžianti saulutė metė savo spindulius į plevėsuojančią vėliavą. Gražiai sužėrėjo jos visos trys spalvos. Pirmą kartą pamačiau lietuviškąją trispalvę! Vėliavos pakėlimas yra visų maloniausia valanda mano gyvenime.

Sargybai lauke prie durų palikome vieną savanorį, o visi kiti suėjome į pilyje esantį kambarėlį. Viduj irgi šalta. Pečius buvo, bet malkų nėra. Pradėjome krėsti pilį ir griuvėsius, ar nerasime kokių malkų. Po ilgų ieškojimų suradome rąstgalį, bet neturėjome su kuo suskaldyti. Peiliuku prisidrožėme skiedrų, pasikūrėme, tą rąstgalį į pečių ikišę ir visaip sukinėdami, svilinome. Svilo, bet nedegė, o vis dėlto atrodė šilčiau.

LENKAI UŽĖMĖ VILNIŲ

Jau sutemus ir nesulaukiant vakarienės, nuo kalno nuėjau į kareivines pats pavalgyti ir sargybai atnešti. Šautuvą palikau pilies kambaryje. Einant miesto gatvėmis, dar buvo ramu ir jokio judesio nepastebėjau. Nesutikau nei vokiečių nei lenkų karių.

Pavalgęs paėmiau skardinį ąsotį su kruopomis sargybai nunešti. Gal buvo apie 6 val. vakaro, kada išėjau iš kareivinių. Tuoj už vartų išėjęs, miesto pusėje pastebėjau triukšmą. Rėkavo lenkų legijonieriai, nuolat kartodami ’’dalej, dalej!“ (toliau, toliau). Vežikai ir žmonės per tiltą skubėjo palikti miesto centrą. Lenkų legijonieriai visus ragino greičiau palikti gatves. Atrodė, lyg ruoštųsi kautynėms.

— Kokia čia velniava darosi? — pagalvojau ir pasiskubinau greičiau eiti.

Praeidamas pro elektros stotį, pastebėjau sustiprintas miesto milicijos sargybas, kurios saugojo stotį. Prieinu prie Žaliojo tilto. Pilna lenkų legijonierių. Pasistatę sunkųjį kulkosvaidį krapštinėjasi apie jį. Vienas ūsuotas legijonierius sulaikė mane ir neleidžia per tiltą. Liepia grįžti atgal.

Pasisakau, kad esu Lietuvos kareivis, grįžtąs su vakariene į savo sargybą Gedimino kalne. Lenkas pasižiūri į mano kepurę ir pamatęs Vytį, patiki mano žodžiais. Šiaip iš apdaro buvau panašus į rusų kareivį.

— Bet mums įsakyta nieko nepraleisti, — teisinasi lenkas.

—Bet mano pareiga būtinai į Gedimino kalną nuei-

ti, — atsakau. — Tamsta kareivis ir aš kareivis. Mes vienas kitą suprantame.

— Palaukite — paprašo lenkas, ir nubėga pas savo karininką paklausti. Netrukus ateina su karininku. Šis pasižiūri į mano kepurės Vytį ir praleidžia toliau eiti. Tik pastebi:

— Elektros stotyje stovi jūsų kariuomenė. Tegul ji mums nieko nedaro. Jeigu palies, tai duosime!

Mat, stotis buvo netoli tilto. Pastebėję ginkluotą miesto miliciją, lenkai pagalvojo, kad ten stovi lietuvių kareiviai.

Kiti kariai nebetrukdė per tiltą eiti. Perėjęs tiltą, atsidūriau tuščiame ir tamsiame, lyg išmirusiame, mieste. Namų langai tamsūs, kai kurie langinėmis uždaryti. Gatvės irgi tamsios, jokio žmogaus nematyti. Tik retkarčiais susitikdavau lenkų legijonierių patrulius. Jie jau iš tolo šaukdavo: ’’Kas ten?“

— Lietuvos kareivis! — atsakydavau.

— Greičiau, tik greičiau! — pasakydavo, bet artyn tikrinti neidavo.

Nejauku buvo vienam eiti per svetimųjų užimtą tamsų miestą. Be to, dar be jokio ginklo. Priėjęs Katedrą, menkoj šviešoj pastebėjau kažką, lyg krūmus. Dievaž, nueinant tų ’’krūmų“ nebuvo. Vis dėlto einu tiesiog prieš krūmus. Staiga ’’krūmai“ lenkiškai sušunka: “toliau, toliau į šoną!” Geriau įsižiūrėjęs, pastebėjau lenkų legijonierių kavaleriją, kuri nejudėdama stovėjo netoli Katedros. Visi pasiruošę sėdėjo ant arklių.

Iki kalno atbėgau sušilęs, nes skubėjau eiti. Kalne esą mūsų vyrai matė tą judesį, bet nesuprato, kas ten dedasi. Jiems paaiškinau, ką kelyje mačiau.

Naktį išgirdome mieste šaudymąsi. Lenkai puolė bolševikų štabą ir raudonuosius nuginklavo. Keletas raudonųjų, nenorėjusių lenkams pasiduoti, patys nusižudė.

Mes irgi budėjome, nes nežinojome, ką lenkai galvoja. Buvome pasiryžę gintis iki paskutinio šūvio. Tačiau lietuvių nelietė.

Lenkai užėmė Vilnių, bet jo kalno bokšte plevėsavo Lietuvos vėliava . . .

Ryte pas mus atėjo pora jaunų lenkų legijonierių. Jau toliau nuo pilies juos pasitikau. Lenkai gyrė lietuvišką vėliavą, kad ji graži, ir čia pat pastebėjo, kad greta lietuviškosios reikėtų pakabinti ir lenkišką. Nežinau, ar jie patys atėjo, ar jų vadovybė atsiuntė pasižvalgyti. Tačiau mūsų jėgų kalne negalėjo pamatyti, nes visi kiti buto pilies kambaryje.

Lenkai taip pat pasigyrė, kad naktį nuginklavę bolševikų ginkluotąsias pajėgas Vilniuje ir paėmę laimingai jų iždą su 3,000,000 rublių. Ar tai buvo tiesa, neteko patirti.

Sargybos viršininkas karo vald. J. Nistelis nuėjo į miestą pusryčių pavalgyti. Žadėjo greit ateiti, ir tuomet mes po du galėsime nueiti į kareivines pusryčių. Kai nuėjo, taip ir nebesulaukėme jo.

Pasilikus be viršininko, pirmiausia ta proga pasinaudojo mūsų Mikas, didelis šaudymo mėgėjas, Būdamas apačioje, girdžiu, kad pilies bokšto viršūnėje pasigirdo vienas ir antras šūvis. Užbėgu į viršų ir pradedu Miką barti.

— Kad lenkai į mane šaudo! Pro ausis prazvimbė kulka. Taigi ir aš iššoviau į juos. Va, ten jie matyti, — teisinasi Mikas.

Paliepiau iš bokšto nulipti. Kas pirmas iššovė: Mikas ar lenkai — taip ir liko neaišku. Mikas šaudydavo, kur tik progą rasdavo, ir vėliau iš jo išėjo taiklus šaulys. Iš karinio šautuvo pataikydavo į toli bėgantį zuikį.

Priėjo prie manęs pora kitų sargybinių ir prašo:

— Mes dar nemokame šaudyti. Parodyk, kaip taikyti ir leisk nors vieną šūvį iššauti.

Pagalvojau valandžiukę, kas daryti. Vis tiek pora šūvių jau iššauta kalne. Pora ar ketvertą — blogiau nebebus. Nusivedžiau į griuvėsius, kad kulka į miestą nenulėktų ir ne taip skardžiai šūvis aidėtų. Parodžiau, kaip taikyti ir iššauti. Po vieną šūvį iššovė. Jautėsi laimingi, lyg kažin ką brangaus būtų gavę.

— Dabar jau mokėsime šaudyti ir nebebijosime priešo susitikti, — patenkinti šnekėjo ir džiaugėsi.

Į kalną atėjo karininkas A. Jakštas.

— Kuris čia jūsų esate senesnis kareivis? — klausia.

— Aš! — atsiliepiau.

— Gerai! Tamsta liksi sargybos viršininkas ir neleisk sargybiniams šaudyti. Lenkų legijonieriai atėjo skųstis, kad jūs šaudote, — gavau jo įsakymą.

J. Nistelis, po pusryčių užsukęs į komendantūrą, gavo naują uždavinį ir nebegalėjo grįžti pas mus. Sargybos pamainą sulaukėme tik vakare, jau sutemus. Tuomet ir pavalgėme. Ar dieną ką valgėme — jau nebepamenu. Buvome jau įpratę visą dieną sargybose išbūti nevalgę. Ir nevalgę ne vienas savanoris nesiskųsdavome ir nemurmėdavome.

— Ką padarysi, kad dabar Lietuva dar nieko neturi. Paalkime, pakentėkime! Kada nors prasi-

gyvens Lietuva, ir tuomet geriau pavalgysime, — dažnai prasitardavo ano meto savanoriai, kaimo vyrukai.

Kai kas dar Nepriklausomoje Lietuvoje mums primesdavo, kad ano meto savanoriai buvę be drausmės. Taip! Drausmės neturėjome, bet turėjome gerą valią, kuri atstojo drausmę. Taigi, gera valia padarė stebuklą. Laimėjo frontuose kovas ir iš nieko buvo atstačiusi Lietuvos valstybę.

UŽSIDĖJOME LIETUVIŠKUS ŽENKLUS

Lenkams užėmus Vilnių, jie kuo toliausia laikydavosi nuo tų vietų, kur būdavo lietuvių kareivių. Nesusipratimams su lenkais išvengti, 1919 m. sausio 2 d. Vilniaus lietuvaitės, Landsbergienės suorganizuotos, pasiuvo mūsų savanoriams lietuviškus trispalvės vėliavos ženklus: karininkams raiščius, o kareiviams trikampius. Tuos ženklus prisiuvo ant kairės rankovės, aukščiau alkūnės. Kad svetimieji nepasinaudotų panašiais ženklais, raiščiuose ir trikampiuose buvo įspausti Vilniaus karo komendantūros antspaudai.

Gi dailininkas A. Žmuidzinavičius padarė lietuviškų karinių kepurių keletą pavyzdžių. Dail. P. Rimša sukompanavo tautines kepures — ausines.

Nebepamenu, kur buvau užėjęs: į Valstybės Tarybą ar komendantūrą. Žiūriu, guli keletą kepurių pavyzdžių. Viena panaši į prancūzų karių (vėliau tokias nešiojo daugiausia karininkai), kita panaši į rusų kariuomenės, o trečioji ir ketvirtoji skirtingos.

Vėliau viena šių kepurių buvo priimta ir siuvama visiems kareiviams. Ji ilgą laiką išsilaikė mūsų kariuomenėje. Prie visų kepurių pavyzdžių buvo geltoni lankeliai.

Karininkas gyd. Nagevičius, pastebėjęs nukreiptą mano malonų žvilgsnį į kepures, paliepė vieną užsidėti. Pirmiausia užsidėjau panašią į rusų, nes prie tokios jau buvau įpratęs. Pastebėjęs Nagevičiaus nepasitenkinimą, užsidėjau kitą, kuri vėliau prigijo Lietuvos kariuomenėje.

— Ką, gražu! — patenkintas pastebėjo gyd. Nagevičius. — Netrukus pagaminsime jums karines kepures.

Pirmiausia lietuviškas kepures gavo karininkai ir 25 kareiviai, kurie paskutinieji pasitraukė iš Vilniaus.

Pirmas vilniečiams pademonstravo lietuvišką kepurę karininkas Šneideraitis. Jis turėjo gerą rusų karininkų milinę ir kitą apdarą, užsijuosę diržą, prie jo prisisegė revolverį, ir užsidėjęs lietuvišką kepurę su vežiku apvažinėjo svarbesnes miesto gatves.

Nors savanorių buvo jau apie pusantro šimto, bet vieną dieną atvežė jiems iš kažkur nupirkę apie 20 rusiškų milinių. Aprūpino jomis visai neturinčius viršutinio apdaro (paltų arba vatinių).

Ūkio vedėjas karininkas Jackevičius Vilniuje surado kažkokį batsiuvį, kuris sutiko greitai ir pigiai pagaminti mūsų kariams batų. Iš pradžių jų buvo gauta apie 20—30 porų.

Lenkams valdant Vilnių, lenkės moterys buvo suorganizavusios savo legijonieriams klubus, kur jie gaudavo užkąsti, arbatos ir kavos. Ir mūsų savano-

riams praeinant pro tą klubą, lenkės moterys kviesdavo mūsiškius užeiti. Nežinau, ar atsirado mūsiškių kurie užėjo, tik žinau, kad daugelis padėkoję atsisakydavo.

Landsbergienės suorganizuotos mūsų moterys ir mergaitės taip pat griebėsi panašaus darbo. Mūsų savanoriams sargybose ar patruliuojantiems nešiojo kavą ir sumuštinius.

Lenkų laikraščiuose (jau 1918 m. gruodžio 31 d.) ir tam tikruose atsišaukimuose Vilniuje lenkai pasiskelbė, kad jų kariuomenės vadas Vilniuje gen. Wejtko esąs paskirtas Lietuvos karo apskrities vadu. 1919 m. sausio 2 d. lenkų generolas Mokrzecki pasiskelbė esąs Vilniaus karo komendantas ir įvedęs Vilniuje nepaprastą karo stovį.

Turint galvoje šiuos lenkų pasiskelbimus ir sausio 1 d. vakare įvykusį faktą (Vilniaus užėmimą), Vilniuje likęs Laikinosios Lietuvos Vyriausybės įgaliotinis M. Biržiška, dviejų Vilniaus komendantūros karininkų lydimas, gen. Wejtko įteikė protestą.

Valdydami Vilnių, vieni lenkų legionieriai buvo santūrūs ir stengėsi būti mandagūs ir draugiški lietuvių savanoriams. Kiti atvirkščiai, pamatę mūsų savanorius, balsiai didžiuodavosi: “Vot, teraz nasz porządek!” (Va, dabur mūsų tvarka) Bet vėliau už tai jiems teko iš mūsiškių atsiimti...

Bolševikams artėjant į Vilnių, reikėjo patirti jų žygį, kada jie galės pasiekti Vilnių. Buvo sudaryta žvalgyba iš 6 savanorių. Jai vadovavo karininkas A. Jakštas.

Žvalgyba pasiekė Vileiką. Vokiečiai iš ten traukėsi ir vietos darbininkai organizavosi į raudonuo-

sius vienetus ir perėmė valdžią į bolševikų rankas. Tai buvo bene pirmoji mūsų žvalgyba.

Sausio 3 d. lenkų legijonieriai paliai Vileiką susidūrė su iš rytų atslenkančiomis rusų bolševikų jėgomis. Rusų jėgos buvo stipresnės už lenkų. Be to, lenkų legijone nemaža buvo 15—16 metų amžiaus jaunuolių ir labai menkai ginkluotų. Kiek pasišaudę, lenkai pradėjo trauktis Vilniaus link.

Lenkai matydami, kad jie vieni neatsilaikys prieš bolševikus, atsiuntė savo karininką į lietuvių komendantūrą prašyti pagalbos. Einantis Vilniaus komendanto pareigas karininkas K. Škirpa lenkams atsisakė duoti lietuvių pagalbos. Jis lenkams pabrėžė, kad jie, nesiklausę Lietuvos vyriausybės, užėmė Vilnių ir dabar atsisako pripažinti bendrą Lietuvos vadovybę ir nešioti Lietuvos valstybės ženklus. Todėl Lietuvių komendantūra griežtai atsisako padėti. Nors kareivių turėjome tik apie pusantro šimto, bet Škirpa lenkams tą skaičių padidino iki dviejų batalionų.

Atsisakius lenkams padėti, pasklido gandas, kad naktį į sausio 4 d. lenkai puls lietuvius nuginkluoti. Karininkas Škirpa įsakė visiems karininkams susirinkti į kareivines ir budėti. Kareivinėse iš dviejų pulių buvo išstatyti kulkosvaidžiai. Paliai kareivines ir Žaliojo tilto link buvo išsiuntinėti patruliai iš karininkų ir kareivių. Sargybos Gedimino kalne prie vėliavos ir komendantūroje buvo sustiprintos. Man teko budėti komendantūroje. Tačiau naktis praėjo ramiai.

Kokios tomis dienomis (traukiantis iš Vilniaus 1919 m. sausio 4—5 d.) buvo lietuvių jėgos ir gin-

klavimas Vilniuje, parodo šie skaičiai: karininkų — per 20, kareivių — per 150, 2 lengvieji kulkosvaidžiai, 28 pėstininkų šautuvai, 12 karabinų, 7 revolveriai, 450 rankinių granatų (daugiausia be kapšiukų) ir 1594 šoviniai šautuvams. Visi šie kariniai ginklai buvo perduoti suorganizuotai Kauno komendantūrai.

TRAUKIAMĖS IŠ VILNIAUS

Bolševikai priartėjo prie Vilniaus. Ilgiau pasilikti Vilniuje pavojinga. Naktį į sausio 5 d. didesnioji savanorių ir karininkų grupė paliko Vilnių ir su savo ginklais pasitraukė į Kauną. Vilniuje liko tik 25 savanoriai su keletą karininkų laukti iki pat galo.

Kas liks tie paskutinieji 25? Savanorių akimis žiūrint — laimingieji. Visi norėjo likti ir patekti į tų 25 grupę. Niekas nenorėjo pirmas iš Vilniaus trauktis.

Viršininkai ėmė skaičiuoti 25 iš dešinės. Savanoriai bėga į dešinę ir čia prasideda susigrūdimas. Pradeda skaičiuoti iš kairės. Ir vėl susigrūdimas. Beveik visi prašo juos palikti. Viršininkai keletą kartų pabando panašiai paskirti, bet vis nepasiseka. Grūdimasis nesiliauja. Tenka 25 vyrus parinkti, iššaukiant pavardėmis, ar nurodant ranka. Žinoma, tai nelabai malonu kitų atžvilgiu. Nepaskirtieji jaučiasi užgauti, paniekinti, lyg jie būtų blogesni kareiviai už tuos paskirtuosius.

Nepatekusieji į 25 grupę surūgusiais veidais paliko Vilnių ir mus. Mes, likę vieni, dar budresni

pasidarėme, nes Vilnius gyveno neramias dienas. Į buvusias savo kareivines nebegrįžome. Apsistojome rūmuose prieš Lukiškių aikštę.

Sausio 5 d. jau visai neramu. Girdėti už miesto šaudymasis tarp lenkų ir rusų. Mes, 25, turime dvi sargybas: savo būstinės Jurgio prospekte (prieš Lukiškių aikštę) ir vėliavos Gedimino kalne. Šiaip dauguma esame laisvi.

Visi gavome lietuviškas karines kepures ir ginkluoti po du vaikščiojame svarbesnėmis Vilniaus gatvėmis. Iki šiol turint daugiau sargybų, o mažai savanorių, maža mūsiškių tesimatydavo gatvėse. Dabar nuolat mums vaikštinėjant, lenkams susidarė įspūdis, kad iš nakties lietuvių karių Vilniuje žymiai padaugėjo. Ypač, kad visi vaikščioja su karinėmis kepurėmis, ko iki šiol nematydavo.

Lenkų legijoninkai pasidarė mandagūs. Mus prakalbindavo ir klausinėdavo, ką mes manome daryti: ar jiems padėsime Vilnių ginti, ar juos pulsime. Atsakydavome nežiną, ką mūsų viršininkai galvoja. Nelaimės metu nebenorėjome jų erzinti ar užgauloti.

Mane prakalbinę, du jauni legijonieriai nusiskundė, kad jų kariai visą dieną sušalę ir nevalgę kaunasi už miesto. Kiti net šautuvų neturi, tik revolveriais ar kitkuo ginkluoti. Pažiūrėję į mano gražų austrų raitininkų karabiną, vienas jų liūdnai pabrėžė:

— Jūs gerai aprengti ir ginkluoti, galėtumėt gerai kariauti.

Lenkams teiraujantis, iš kur mūsų tiek atsirado, savanoriai atsakydavo, kad naktį iš Kauno atvyko

2 000 ir dar daugiau laukiama kitą naktį. Iš 25 pasidarėme tūkstančius.

Juo vakaras artyn, juo lenkai neramyn. Į vakarą lenkų legijonieriai beveik dingo iš gatvių. Tik prabėgdavo su kokiu uždaviniu, ar raitas skubiai prajodavo. Ir civiliai gatvėse nebesirodė. Tik mes dar švaistėmės.

Mūsiškiai pasiuntė savo žvalgybą patikrinti, kas dedasi lenkų eilėse. Grįžusi žvalgyba pranešė, kad lenkai neatsilaiko ir rengiasi trauktis iš Vilniaus. Temstant jau ir mūsų neleido toliau nuo savo būstinės nueiti. Atšaukta sargyba iš Gedimino kalno.

PASKUI MUS TRAUKIASI LENKAI

Sutemus visi susirinkome į savo būstinę. Tačiau keletas judriausiųjų neiškentę ir toliau nuo savo būstinės šniukštinėjo, kas darosi mieste.
Atbėgo uždusę ir pranešė karininkams, ką jie matė. Pasak jų, prie Šv. Jokūbo bažnyčios privažiavo keletas kaimiečių su šienu ir iš jų iššokę ginkluoti vyrai nubėgo už mūrų pasislėpti.

Šv. Jokūbo bažnyčia buvo kitoj pusėj Lukiškio aikštės, vadinas, prieš pat mūsų būstinę. O ten už mūrų pasislėpė, aišku, slapta įvežti bolševikų kariai ar partizanai smogti iš užpakalio ar šono pasitraukiantiems lenkams.

Savanoriai prašo karininkų leisti tuos pasislėpusius pulti ir suimti. Karininkai nesutiko leisti. Sako: nebėra laiko, nes jau turime tuojau trauktis. Savanoriai nepatenkinti.

Apie 5—6 val. pasiruošėme trauktis. Dar turime granatų, lengvąjį kulkosvaidį, kitokio turto. Nešti būtų persunku. Pro mūsų šalį skuba namo pora miesto vežikų. Savanoriai nori juos sulaikyti, bet jie neklauso ir nori pravažiuoti. Tik atstačius į juos šautuvus, sustoja.

Į vežikų vežimus susikrauname savo karinį turtą ir pasijudiname žygiuoti. Pro šalį ėję ar joję lenkų legijonieriai, pamatę mus išžygiuojančius, neramiai kitas kitam sušuko:

— Lietuviai jau pasitraukia! — ir skubiai nulėkė tolyn.

Mane ir tą didįjį šaulį gimnazistą Miką paskyrė atsitraukiančiųjų apsaugon — saugoti, kad priešas neužpultų mūsiškių iš užpakalio. Einame nutolę nuo saviškių, jų užpakalyje. Žiūrime, kad jų nepamestumėm iš savo akių. Jeigu gatvė tiesi, einame toliau atsilikę, o kai mūsų "armija" užsisuka ar į kitą gatvę ar į kokią kreivą, vadinas, dingsta mums iš akių, bėgte bėgame artyn, kol vėl pamatome. Baisu tamsiose gatvėse pasilikti ir pasimesti nuo savųjų. O miesto dar gerai nepažinojome. Pakraščiai visai nepažįstami.

— Mums davė pavojingiausią uždavinį, — pasididžiuodamas Mikas kreipiasi į mane. — Mudu patys paskutinieji traukiamės.

Išėję iš miesto, galėjome dar toliau atsilikti nuo savųjų. Toli buvo galima juos matyti. Iš miesto išėjome ramiai, niekas mūsų nekliudė. Gatvės tuščios, lyg išmirusios. Langai tamsūs ir nieko juose nematyti.

Po valandos pradėjo trauktis lenkai. Į juos šaudė

pro langus ir iš užkampių. Šaudė miesto gyventojų dalis, prijaučianti bolševikams.

Išėję į laukus, toli priešakyje mūsų pamatėme žygiuojantį būrelį. Iškart pamanėme, gal bolševikai, bet paskui nusiraminome, nes bolševikai nuo Vilniaus tolyn nežygiuos. Jie Vilnių puola.

Žygiavome Lentvario link. Netrukus su Miku pamatėme, kad mūsų užpakalyje, kiek toliau, iš lėto važiuoja automobilis. Kieno jis, neaišku. Mūsų grupelė susėdo pailsėti. Atsisėdome ir mes su Miku. Automobilis sustojo.

Ilgiau mums sėdint, automobiliu važiavusiems nusibodo laukti. Norėdami patirti, kas mes tokie, vienas jų išlipo ir lenkų vėliavėle uždengė automobilio akį (priešakinę šviesą). Šviesa aiškiai atmušė lenkiškas spalvas. Valandėlę palaikė vėliavėlę prie šviesos.

Manasis Mikas vėl panūdo šauti. Girdi, iššausiu į viršų ir duosiu jiems ženklą važiuoti.

— Dėl Dievo meilės nepradėk, — sudraudžiau. — Išgąsdinsi ir lenkus, ir saviškius. Pamanys, kad čia bolševikai.

Mūsiškiams pradėjus eiti, pakilome ir mudu. Taip lenkams ir nedavėme jokio ženklo. Supratau, kad ten važiavo jų vadai. Negavę jokio ženklo, važiavusieji automobiliu kaskart pradėjo vis labiau atsilikti. Suprato, kad jų priešakyje ne lenkai žygiavo.

Pasiekę mišką, mūsiškiai vėl susėdo pailsėti. Prie grupės prisijungėme ir mudu, nes užpakalio apsauga jau nebuvo reikalinga. Gerokai pasėdėjus, į mišką įvažiavo ir lenkų automobilis, paskui mus sekęs.

Staiga miške pamatė mus sėdinčius. Automobilyje sėdėjo aukšti lenkų karininkai, turbūt, generolai su pulkininkais. Tamsoje sunku pažinti. Didelėmis ir bailiomis akimis pradėjo į mus dairytis. Mes į juos nekreipėme dėmesio ir nieko jiems nesakėme. Pravažiavę pro mus jau greičiau važiavo.

VOKIEČIAI NUGINKLAVO LENKUS

Priėję Lentvarį susitikome vokiečius. Ant kelio buvo pasistatę kulkosvaidį. Mus sulaikė, bet patyrę, kad esame lietuviai, praleido toliau eiti.

Jau buvo gili naktis ir reikėjo poilsio. Iš vokiečių gavome patalpas apsinakvoti. Kambariai nekūrenti, šaltoka.

Po mūsų tuojau į Lentvarį pradėjo plūsti iš Vilniaus pasitraukę lenkų legijonieriai. Vokiečiai juos sulaikydavo, nuginkluodavo ir internuodavo. Paskui juos perdavė lenkų vadovybei į Lenkiją.

Rytą atsikėlę, pamatėme daržuose suvarytus lenkus. Sustipę nuo šalčio, dreba. Mūsų savanoriai, šautuvus per petį pasikabinę, nuėjo sulaikytų lenkų pasižiūrėti. Dauguma savanorių su užuojauta žiūrėjo į sušalusius lenkus. Užmiršo jų išdidumą Vilniuje. Bet mūsų didakis Antanas negalėjo užmiršti. Jis pakartojo dažnai Vilniuje girdėtus legijoninkų pasigyrimus: “Ot, teraz nasz porządek!” (va, dabar mūsų tvarka).

Legijoninkai, matydami, kad mūsų Antanas dar ginkluotas ir manydami, kad jis dar nepatekęs vo-

kiečiams į nagus, juokdamiesi rodo į ateinantį vokietį:

— Žiūrėk, jau ateina ir prie tavęs. Tuoj nuners nuo tavo pečių šautuvą.

— Nebijau! — atsakė Antanas.

Vokietis priėjo prie Antano, pažiūrėjo į jo kepurę ir pažinęs lietuvį, draugiškai paplojo per petį:

— A, lietuvis! Geras kareivis!

Lenkai nustebę išsižiojo. Paprastam kareiviui buvo neaiški tuometinė politinė būklė, kodėl vienus nuginkluoja, o kitus ne.

Tą dieną ilgokai ir mes paalkome, kol iš mūsų grupės išsiųsti kareiviai parvežė maisto iš vokiečių. Kai parvežė, tai ne tik tą dieną sočiai pavalgėme, bet dar ir kelionei turėjome.

Vokiečiai lenkų legijonierius susodino į prekinių vagonų traukinį ir išvežė toliau iš Lentvario. Traukiniui pajudėjus, pradėjo dainuoti kažkokią liūdną patriotinę dainą.

Lietuviška vėliava Gedimino kalno pilies bokšte plevėsavo iki sausio 6 d. Tą dieną rusai bolševikai, įsitaisę Vilniuje, vėliavos dvi spalvas nuplėšė ir paliko tik raudoną.

Sausio 6 d. vakare traukiniu išvažiavome iš Lentvario. Netoli tenuvažiavome. Kaišiadorių stotyje išlipome ir stoties laukiamajame kambaryje praleidome naktį. Čia radome traukinio belaukiančių ir lenkų legijonierių dalį, pasitraukusių iš Vilniaus.

Ši atsilikusi lenkų grupė nebuvo vokiečių saugoma. Gal tik aš nepastebėjau sargybos, nes lenkai po stotį vaikštinėjo, žinoma, be ginklų. Mums pradėjus vakarieniauti, prie manęs priėjo vienas jaunas legijo-

nierius. Jis pradėjo skųstis. Girdi, su jumis drauge važiuoja ir jūsų karininkai, gaunate maistą, ir nesate palikti vieni. Mes savo vadų jau nuo Vilniaus nebematome. Esame palikti vieni savo likimui ir jau dvi dienos, kai nieko burnoje neturėjome. Mūsų vadai pinigus susiėmė ir kažkur dingo.

Lenkas pradėjo teirautis, ar nebūtų galima įstoti į Lietuvos kariuomenę. Jų daugelis pamestų legijoną ir pereitų pas lietuvius, nes mato geresnę tvarką. Aš jam atsakiau, kad kelionėje neįmanoma imti į kariuomene. Kai pro Kauną juos veš, jei norės, galės ten pabėgti. O jau ten iš žmonių sužinos, kur priima į Lietuvos kariuomenę.

— Pro Kauną vežant gal mus vokiečiai stipriau saugos. Gal nepasiseks ten pabėgti, — paabejojo lenkas.

Rytą Kaišiadorių stotyje sulipome į traukinį. Stotis nuo miesto buvo atitverta aukšta vielų tvora. Pro vagono langus dairėmės į miestą. Juo toliau, juo daugiau ėmė rinktis žmonių prie tvoros, žiūri į mus, rankomis rodo ir karštai savo tarpe šnekasi. Pagaliau pradėjo mums moti, kad ateitumėm prie tvoros.

Aš su gimnazistu Miku išlipome iš vagono ir prieiname prie tvoros. Nustebome, kai vienas kaimiečių mus prakalbino angliškai. Jausdamiesi esą Lietuvoje, bet ne Anglijoje ar Amerikoje, jiems atsakėme lietuviškai. Kaimiečiai nudžiugo ir sušuko:

— Ir lietuviškai mokate! Turbūt, esate Amerikos lietuviai?

— Ne Amerikos, bet Lietuvos, — atsakėme.

Išsiaiškinome. Kaimiečiai mums papasakojo, kad

mus palaikė Amerikos kariais. Šiandien turgus. Mieste paplito gandas, kad pro Kaišiadorius važiuoja Amerikos kariuomenė. Metę turgų atbėgo pažiūrėti amerikonų. Nors mes ir ne amerikonai buvome, bet kaimiečiai lietuviai buvo patenkinti, pamatę Lietuvos kariuomenę.

Traukiniui pajudėjus iš stoties, kažkoks kipšiukas įlindo savanoriams į galvas. Kai pradėjo pro langus į viršų šaudyti, karininkams vos pavyko sulaikyti.

ATVYKSTAME Į KAUNĄ

Sausio 7 d. atvykome į Kauną. Po gražaus Vilniaus, Kaunas mums sudarė skurdaus ir purvino miesto vaizdą. Namai žemi, tik po du aukštus, šaligatviai daugiausia mediniai, svarbiosios gatvės grįstos netašytais akmenimis. Ėjome iš geležinkelių stoties Vytauto prospekto šaligatviu. Lentos siūbuoja, nes buvo nepašalę. Vienoj vietoj, kai tryško iš po lentų vanduo, tai net krūtinę aptaškė. O po 20 metų lietuvių valdymo Kaunas pasidarė gražuolis. Tik 1919 m. jį mačiusieji vėliau nebegalėjo pažinti.

Savanoriams iš Vilniaus atvykus, 1919 m. sausio 6 d. buvo sudaryta Kauno karo komendantūra. Pirmuoju jos komendantu buvo paskirtas poetas karininkas J. Mikuckis. Mes, vilniečiai, sudarėme komendantūros užuomazgą.

Būstinę gavome Laisvės alėjoje, tuojau už miesto sodo. Vėliau tuose rūmuose buvo Apygardos Teismas. Iš Vilniaus mūsų savanoriams atvykus ir apsigyvenus tuose rūmuose, prieš juos pradėjo rinktis

būriai nelietuviškos kilmės vaikėzų. Iš pradžių jie tik žiopliškai spoksojo, bet netrukus pradėjo akmenimis svaidyti į prie durų pastatytus mūsų sargybinius. Teko kitiems savanoriams išeiti ir juos nuvaikyti. Savanoriams suėjus į vidų, vėl tie patys vaikėzai pradėjo rinktis ir akmenimis svaidytis. Tik pavartojus griežtesnes priemones, jau arti rūmų nebelindo ir akmenimis nebesisvaidė.

DAINUOJAME "PELĖDĄ"

Susitvarkę, tuojau pradėjome karines pamokas. Mokėmės kambariuose, kieme, na, išeidavome ir į miestą, į Žaliąjį kalną. Mokymui pasirinkome aikštę, kur vėliau buvo statoma Prisikėlimo bažnyčia.

Karuomenės žygiuodamos dainuoja, taigi ir mes negalime atsilikti. Reikia ir mums žygiuojant dainuoti. Tuomet dar neturėjome karinių dainų. Teko dainuoti paprastas liaudies dainas. Bandome vieną, kitą, trečią, bet netinka žygiui pagal koją. Pagaliau užtraukėm "Pelėdą". Gerai, tinka žygiui. Žodžiai derinasi su kojos statymu. Na, ir pasklido daina Kauno gatvėse, lipant į Žaliąjį kalną.

— Išėjo tėvelis, išėjo motinėlė, išėjo visi vaikai į mišką...

"Pelėda" buvo pirmoji savanorių daina Kaune. Vėliau ir kitos liaudies dainos buvo pritaikytos žygiui. Iš Šiaulių atvykę moksleiviai atnešė politinių kalinių dainas. Graži jų meliodija patiko ir pradėjo prigyti. Teko pradėti kovą su tokiomis dainomis. Kitaip negalint išnaikinti, pačių kareivių (ne poetų)

buvo sugalvotos karinės dainos tokios pat melodijos, kaip pamėgtosios politinių kalinių dainos. Ir pasisekė! Karinė paplito, nustelbusi kalinio dainą.

Savanoriai pasirodė nesugriuvę kariniui mokslui.

Kartą, labai šaltą dieną, ką tik atvykusius 3 savanorius kambary mokiau rikiuotės. Tuo metu mūsų savanorius lankė krašto apsaugos ministeris karininkas M. Velykis. Staiga į mūsų kambarį įėjo ministeris, karininkų lydimas. Sukomandavau "domės" ir "pagarba kairėn", mano savanoriai puikiai pasirodė, lyg seni kareiviai. Karininkai paaiškino, kad tik trečia diena, kai šie savanoriai atvykę. Nustebęs ministeris pagyrė, kad greit pažangą daro.

PIRMOSIOS MŪSŲ AUKOS

Kaune buvo neramu, nes tebesiautė vokiečiai, kurių tarpe buvo daug "spartakininkų" (vokiškų komunistų), organizavosi vietos bolševikai, na, ir plėšikų nemaža.

Pačiame mieste veikė Kauno komendantūros bepradedą organizuotis daliniai, o. A. Panemunėje — 2 pėst. pulkas.

1919 m. sausio 11d. Kaune krito pirmosios mūsų kariuomenės aukos. Tą dieną apie 7 val. vak. iš 2 pėst. pulko buvo paskirta 5 kareivių sargyba prie Raudonojo Kryžiaus ligoninės Kaune. Sargyba buvo apsivilkusi savo drabužiais. Turėjo tik karines lietuviškas kepures.

Apie 9 val. vak. sargybiniai ėjo pro geležinkelių stotį Vytauto prospektu. Praeidami pro viešbutį,

sargybiniai pamatė prie durų stovintį vokietį su ištiestu šautuvu. Nekreipdami į tai dėmesio, sargybiniai ėjo toliau. Vokietis iššovė. Pirmuoju šūviu nušovė sargybinį Juozą Kalasiūną, o antruoju šūviu — Antaną Zambacevičių.

Po šūvių iš viešbučio išbėgo dar keletas vokiečių, suėmė gyvus likusius 3 sargybinius ir nuvarė į belaisvių stovyklą. Vėliau juos paleido. Kaip paaiškėjo, vokiečių kareiviai buvo girti.

Kalasiūnas, kilęs nuo Zapyškio, savanoriu tarnavo tik 5 dienas, o Zambacevičius, kilęs iš Šakių aps., savanoriu tarnavo 8 dienas.

Kai jie žuvo, aš tuomet patruliavau Žaliajame kalne, Ukmergės plente (vėliau Savanorių prospektas). Išgirdau porą šūvių stoties link. Iš pradžių didelio dėmesio nekreipiau, nes tuomet panašių šaudymų Kauno gatvėse dažnokai pasitaikydavo. Grįžęs į kareivines, iš savanorių išgirdau, kad bolševikai nušovė porą mūsiškių. Tik kitą dieną patyrėme, tai vokiečių darbas.

Vasario 18 ar 19 d. naktį Šančiuose, Juozapavičiaus prospekte, vėl vokiečiai nušovė mūsų vieną savanorį Bronių Simokaitį. Savanoriui einant gatve, į jį atkreipė dėmesį vienas vokietis. Tuoj jis įbėgo į kareivines, pasiėmęs šautuvą išbėgo lauk ir paleido į savanorį šūvius. Ar šiuokart vokietis buvo girtas, ar blaivas, nebepamenu.

Tačiau pasitaikydavo, kad ir savo tarpe nusišaudavo. Kartą iš po nakties mūsų kareivinių viename kambaryje buvo paguldyti dviejų karių lavonai. Kaip buvo pasakojama, vienas karininko, o kitas kareivio. Tuomet Kauno gatvės būdavo tamsios, reta

kuri šiek tiek apšviesta. Ypač pavojingiausios vietos būdavo senamiestis ir Žaliasis kalnas. Dažnai iš tamsaus užkampio prašvilpdavo šūvis pro patruliuojančius savanorius.

Taip ir šį kartą. Patruliuoją savanoriai pastebėjo, kad kažkas už kampo slepiasi. Pagalvojo, kad koks nors bolševikas, ir norėjo jį suimti. Besislapstąs šovė ir užmušė vieną patrulį, kitas nušovė jį. Pasirodė, kad tai mūsų vienas karininkų.

Kodėl jis slėpėsi ir šovė į patruliuojantį — neaišku. Gal tamsoje nepažino ir patruliuojančius palaikė ginkluotais bolševikais.

Kitą naktį, patruliuodami gatvėse, Laisvės alėjos ir Savanorių prospekto gale, išgirdome šauksmą. Sustoję klausomės, iš kur jis eina. Ogi iš kalno.

Toje vietoje — Savanorių prospekto gale — labai staigus ir aukštas skardis. Suėjo daugiau mūsų patrulių įr ieškome pro kur pralįsti į kalną. Namų vartai visur užrakinti. Savanoriai nebūtų savanoriai. Rado pro kur pralįsti ir pradėjo snieguotu skardžiu, slidinėdami, kopti į kalną.

Kalno viršuje, tarp tvorų, rado apvirtusį girtą žmogų. Gulėjo ir šaukė. Keista, kaip jis tarp tų tvorų pateko. Jo kišenėse rasta daug pinigų ir raktų. Ypač tie raktai mums buvo įtartini.

Girtojo šaukšmą išgirdo ir vokiečiai. Jie taip pat atskubėjo į tą vietą ir paskui mūsų savanorius pradėjo kopti į kalną. Radus tokį ’’brangų radinį”, kilo ginčai tarp mūsų savanorių ir vokiečių. Mūsiškiai nori suimtąjį varyti į lietuviškąją karo komendantūrą, o vokiečiaį į vokiškąją. Po ilgų ginčų, vokiečių esant daugiau, jie iš mūsų atėmė suimtąjį ir nusivarė.

Mes toliau patruliuojame gatvėse. Gal praėjo kokia valanda, žiūrime, tas pats asmuo pargrįžta iš vokiečių komendantūros. Mes ji sustabdome ir pradedame klausinėti, ką vokiečiai su juo darė. Žmogelis jau beveik išsipagiriojęs. Jis papasakojo, kad vokiečiai iš jo atėmė visus pinigus ir raktus, ir pro duris išvarė. Nerašė jokio protokolo — tardymo, nesiteiravo jo asmenybės ir neišdavė jokio kvito apie pinigų ir raktų paėmimą.

"DURTUVŲ KOVA" LAISVĖS ALĖJOJ

Su vienu draugu, patruliuodami Savanorių prospekte, iš lėto leidomės žemyn. Gatvė tamsi.

Apačioje, gatvės pabaigoje, išgirdome kažkokį triukšmą. Akis išplėtę pradėjome žiūrėti. Menkoje šviesoje pastebėjome kažką svirduliuojant. Dar geriau žiūrime. Matyti judantis šautuvas, lyg būtų kovojama durtuvais. Keista! Durtynių kovoje šaukiama "valio" ar "ura", o čia badosi tik keikdamiesi.

Pasiskubiname ir pradedame bėgti saviesiems į pagalbą, nes tuo metu ir Kaunas buvo pilnas mūsų priešų. Iš senojo miesto irgi atskuba pora savanorių patrulių. Vienas jų iššovė. Tamsoje tik pasirodė ugnis ir nuaidėjo šūvis. Turbūt, iš ten bėgo "didysis šaulys" moksleivis Mikas, nes kiti savanoriai taupydavo šovinius ir nesiskubindavo šaudyti be tikslo.

Pasiruošę atbėgame į lauką ir nusispiauname. Ogi vienas mūsų patrulis kovoja su girtu piliečiu. Draudžiamuoju vaikščioti laiku, jau po 12 val. nakties, vežiku važiavo pavėlavęs girtas vyras, moteris ir

dar kažkoks ramus žmogelis. Mūsų patrulis sulaikė juos ir paklausė leidimo. Girtasis vyras įsižeidė ir iš vežimo pradėjo pulti mūsų savanorį. Kai tik girtasis pasikelia nuo sėdynės, savanoris šautuvu kumšteli jo krūtinę ir šis vėl atsisėda. Taip tęsėsi ilgą laiką, kol mes atbėgome. Moteris draudžia savo vyrą ir atsiprašo savanorio, bet įsiutęs nenurimsta. Tik kai atbėgome daugiau, girtasis šiek tiek apsiramino.

Išgirdę šūvį ir triukšmą, rikiuotėje atėjo vokiečių būrys. Puskarininkis, sustabdęs būrį, priėjo mūsų pasiteirauti, kas čia atsitiko. Moteriai verkiant ir švelniai prašant, jau buvome važiavusius paleidę. Paaiškinome vokiečiams, ir jie grįžo atgal.

PAGAUNAME VAŽIUOJANČIUS Į RAUDONĄJĄ ARMIJĄ

Bolševikai, užėmę Vilnių, Kaune pradėjo samdyti darbininkus į raudonąją armiją. Suviliodavo nemaža žmonių pažadėta gera alga. Suviliotus vyrus būriais po keliasdešimt siųsdavo į Vilnių.

Vieną dieną mūsų savanoriai susekė vieną tokį būrį, važiuojantį į Vilnių. Greit pasiėmę kulkosvaidį ir nubėgę už Kauno pastojo jiems kelią. Visą būrį suėmė. Vadus areštavo, o suviliotus darbininkus paleido namo, pasakę jiems pamokslą.

Po keletos dienų, žiūrime, kai kurie tų paleistųjų vyrų, kurie buvo lietuviai, atėję mūsų komendantūrą įstojo savanoriais į Lietuvos kariuomenę.

Kadangi tuo metu Kaune ir kitur trūko įvairių prekių, todėl ėjo didelė spekuliacija. Buvo draudžia-

ma iš Kauno išvežti žmonėms būtiną prekę. Su spekuliacija kovoti daug padėjo ir savanoriai. Netarnybos metu, vaikščiodami po miestą arba ir patruliuodami, visad atkreipdavo dėmesį į vežimus. Dažnai ir pagaudavo spekuliantus.

Kartą vienas savanoris, Jonas Norvilą, senamiesčiu iš lėto ėjo namo ir sutiko keletą šieno vežimų. Nebūtų kaimietis, tuoj pastebėjo, kad arkliai per sunkiai veža šieną. Priėjęs prie vieno vežimo, durtuvu dūrė į šieną. Durtuvas tik sučirškė, atsirėmęs į kažką kieta. Savanoris tuoj visus vežimus atsivarė į komendantūrą. Pas visus šieno viduje rado cukraus maišus. Vežė pasamdyti ūkininkai, o pačių spekuliantų nebuvo prie vežimų. Cukrų konfiskavę, ūkininkus paleido.

Vieną naktį gulėdamas pastebiu, kad savanorius užpuolė kažkokia liga. Nuolat vis bėga ir bėga į išvietes kieme.

— Turbūt, virėjas blogai valgį išvirė, kad savanorius pagavo viduriavimas, — iškart galvoju. Bet keista, kodėl mano viduriai tvarkoje.

Pradedu įtarti. Užsimetęs milinę, išeinu į kiemą. Čia užtinku savanorius ne išvietėj, o apie vežimus. Mat, tą naktį pagavo spekuliantus su saldainiais ir žvakėmis. Atvarę į mūsų kiemą, paliko iki ryto, nepastatę sargybos. Užuodę savanoriai vienas kitą prižadino ir išvalė vežimus. Rytą jau jie buvo tušti ir spekuliantų nebuvo galima bausti, nes įrodymų nebeliko. Žadėjo daryti kratas pas savanorius, bet taip ir praėjo.

DAŽNAI BĖGINĖJOME SARGYBAS SUSTIPRINTI

Lietuvos Banke nuolat dieną ir naktį stovėdavo savanorių pėstininkų ir kulkosvaidininkų sargybos. Sunkųjį kulkosvaidį nuolat laikydavome prieš didžiąsias duris. Įeinantieji į banką jį visumet matydavo. Neramesnėmis naktimis, kada pasigirsdavo gandų, kad gali vietos bolševikai ar vokiečiai spartakininkai pulti, sargybas sustiprindavo. Atsiųsdavo lengvąjį kulkosvaidį, kuris būdavo pastatytas antrajame aukšte prie lango į Donelaičio ir Maironio gatves.

Vieną naktį pasigirdo gandas, kad spartakininkai puls Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą ir bandys paleisti ten sėdinčius bolševikus kalinius. Buvo pasiųsta sustiprinta savanorių sargyba. Mane ir dar vieną kulkosvaidininką paskyrė su lengvuoju kulkosvaidžiu.

Jau buvo vidurnaktis ir mus prikėlė iš miego. Man įsakė su kulkosvaidžiu bėgti ne Laisvės alėja, bet Kęstučio gatve, kuri buvo tamsi. Bėgdami šia gatve, nieko nesutikome. Kalėjime jau radome atvykusią pėstininkų sargybą apie 15 savanorių. Naktis praėjo ramiai. Rytą grįžome atgal.

UŽIMAME VILIAMPOLĖS TILTĄ

Vieną vakarą vadai įsako man paimti keletą savanorių ir nueiti perimti Vilijampolės tilto sargybą. Sargybos būstinę pasirinkti arčiau tilto.

Kai nuėjau prie tilto, jau buvo vėlus laikas. Dauguma žmonių miegojo. Ant tilto vokiečių sargybos neberadau. Pastatęs vieną savanorį sargybon, su kitais nuėjau sargybos būstinės pasiieškoti. Nužiūrėjau vieną namą prieš pat tiltą. Būtų visai patogu, nes pro langą visą tiltą matytum.

Pasibaladojau į duris prieš gatvę. Pro uždarytas langines matyta šviesa staiga užgęsta ir niekas iš vidaus neatsiliepia. Tylu ir po pakartotino pasibeldimo. Užeinu iš kiemo ir vėl pasibaladoju. Išgirstu rusų kalba klausimą: kas ten? Taip pat rusiškai atsakau, kad esame Lietuvos kareiviai ir norėtumėm gauti vieną kambarį sargybos būstinei.

Staiga išgirstu langinės subildėjimą ir lango (iš gatvės pusės) sužvangėjimą. Tuojau pat pasigirdo senio šauksmas: ’’pozar, pozar!“ (gaisras). Iš kiemo ateinu prie atdaro lango ir raminu seną žydą, kad nebijotų, nes niekas jo neužpuolė. Senis vis viena neklauso ir visa gerkle rėkia: ’’pozar!“

Į senio riksmą atbėgo mūsų milicininkas. Jam paaiškinu, kad jokio gaisro nėra, tik senis rėkia ar išsigandęs mūsų, arba vaidindamas, kad tik nereikėtų mūsų įsileisti pas save. Ir priėjęs milicininkas jo nenuramina. Rėkia, ir tiek. Žmonės į riksmą nebėgo. Matyt, pamatę ramiai stovinčius ir su seniu besikalbančius kareivius ir milicininką, suprato, kad jokio gaisro nėra.

Su seniu nesusikalbėję, kiek toliau radome fabrikėlį. Jo sargą radome prie vartų budelėje, kurioje įtilpome ir mes. Sargas nesipriešino ir priėmė mus.

Kebliausia buvo iš ryto. Žmonės eina į darbus ar tarnybas ir jokių leidimų per tiltą vaikščioti neturi.

O mums įsakyta be komendentūros leidimų nepraleisti. Kilo nesusipratimų. Tekdavo praleisti, nes juk žmogus turi nueiti į darbą. Pagaliau gavau ir iš komendantūros paliepimą, tą diteną praleisti ir be leidimų, nes žmonės dar nesuskubo jų išsiimti.

Dar keletą dienų žmonės vaikštinėjo be leidimų, nors kasdien vis daugiau praeinančiųjų juos turėjo. Taip greit gauti būdavo sunku, nes tuomet įvairiais reikalais per komendantūrą kasdien praeidavo po kokius 4,000 žmonių.

KAUNAS DAVĖ PUSĘ SAVANORIŲ

Kauno karo komendantūra buvo motina keleto mūsų karinių dalinių. Prie šios komendantūros buvo įsteigtas savanorių registracijos biuras. Atvykdavo savanorių net iš tolimiausių Lietuvos vietų (ir iš bolševikų užimtų sričių). Vienus savanorius pasilikdavo Kaune prie organizuojamų komendantūros kuopų, o kitus pasiųsdavo į pulkus bei batalionus. Prie komendantūros buvo suorganizuoti 1 ir 2 gusarų eskadronai ir šešios pėstininkų kuopos. Tai jau nebe komendantūra, bet beveik pulkas. Paskui ištisas kuopas ir eskadronus pervedė naujai organizuojamiems kariuomenės daliniams.

Tais laikais Kauno karo komendantūra buvo labai apversta įvairiais darbais. Kasdien joje apsilankydavo po keletą tūkstančių žmonių gauti leidimus išvykti ar ką nors išvežti iš Kauno, su skundais prieš vokiečių savivaliavimus, prieš plėšikų siautimus ir kitokiais reikalais.

Kiek Kauno karo komendantūra yra atlikusi organizacinio darbo, kuriant Lietuvos kariuomenę, pavaizduoja ši statistika:

1919 m. sausio 13 d.-vasario 26 d. priėmė 1200 savanorių, vasario 27 d.-birželio 21—2944 savanorius, birželio 22 d.-rugpiūčio 7 d.- 648 savanorius, rugpiūčio 7 d.-1920 m. sausio 1 d.-648 savanorius. Tuo būdu 1919 m. iš viso priėmė, t. y., įregistravo ir išsiuntinėjo į įvairias kariuomenės dalis 5435 savanorius. 1920 m. priėmė tik 505 savanorius. Šie skaičiai mums liudija kokiais mėnesiais daugiausia savanorių stojo į Lietuvos kariuomenę.

Kadangi buvo priskaitoma per 10,000 savanorių, tai kaip matome, daugiau pusės jų perėjo per Kauno komendantūros registracijos biurą, kuris vėliau buvo perorganizuotas į etapo komendantūrą.

Greta savanorių registracijos biuro, kuris buvo Kęstučio gatvėje, nepertoli už Valstybės Teatro, gyveno tame pat name ir vokiečių kareiviai. Žinoma, kur dvi kariuomenės susiduria, tai lyg dvi katės maiše: nesutinka ir įvyksta visokių nesusipratimų ir ginčų. Vieną dieną užsispyrė vokiečiai ir nieko nenorėjo įleisti į tuos namus, vadinas, ir į savanorių registracijos biurą. Net kulkosvaidžius išstatė.

Šičia tai jau ir lietuviai savo ožį parodė. Nenusigando vokiečių gąsdinimų.

Nepamenu, kuris karininkų atbėgo pas mus į kareivines, paėmė pėstininkų kuopą ir mūsų kulkosvaidininkų būrį ar skyrių. Kur eisime — nepasakė, bet tik išsikarsčiavęs pabrėžė, kad eisime vokiečiams ragų aplaužyti.

Savanorių kuopa drąsiai su gera nuotaika išėjo ir

tikėjosi tikrai susikauti su vokiečiais. Bet netoli teėjome. Kęstučio gatvės gale mus sustabdė prieš vienus raudonus mūrinius namus.

— Čia palaukit, vyrai, o mes eisime į vidų su jais pasikalbėti, — pratarė vienas karininkų ir drauge su kitais karininkais dingo namo viduje.

Kas čia dedasi, dar mums, kareiviams, neaišku. Spaudžiame rankose šautuvus ir žiūrime į langus, ką vokiečiai darys. Jie nuo langų ir durų savo galvas atitraukė. Įėjęs pas vokiečius, Kauno karo komendantas karininkas J. Mikuckis pareikalavo jų išsikraustyti iš to namo. Vokiečiai, pamatę, kad nejuokais su jais kalbama, nusileido ir iš namo išsikraustė.

Karininkai, išėję iš namo, mums pranešė:

Jau viskas tvarkoje! Grįžkite į kareivines!

Nosis nuleidę, kad taip greit ir lengvai viskas pasibaigė, savanoriai grįžo atgal. O vis dėlto jie norėjo po kokį šūvį paleisti į langus.

IEŠKOME BOLŠEVIKŲ SLAPTO SUSIRINKIMO

Keli mūsų patruliai vidurnaktį prieš 12 val. susitikome Laisvės alėjos gale. Mums besikalbant, priėjo prie mūsų inteligentiškas vokiečių puskarininkis. Jis kreipėsi į mus:

— Draugai, turiu žinių, kad šiąnakt bolševikai turi slaptą susirinkimą. Kreipiausi pas savuosius, bet jie man atsakė pagalbą. Jiems nerūpi, ką čia daro bolševikai. Jūs man padėkite suimti bolševikų susirinkimą.

Matyt, šis puskarininkis buvo iš vokiečių saugumo. O mūsų savanoriai greiti ką nors veikti. Sutikome ir patraukėme drauge su vokietuku bolševikų ieškoti. Nusidanginome arti Neries upės, Vilijampolės link.

Jau buvo 12 val. nakties. Daug kur radome šviesas ir tokius namus tikrinome, bet rasdavome tik namiškius. Nieko daugiau. Įsakę eiti gulti, traukėme toliau. Mat, vakaroti tebuvo galima iki 12 val. nakties.

Pasibeldėme į vieną šviesų namą. Randame pilna žmonių. Vestuvės. Vestuvininkai šoko mus pavaišinti, bet mes visi atsisakėme. Pareigos neleidžia. Vokietukas norėjo griežčiau įsakyti išsiskirstyti arba sugulti, bet mes švelniai paliepėme. Tik vėliau, geriau pažinęs bolševikų slaptų susirinkimų gudrumus, pradėjau galvoti, ar tos vestuvės nebuvo paslėptas bolševikų susirinkimas. Pagal vokietuko nurodymus, apie tas vietas turėjo įvykti jų susirinkimas.

Beslankiodami tamsiomis gatvėmis, užtikome lentpjūvę ar kitokią dirbtuvėlę. Kieme prikrauta lentų ir degė menka elektros šviesa. Pamatėme tarp lentų kažką šmėkštelėjus. Kažkokia žmogysta pasislėpė tarp lentų. Šokome jį surasti, kas jis per vienas. Išlandžiojome lentų krūvas, bet menka šviesa nieko mums nepadėjo. Keletą kartų tai vienas, tai kitas mūsų pastebėdavome paslaptingąją žmogystą išlindus iš lentų krūvos, bet vėl dingdavo. Taip ir nepagavome jo. Grįžome atgal nieko nepešę, ir ne susirinkimo neradę.

SURANDAME NAMINĖS BRAVORĄ

Savanoriai ne tik kareivio pareigas atlikdavo, bet dažnai ir policijos. Vieną naktį patruliuodami ir besidairydami į šalis, Ožeškienės gatvėje (beveik prieš laiptus į Savanorių prospektą) viename name jau po 12 val. pastebėjome pro langinių plyšį šviesą. Susidomėjome.

Pasibeldėm vieną ir jau griežtai tretį kartą, kol šeimininkai įsileido. Pirmieji kambariai tamsūs ir uždegama šviesa. Šeimininkai apsimeta miegoję ir tik smarkiai beldžiantis ’’pabudę“. Kambary nieko įtartina. Iš gatvės matomo lango kambaryje nėra. Kyla klausimas, kur tasai langas.

Savanoriai atidžiai apžiūri kambarį. Pasirodo įtartina spinta. Atitraukia ją, o už jos durys. Pradaro duris, ogi kitame kambaryje tvartas — stovi karvė.

Vėl nieko įtartina ir kitų durų nematyti. Sienos apdangstytos užlaidomis iš maišų, kad karvei būtų ’’šilčiau“. O to iš gatvės matyto lango vis dar nerandame. O jis turi būti.

Vėl savanoriai ieško ar paslaptingų durų, ar lango. Praskleidžia maišų užuolaidas, o už jų vėl durys. Atidaro jas ir randa šviesų kambarį ir beverdančią naminės degtinės brogą. Bravorėlis neblogas.

Vienas savanorių pasilieka bravorėlį saugoti, o kitas nubėga į kareivines savo viršininkams pranešti apie radinį. Viskas konfiskuojama, o iki rytojaus dienos pastatoma iš kelių savanorių sargyba, kad nieko nepaslėptų, kas dar nesurasta. Naktį nenorėjo

daryti smulkesnės kratos. Mane paskyrė sargybos viršininku.

Šeimininkų duktė, jauna ir graži mergaitė, tuoj suuostė, kad čia yra išsimokslinusių vyrukų. Ji mokėsi Rusijoje, o karo metu Vokietijoje. Tuoj prisigretino prie mūsų sargybinių, užmezgė su jais kalbą ir visą laiką stengėsi nukreipti jų dėmesį į kalbas, žaidimus ir flirtą. Mūsų inteligentai, suradę inteligentę, mielai šnekučiavosi rusiškai, nes mergaitė lietuviškai nemokėjo. Buvo žydaitė. Tik aš ir kitas kaimietis laikėmės nuošaliai. Aš, kaip sargybos viršininkas, o kitas nemokėjo rusiškai.

Mergaitė norėjo ir mus įtraukti į bendrą pokalbį, bet nepasisekė. Aš klausiausi, ką jie šneka, o antrasis kaimietukas visą laiką atidžiai dairėsi ir klausėsi, kas darosi kituose kambariuose. Šeimininkė vieną kitą kartą praėjo pro mūsų šalį lyg į lauką. Šaltasis kaimietukas baltomis akimis ją nulydėdavo. Tik staiga vieną kartą pašoko nuo kėdės ir išbėgo pro duris. Netrukus mane iššaukia. Išeinu, o jis rodo į vieną kambarį, kuriame buvo ir pati šeimininkė. Kambarys pilnas naminės degtinės butelių. Šeimininkė norėjo juos kitur paslėpti.

Tai pamatę, šeimininkę nuvarėme į miegamąjį gulti ir uždraudėme vaikštinėti. Užtikus paskutinį radinį, ir jų duktė pertraukė kalbą ir pasitraukė nuo mūsų sargybinių. Jau nebuvo tikslo besikalbėti.

SAVANORIAI VERŽIASI Į FRONTĄ

Vieną vakarą mane iššaukia į komendantūrą. Nueinu. Vienas karininkas mane klausia, ar praeitą naktį esu miegojęs, ar sargyboje buvęs. Pasisakiau buvęs sargyboje prie Valstybės Banko, nes maniau, kad nori į kokią nors naują sargybą siųsti.

— Grįžk į kareivines ir atsiųsk vieną kulkosvaidininką, kuris praeitą naktį sargybose nebuvo, — įsako man.

Grįžęs radau praeitą naktį miegojusį savanorį Zubavičių ir jį pasiunčiu į komendantūrą. Netrukus jis parbėga linksmas ir visa gerkle rėkia:

— Į frontą važiuoju! Važiuoja ir daugiau, tik iš pėstininkų! Iš kulkosvaidininkų aš vienas!

Aš išsižiojau nustebęs. Nemalonu. Jaučiuos, lyg pats atsisakęs. O juk pirmoji proga buvo man. Kiti savanoriai piktomis akimis žiūri į mane, kodėl aš Antaną pasiunčiau į komendantūrą, o ne juos. Juk jie irgi neblogesni kariai. Tą pačią naktį Antanas išvažiavo į frontą prie Jėzno (Dzūkijoje).

Ties Jėznu kovos įvyko vasario 10 d. Puolė mūsiškiai. Tačiau mūsų pusėje atsirado išdavikas, iš Utenos apskr. kilęs Lietuvos rusas karininkas Cetuchinas. Pačiame mūšio įkarštyje jis išdavė bolševikams savo dalinį ir pats perėjo į jų pusę. Dėl jo išdavysčių mūsiškių linija liko pralaužta ir turėjo trauktis. 18 sužeistų mūsų savanorių pateko į bolševikų nelaisvę. Juos visus durtuvais subadė sužvėrėję bolševikai — 5-toji jūrininkų kuopa, kuri visur pasižymėjo savo žiaurumu prieš beginklius.

Vasario 13 d. mūsiškiai vėl puolė Jėzną. Bolševikai panikoje pabėgo. Iš jų rinktinės, veikusios prie Jėzno, 600 vyrų beliko tik koks šimtas. Kiti išsilakstė. Jie pametė 4 savo kulkosvaidžius ir apie 50 šautuvų. Pametė taip pat ir savo pulko vėliavą su bolševikiniais šūkiais. Po šių kautynių jų 7 šaulių pulkas pradėjo irti. Vieni jų kareiviai perbėgo į lietuvių pusę, o kiti bėgdavo į užpakalį. Kaip pats to pulko vadas pareiškė, kad per porą mėnesių nuo Jėzno kautynių pulke iš 900 kareivių beliko tik 385.

Po šių kautynių grįžo į Kauną ir mūsų Antanas. Linksmas, patenkintas. Fronto nuotykius jis taip maloniai nupasakojo, tartum ten būtų ne karas, bet kažkoks balius su šokiais ir linksma muzika. Jo pasakojimai dar labiau uždegė draugus veržtis į frontą.

Ypač mums visiems buvo didelio džiaugsmo, kai jis pasakojo, kaip prie Jėzno buvo paimtas bolševikų lėktuvas. Jis skrido žvalgybon, bet pritrūko benzino ir buvo priverstas nutūpti tarp lietuvių ir bolševikų linijų. Lakūnai, palikę sveiką lėktuvą, nubėgo į savųjų pusę, turbūt, pagalbos prašyti. O tuo tarpu mūsų savanoriai, nepaisydami, kad bolševikai gali juos apšaudyti, nubėgo visas būrys ir didžiausiu triukšmu, rėkaudami, lėktuvą pasitempė į savo pusę. Paskui buvo pargabentas į Kauną.

Netrukus vėl rinko keletą savanorių kulkosvaidininkų į frontą. Reikia kelių, o atsirado keliolika kartų daugiau. Visi nori, visi gražiai prašo, kad juos leistų. Pasakė, kad skirs tik tuos, kurie turi karines milines. Daugelis neturėjo nei milinių, nei paltų.

Pribėgo prie manęs savanoris Miliūnas ir beveik verkdamas prašo manęs paskolinti milinę.

— Noriu vykti į frontą, bet viršila be milinės manęs neleidžia. Paskolink! Po kelių dienų grįšiu ir atiduosiu.

Žinoma, nepaskolinau, nes be milinės, kad ir Kaune, man pačiam šalta. O antra, fronte ne bulvėmis, bet švinu mėtosi. Gali kartais ir žūti. Tad likčiau pusnuogis. Buvo perdaug savanorių ir su milinėmis.

ŠVENTASIS TĖVAS PIJUS XI TURĖJO LIETUVIŠKĄ LEIDIMĄ

Karo metu vokiečių įvestas karo stovis paskutiniu metu, po revoliucijos, sušlubavo. Visokie gaivalai pradėjo kelti galvas, na, ir plėšikavimas padidėjo.

Kada susidarė pirmieji lietuviški daliniai ir sustiprėjo mūsų karinės pajėgos, Laikinoji Lietuvos vyriausybė valstybės saugumui sustiprinti 1919 m. vasario 15 d. paskelbė karo stovį visoje Lietuvoje. Tą pat dieną Kauno karo komendantas išleido įsakymą, uždrausdamas be jo leidimo laikyti ginklus, daryti susirinkimus, mitingus, vaikščioti mieste nuo 12 val. nakties iki 5 val. ryto, išvežti iš Kauno maisto produktus, drabužines prekes ir kita, kas būtina gyventojams mieste. Taip pat reikėjo leidimų išvažiuoti iš Kauno.

Leidimą iš Kauno išvykti vasario mėn. Kauno karo komendantūra buvo išdavusi ir Šventajam Tėvui Pijui XI. Nenustebkite arba nepalaikykite manęs melagiumi. Kai jis 1919 m. važinėjo po Lietuvą, tai dar nebuvo popiežiumi, bet tik popiežiaus nunci-

jus Ratti. Kaikuriems mūsų savanoriams teko jį matyti. Mačiau ir aš, tik tuokart ne į mintį neatėjo, kad šis svečias bus visos Katalikų Bašnyčios Galva.

Iki karo stovio paskelbimo Kaunas atrodė nelietuviškas, nes krautuvių iškabose buvo nelietuviški įrašai. Paskelbus karo stovį, Kauno komendantas pareikalavo iškabose dėti lietuviškus užrašus. Šalia leido dėti ir kitomis kalbomis. Iš miesto valdybos pareikalavo Kauno gatvėms pritaikyti lietuviškus vardus. Taigi, po 1919 m. vasario 16 d. Kaunas pradėjo savo išvaizda lietuviškėti.

VĖL DAIROMĖS Į VILNIŲ

Kovo 2 d. buvęs Vilniaus karo komendantas karininkas K. Škirpa gavo karo vadovybės įsakymą kurti naują batalioną, kuris tuomet buvo pavadintas tik atskiro bataliono vardu. Karo vadovybės buvo galvojama, kad atsiėmus iš bolševikų Vilnių, šis batalionas pasiliks Vilniuje ir sudarys Vilniaus karo komendantūrą.

Vilniuje stoję savanoriai pareiškė savo norą pereiti į šį batalioną, todėl kuopos, kur dauguma buvo Vilniaus savanorių, pirmiausia buvo perkeltos iš Kauno karo komendantūros į šį atskirą batalioną. Ypač tokių savanorių daugiausia buvo pirmoje kuopoje. Pirmosios dvi kuopos ir antrasis gusarų eskadronas atvyko kovo 5 d.

Kareiviai nepasitenkino tuo vienu vardu — atskiras batalionas. Jis nieko nesakė. Todėl tuojau pat kareiviai davė jam vardą: ’’Atskiras Vilniaus bata-

lionas“. Jis greit prigijo ir karo vadovybė turėjo sutikti. Birželio 20 d. jau oficialiai įsakymu pavadintas Vilniaus batalionu.

Kulkosvaidininkų visai nedaug teperkėlė į naują batalioną. Daugelis Vilniuje buvusių kulkosvaidininkų dar buvo palikti Kauno komendantūroje. Nežinojome, ar mus paims, ar paliks Kaune. Pasilikti nenorėjome. Traukė frontas ir Vilnius.

Atskiras Vilniaus batalionas pradėjo kurtis Žaliajame Kalne, kur vėliau buvo gusarų kareivinės. Anuomet šios kareivinės buvo medinės, labai apleistos ir daugelis langų išdaužyta, šalta ir nejauku.

VOKIEČIAI NUŽUDĖ KAREIVĮ PRANĄ EIMUTĮ

Kovo 15 d. į Lietuvą atvyko Amerikos Jungtinių Valstybių maitinimo komisija. Jos pirmininku buvo majoras Ross, o nariais kapitonas Jenkens ir Holister. Su jais drauge atvyko ir žurnalistas — korespondentas El. Tobekin. Komisija apsistojo Metropolio viešbutyje Kaune.

Amerikiečių atvykimas labai pakėlė lietuvių nuotaiką, bet užtai gerokai įsiutino vokiečius. Amerikiečius saugoti, lietuvių karinė vadovybė pastatė prie Metropolio savanorių garbės sargybą, paskirtą iš komendantūros mokomosios komandos.

Kovo 18 d. apie 3 val. po pietų prie Metropolio durų sargyboje stovėjo kareivis Pranas Eimutis ir dar kitas savanoris. Prie Metropolio susirinko keliasdešimt vokiečių kareivių ir netrukus privažiavo

automobilis. Iš jo greit iššoko vokiečių feldfebelis ir metėsi prie Metropolio durų. Eimutis ir kitas sargybinis sukryžiavo šautuvus ir užtvėrė vokiečiui kelią, kad neįsiveržtų į Metropolio viešbutį. Vokietis, išsitraukęs revolverį, du kartus šovė į Eimutį, jį nukaudamas vietoje. Antrasis lietuvių sargybinis norėjo šauti į vokietį, bet kiti vokiečių kareiviai suskubo jį sučiupti ir nuginkluoti.

Metropolio šveicorius tuoj pat pranešė lietuvių sargybos viršininkui, kad vokiečiai užpuolė mūsų sargybą. Sargybos viršininkas, į rankas pasigriebęs revolverį, nubėgo žemyn ir šovęs į vieną įsiveržusių vokiečių, sužeidė jam ranką. Kiti į Metropolį įsiveržę vokiečiai apsupo sargybos viršininką, nuginklavo ir padavė vienam vokiečių kareiviui nuvesti į vokiškąją kriminalinę policiją.

Tuo metu vienas lietuvių gyventojų nubėgo į lietuvių komendantūrą ir pranešė apie Metropolio užpuolimą.

Komendantūroje buvęs karininkas P. Gužas nubėgo į kareivines (Laisvės alėjos Nr. 63) paimti kareivių. Ties Kanto gatve jis susitiko vokiečių kareivį, kuris varėsi suimtą Metropolio sargybos viršininką. Rankoje nešėsi atimtą mūsų kario revoverį su diržu.

Įniršęs karininkas Gužas iš vokiečio rankų ištraukė revolverį su diržu, pasiuntė jį ”po velnių“ ir išvadavo mūsiškį sargybos viršininką. Dabar abu su išvaduotu nubėgo į kareivines, paėmė apie 40 mokomosios komandos kareivių ir grupę kulkosvaidininkų su dviem lengvaisiais kulkosvaidžiais. Visi nubėgo prie Metropolio.

Aš, likęs kareivinėse, su kitais kulkosvaidininkais išstatėme kareivinių balkone sunkųjį kulkosvaidį vamzdį atgręžę į Metropolio pusę. Mūsų uždavinys ’’pašventinti“ vokiečius, jeigu mūsiškiai neatsilaikytų ir vokiečiai pradėtų juos spausti. Na, ir savo kareivines turėsime ginti, jeigu prasidėtų kovos.

Karininkas Gužas ir bėgantieji lietuvių kareiviai pamatę, kad prie Metropolio susirinkę jau keli šimtai vokiečių kareivių, Laisvės alėjoje išsisklaidė ir grandine artėjo. Pribėgę prie Metropolio, stengėsi visus vokiečius apsupti, kad nepabėgtų galvažudžiai. Tuo pat laiku prie Metropolio atbėgo ir kiti lietuvių komendantūros daliniai.

Galvažudžiai feldfebelis ir vienas vokiečių eilinis buvo suimti. Vokiečių ’’Soldatenrato“ (kareivių tarybos) nariai buvo norėję juos kažkur nusigabenti, bet mūsų kareiviai, labai įniršę dėl savo draugo mirties, šautuvų buožėmis pavaišino ’’Soldatenrato“ narius ir galvažudžius nusivarė į lietuvių komendantūrą.

Vokiečiai vis dar siuto. Iš susirinkusiųjų tarpo pradėjo šaukti: “Draugai, į kovą! Kulkosvaidžius lauk!“ Tačiau mūsų kareiviai juos išvaikė. Nuo Metropolio išvaikyti vokiečiai parbėgo į savo kareivines, apsiginklavo ir manė pulti lietuvių komendantūrą ir išvaduoti savo suimtuosius draugus. Vienas vokiečių dalinys Žaliajame Kalne išstatė minosvaidžius ir nutaikė į lietuvių komendantūrą.

Kovo 18 d. diena ir naktis į 19 d. Kaune buvo labai nerami. Nedaug tetrūko, kad būtų įvykusios žiaurios kovos tarp lietuvių ir vokiečių, nes abi pusės buvo labai įniršusios.

Užpuolimo metu Amerikos misijos nebuvo Metropolio viešbutyje. Ji lankė mūsų frontą prieš bolševikus. Tik vakare grįžę rado nužudytą mūsų sargybinį. Pranas Eimutis nebuvo jaunas kareivis. Jis jau buvo tarnavęs rusų kariuomenėje ir Maskvoje baigęs karo šoferių mokyklą. Į Lietuvos kariuomenę stojo savanoriu sausio 11d.

EINU SAUGOTI AMERIKIEČIŲ

Neilgai tupėjau balkone prie sunkiojo kulkosvaidžio. Mane ir dar porą kulkosvaidžių komandos puskarininkių pasiuntė į Metropolio viešbutį Amerijos misijos saugoti. Pėstininkų sargyba stovėjo prie durų, o mes, trys kulkosvaidininkai, su lengvuoju kulkosvaidžiu įsitaisėme viešbučio raštinėje. Tik vokiečių puolimo atveju būtume išlindę iš raštinės.

Kiti du kulkosvaidininkai puskarininkiai buvo stamboki vyrai, žymiai vyresnio amžiaus, negu aš. Matyt, jau rusų kariuomenės puskarininkiais buvę.

Atėję į Metropolį, jau radome aprimus. Vokiečiai buvo nuvaikyti. Tik dar šis tas stovinėjo iš civilių asmenų. Iš gatvės įėję pro duris, tuoj pirmajame kambaryje pamatėme ant suolo paguldytą Praną Eimutį. Vaizdas šiurpus. Matant draugo lavoną ir kraują, kyla baisus keršto jausmas.

Matyt, ir vokiečių vadovybė susirūpino, kad vėl panašių įvykių neįvyktų. Prie Metropolio ir ji pastatė savo sargybą, kuri vaikščiojo lauke, šaligatvyje. Pamenu, mačiau vaikščiojančius vokiečių sargybinius iš kavalerijos dalių. Tik nepamenu, kiek

laiko jie stovėjo. Turbūt, kol viskas apsiramino. Girdėjau, kad vokiečių karinė vadovybė buvo atėjusi į Metropolį atsiprašyti Amerikos misijos už įvykusius nemalonumus.

Kovo 20 d. į Kauną atvyko ir prancūzų karinė misija. Ji apsistojo taip pat Metropolio viešbutyje. Taigi, jau saugojome amerikiečius ir prancūzus. Mus puskarininkius po dviejų dienų pakeitė jau iš eilinių kareivių kulkosvaidininkų sudaryta sargyba, nes padėtis Kaune jau buto aprimusi.

Tokių iškilmingų laidotuvių, kaip kareivio Prano Eimučio, Kaunas nebuvo matęs. Tai jau buvo ne vien laidotuvės, bet ir lietuvių tautos protesto demonstracija prieš vokiečių elgesį.

Laidotuvės įvyko kovo 21 d. Prieš laidotuves Kauno gatvėse buvo išlipdyti Lietuvos Gynimo Komiteto atsišaukimai ir Kauno įgulai įsakymas apie Eimučio laidotuves. Iš pat ryto į įgulos bažnyčią ir paliai bažnyčią ėmė rinktis tūkstantinės minios. Tuomet įgulos bažnyčia buvo senamiestyje, netoli prezidentūros ir Seimo rūmų, vėliau ji buvo moksleivių bažnyčia.

Eimučio karstas buvo apdengtas Lietuvos ir Amerikos vėliavomis, be to, apkrautas gausybe vainikų ir gėlių. Kiekviena karių kuopa bei komanda atnešė savo vainikus. O, be to, dar daug jų buvo iš visuomenės ir vyriausybės. Vainikus atnešė Amerikos misija, Prancūzų karinė misija, ir taip pat vokiečių karinė vadovybė. Kažin, ar kurioje kitoje šalyje buvo taip iškilmingai laidojamas eilinis kareivis, kaip mūsų Eimutis.

Įgulos bažnyčioje pamaldos prasidėjo beveik

pusiau dešimtos. Po pamaldų, karstą išnešus į gatvę, karinis orkestras sugriežė gedulingą maršą ir kariuomenės dalys pagerbė ginklais. Procesijai pasijudinus eiti, priešakyje jojo 6 raitininkų garbės sargyba, toliau buvo nešamos vėliavos ir vainikai. Iš šalių po du ėjo moksleiviai ir valdžios tarnautojai. Prieš pat karstą ėjo keliolika katalikų kunigų. Užpakalyje karsto ėjo Valstybės Tarybos prezidiumas, Ministerių Kabinetas, prancūzų karinė misija, vokiečių generalkomando ir ’’Soldatenrato“ atstovai, mūsų valdžios ir savivaldybės įstaigų tarnautojai, kariuomenė ir gyventojų minia. Šaligatviai taip pat pilni žmonių. Visoks judėjimas Kaune buvo sulaikytas.

Prie kapinių visą procesiją pasitiko kareivių sargyba. Karinis orkestras ir komendantūros mokomoji kuopa suėjo į kapines. Kiti kariuomenės daliniai pasiliko gatvėje. Visi į kapines negalėjo tilpti. Kapinėse prie duobės pamokslą pasakė Kauno įgulos kapelionas kun. Bumša. Karstą leidžiant, komendantūros mokomoji komanda, pagerbdama savo draugą, 3 kart iššovė.

MŪSŲ BATALIONAS RUOŠIASI Į VILNIŲ

Kovo mėn. pabaigoje pradėjo sklisti gandai, kad bolševikai Vilniuje susilpnėjo. Mūsiškiai subruzdo atsiimti Vilnių, skubėjo frontui paruošti ir Atskirąjį Vilniaus batalioną. Dar iš Kauno komendantūros perkėlė naujų savanorių, na, ir mus, likusius Vilniaus kulkosvaidininkus.

Kauno komendantūroje mus apmokė su vokiečių

sunkiaisiais “Maksimo” kulkosvaidžiais, o naujajame batalione randame rusiškuosius ’’Maksimus“. Mus, Vilniaus kulkosvaidininkus, išsklaidė po visą kulkosvaidžių komandą. Prie kulkosvaidžio iš aštuonių kareivių buvo tik po du, kurie šiek tiek musimanė apie kulkosvaidį, o likusieji nieko — nes tik keletas dienų, kai atvykę savanoriai. Dar nevisi mokėjo ir su šautuvu apseiti. O už kelių dienų reikia išeiti į frontą.

Mes triūsiamės apie kulkosvaidžius, tikriname juos ir valome. Į kareivines įėjęs bataliono vadas karininkas K. Škirpa paploja per kulkosvaidžius ir sako, lyg toms mašinoms, lyg mums: ’’Čia mano visa viltis!“

Aš savo širdyje liūdnai lyg nusišypsojau, lyg sudejavau: ’’Ginklas duoda vilties, bet kareiviai — abejotina. Geri vyrai, bet visai neparuošti!“ Ir išvykau į frontą visai sunkia širdimi. Ką su tokiais neparuoštais kareiviais darysime. Aš buvau būrininkas, bet ir tai dar jaučiaus gana silpnokas prie kulkosvaidžių. Rusų kariuomenėje nebuvau net matęs kulkosvaidžio, o ir čia neturėjome gerų mokytojų. Šiaip taip apmokė, bet trūko praktikos, kas daryti toms nelabosioms kliūtims atsiradus. O jų daugybė, kaip blusų. Jaučiau, kad tik fronte po kelių kautynių išaugsime į gerus kulkosvaidininkus.

Prieš išvykimą į frontą, surengė šaudymo pratimus. Kareivių dauguma gavo iššauti po vieną kitą šovinį. Kautynių įspūdžiui sudaryti karininkai išmėtė keletą rankinių granatų. Tai pirmas ir paskutinis mūsų šaudymo pratimas. Toliau jau šaudėme frontuose ištikrųjų.

Kovo 31 d. iš Kauno išžygiavome į frontą. Jau besiruošiant išvykti, pradėjo smarkiai snigti. Dribo ’’bobų kąsniais“, kaip sakoma. Išsirikiavę kareiviai buvo apsnigti, lyg, rodos, būtų iš sniego nulipdyti. Tačiau kareivių nuotaikos sniegas nedrumstė.

Mūsų batalionas orkestro neturėjo, todėl mus išlydėti atvyko 2 pėstininkų pulko dūdų orkestras. Jo garsai dar labiau pakėlė savanorių nuotaiką. Kojos pačios pradėjo žengti.

Jau batalionui išsirikiavus, žiūrime, kažkas prie mūsų atbėga. Sušilęs, milinę atsisegęs. Visas iš nuovargio alsuoja. Tai mūsų 16 metų amžiaus savanoris Juozukas, gana smulkaus kūno sudėjimo, atrodąs dar jaunesnis. Gal ir buvo jaunesnis, tik ’’pasisendino“, kad priimtų savanoriu. Sunku tokiems metus nustatyti. Pribėgęs prie mūsų kulkosvaidžių komandos viršininko verkia ir prašo, kad ir jį priimtų vykti į frontą. Kaune nenori likti. Jis pabėgęs iš Kauno komendantūros ir be viršininko leidimo pas mus atskubėjęs. Ką gi, priėmė berniuką ir drauge su mumis išvyko lyg didelis.

Vėlai vakare atvykome į Rumšiškės miestelį. Kadangi daug kareivių buvo stojusių savanoriais tik prieš keletą dienų ir visai neapmokytų, tai kitą dieną išėjome į laukus rikiuotės ir kovos veiksmų pamokyti, o trobose tokius pamokėme kaip šautuvą užtaisyti, taikyti ir iššauti. Žygiuodami ir sustodami poilsio mokomės karinių dalykų. Tikra vargo kariuomenė.

Mūsų viršininkai paliepė kulkosvaidžių vežimus atžymėti mažomis raudonomis vėliavėlėmis, o, be to, ir patiems kulkosvaidininkams ant rankovių (arti

galų) užsisiūti siauras raudonas juosteles. Tai buvo padaryta, kad galėtų atskirti nuo pėstininkų kuopų kareivių.

Lakstome po Rumšiškės krautuves, raudonos medžiagos ieškodami. Krautuvininkės žydės didelėmis smalsiomis akimis klausinėjo, kam mums reikia raudonos medžiagos. Matyt, jos galvojo, kad mes ruošiamės sukelti bolševikinę revoliuciją. Vienoje krautuvėje radome raudonos medžiagos, nusipirkome ir kas reikia pasisiuvome. Išvykome su raudonomis vėliavėlėmis prie vežimų, bet revoliuciojos nesukėlėme, ko laukė krautuvininkės.

Visą laiką kelias buvo vien purvynas. Tai savanorius labai vargino, ypač tuos, kurių menkas apavas, bet atsilikusių nebuvo. Prie mūsų pėstininkų bataliono buvo prijungtas ir vienas kavalerijos dalinys — 2 gusarų eskadronas. Jis neturėjo arklių ir žygiavo pėsčiomis, kaip ir mes. Tik nuo pėstininkų juos skyrė pentinai prie batų ir balti lankeliai aplink kepures. Pėstininkų buvo geltoni lankeliai.

Gusarai žygiuodami dainavo raitininkų dainas, išverstas iš rusų kalbos, nes originalių lietuviškų dar neturėjo. Pėstininkai gusarus be arklių pajuokdavo, pravardžiuodavo “mediniais gusarais” ir pašiepdami klausdavo:

— Gusarai, kur jūsų arkliai?

— Pas bolševikus dar ganosi! — atsikirsdavo.

Balandžio 2 d. naktį atžygiavome į Žiežmarius. Čia jau fronto zona, nes Žaslių ir Vievo miesteliuose jau bolševikai. Išsiskirstę po trobas ir išstatę sargybas, greit sumigome.

Rytą pabudę pradėjome ruoštis į pirmąsias fronto

linijas. Dar kartą patikrinome ginklus. Virš Žiežmarių pralėkė mūsų karo lėktuvas ir numetė laišką. Jis nukrito į miestelio daržus. Tai pamatę, miestelio vienas kitas žydas pradėjo bėgti laišką paimti. Kareiviai piktai sudraudė. Žydai nuo laiško atšoko ir jį paėmė patys kareiviai. Laišką įteikė savo vadams, nes jiems ir buvo adresuotas.

Viską pasitikrinę, iš lėto patraukėm į pirmąsias pozicijas, kurias iki šiol laikė 2 pėstininkų pulko kuopos. Pirmą kartą einant į mūšius, jausmas nelabai jaukus, ypač turint galvoje, kad savanoriai neparuošti, arba kiti labai menkai paruošti kovoms. Eidamas galvojau, kad kulkos kam klius, kam neklius, o man turi kliūti. Tačiau po kelių kautynių nuomonė pasikeitė. Tuomet galvodavau: kam klius, kam neklius, o man tai jau neklius.

Juo arčiau pirmųjų linijų, juo fronto baimė mažėjo. Matyt, žmogus pradedi apsiprasti. Tačiau kažkokį nervuotumą jauti. Arčiau pirmųjų linijų pradėjome daugiau susitikti mūsų karių. Telefono linijos driekėsi pažemiu. Arti kelio stovėjo vienintelė šiame bare mūsų lauko patranka ir savo vamzdį ištiesusi, žiūrėjo į bolševikų pusę. Kai tik mūsų kuopos sustoja ir vadai pradeda kalbėtis su sutiktais kariais, tuoj bėgu vadą klausti, ar jau nusiimti kulkosvaidžius nuo vežimų. Mat, bijau, kad neprivažiuotumėm perarti bolševikų. Juk tuomet, jiems apšaudant, galėtų žūti mūsų arkliai, ir kitokių netikėtumų įvykti.

Atvykome į vieną nedidelį dvarelį arti miško (rodos, Ramaravos), vežimus ir arklius įsivežėme į didelę daržinę. Dvaro trobesiuose ant grindų voliojasi seniau atvykę kareiviai. Mes laikinai daržinėje

sustojome. Čia mums buvo paruošti pietūs. Skanios kruopos.

Mums bevalgant, pradėjo šaudyti mūsų patranka. Jos sviediniai kaukė per mūsų galvas ir sprogo kažkur už miškelio. Taip ir dingo mano noras valgyti. Supratau, kad jau pasiruošimas pulti, kurį turėsime atlikti mes. Norėjau kuo greičiausiai vykti į pat pirmąją liniją ir ten įsivelti į jau neišvengiamą kovą. Tačiau mano būrio kareiviai ramiai sau valgė ir nepaisė, kad mūsų patrankos sviediniai kaukia.

Pradėjo smarkiai lyti. Iš miškelio grandine išlindo keliolika kareivių ir slinko artyn. Per lietų negalima pažinti, kieno jie. Kol atėjo pas mus, lietus perstojo.

PIRMASIS KOVOS KRIKŠTAS

Tai buvo balandžio 3 d. Atėję kareiviai buvo skirti mus paimti ir nuvesti į pirmąsias linijas. Iki miškelio ėjome lauku, kuriame buvo prikasinėta negilių apkasėlių.

— Čia vakar mes kovėmės su bolševikais, — paaiškino mūsų vadovai.

Miškelyje susitikome būrelį savųjų patrulių, kurie sekė, kad priešas mišku neprasiskverbtų į mūsiškių užpakalį ar sparną. Toliau girdėjome šaudymąsi. Tai mūsų 1 kuopa puolė bolševikus. Ji turėjo ir aukų: buvo nukauti kareiviai Vincas Marcinkevičius ir Jurgis Danielius, ir sužeisti Antanas Jurgelaitis ir Baniukaitis. Be to, užmuštas arklys. Tai buvo pirmosios karo aukos iš 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko.

Mano kulkosvaidžių 1 būrį priskyrė prie 2 pėst.

pulko vienos kuopos. Pasukome į kairę jos ieškoti. Teko truputį išlįsti iš miškelio. Mūsų vadovai patarė susilenkus aikštele prabėgti iki miško medžių.

— Ten jau bolševikai! — parodė į priešais žaliuojantį kitą miškelį. — Iš ten gali mus apšaudyti.

Miškelio pakraštyje surandame 2 pėst. pulko kuopą. Fronto baimė visai dingo. Nueinu prisistatyti kuopos vadui.

— Gal mokate rusiškai? Man bus lengviau susikalbėti, — paklausė jis manęs.

Mano plaukai beveik pasišiaušė. Tai tu nesi tikras lietuvis, pagalvojau, bet koks kitas. Argi tu galėsi sąžiningai mums vadovauti. O gal esi koks nors rusas, kad ir iš Lietuvos kilęs. Prisiminiau karininką Cetuchiną, kuris ties Jėznu mūsiškius išdavė ir pats perbėgo į bolševikų pusę. Krito mano pasitikėjimas vadu.

Kuopos vadas man parodo už miškelio kairėje, laukuose, kalnelį, ant kurio augo pora pušių. Liepia ten man eiti su vienu kulkosvaidžiu ir užimti šį kalnelį. O jis tolokai nuo kuopos. Daugiau nieko neaiškina. O aš noriu aiškumo, kad neįkliūčiau į pinkles. Vado paprašiau, kad duotų keletą savo kareivių. Mat, jeigu šaudant kulkosvaidis pagestų, tai kol jį sutaisysime, pėstininkai šautuvais palaikytų ugnį ir neleistų priešui greit prie mūsų pribėgti. Vadas man kareivių nedavė ir daugiau nieko nesakė, net nebeliepė eiti ant kalnelio. Tik baltomis akimis pasižiūrėjo į mane.

Netrukus priešais pakilo balta rakieta. Tai iššovė mūsų žvalgai. Tuoj mūsiškė kuopa pasijudino slinkti iš miško laukan.

Pavasaris. Laukai molėti, klampūs. Mūsų kulkosvaidžių ratukai aplipo moliu. Ir nesam, ir vežam juos. Ir šiaip, ir taip nepatogu. Dabar pradėjome apgailestauti, kodėl turime ne vokiškus kulkosvaidžius. Jie patogūs nešti.

Pakelėje pasiekėme kaimą (rodos, Neveliškių). Dar blogiau klampoti. Kaimo gatvėje visai gilus purvynas. Nors paskęsk su sunkiais kulkosvaidžiais. Už kaimo pieva, vandeniu apsemta, lyg ežeras tyvuliuoja. Norint pasiekti bolševikus, ant kalnelių užėmusius poziciją, reikėjo pereiti per tą vandenį.

Visą laiką bolševikai tylėjo ir nešaudė į mus. Tik kai subridome į vandenį, pradėjo į mus šaudyti. Ką daryti! Reikia gulti į vandenį, norint sveiką galvą išsaugoti. Sugulame ir paskęstame šaltame pavasario vandenyje. Tik galvos kyšo iš vandens. Atrodo, kad čia ne žmonės šliaužia, bet didelės varlės.

Bolševikų kulkos krinta į vandenį, taškosi, rekošetuoja vandeniu lakstydamos ir kraipydamosios į šalis. Pavojingesnės vandeniu lakstančios, negu tiesiog. Tokios besikraipančios po vandenį keletą kareivių lengvai sužeidė.

Mūsiškiai taip pat ėmė šaudyti į priešą. Skyrininko Algirdo Sl. vadovaujamas kulkosvaidis pradėjo springti. Iššauna po keletą šovinių, ir nervuojasi, kad kulkos sušlapo. Antrasis kulkosvaidis slinko iš paskos rezerve. Jam neteko šaudyti, nes bolševikai greit pabėgo. Mūsiškiai išlipo iš vandens ir užėmė bolševikų paliktus kalnelius Turėjome tikrą kovos krikštą, net su vandeniu.

Išlipus iš vandens ir užėmus kalnelius, jau temo. Ėmė šalti žemė. O mes šlapi, ir niekur sausos siūlės

nerastum. Šalta ir kūną lyg adatomis Bado. Viršutiniai drabužiai į ragą sušalę, tik marškiniams kūnas neleidžia sušalti. Kad nesušaltumėm, pradedame kasti apkasus, nors galvojame ne gintis, bet tik pulti. Kol kasame, šalčio nejaučiame. Pavargę sustojame pasilsėti ir vėl šaltis kamuoja. Pradedame vadų prašyti, kad greičiau eitume toliau pulti, nes stovėdami sušalsime. Vadai prašo palaukti, kol išsiųsti žvalgai sugrįš.

Žaslių geležinkelių stoties link pasirodo keletas baltų raketų. Ir vėl viskas tylu, tik spindi žvaigždėtas dangus. Netrukus grįžta mūsų žvalgai ir parsiveda porą belaisvių. Jie pagavo bolševikų žvalgus, einančius į Žaslius. Belaisviai, atvaryti pas mus, nusigandę dreba. Tai matydami, mūsiškiai pradeda juos raminti, duoda užsirūkyti ir sako, kad jų nežudys, bet nuveš į Kauną ir ten stovykloje bado nekentęs ir jausis geriau, negu savo kariuomenėje. Ruseliai atgijo, pasisakė esą mobilizuoti ir pasidarė labai plepūs. Viską išsiplepėjo, kiek kuriame kaime yra jų karių. Pas juos rastas laiškas, kuriame vienas jų vadų rašo kitam, prašydamas paramos. Rašoma, kad lietuviai puola didesnėmis jėgomis ir jis negalįs atsilaikyti.

Šis laiškas dar labiau mus padrąsina pulti. Iš belaisvių pranešimų patyrėme, kad jų čia yra daugiau, negu mūsiškių, bet tai mūsų, savanorių nebaido. Jie pasitiki savo jėgomis. Vėl prašo vadų greičiau eiti pulti, nes šaltis baigia kamuoti. Vadai veda, bet labai atsargiai. Paeina kiek, ir siuntinėja žvalgus. O mes sustojame ir šalame. Savanoriai nebepaiso ir fronte reikalingos tylos. Kai tik sustoja, kojomis

trypia į sušalusią žemę, ir bildi aplink, lyg kavalerijos keletas eskadronų atjotų. Turbūt, savo bildesiu iš visur bolševikus išbaidydavome, visur rasdavome išbėgusius bolševikus.

Visą naktį puolėme, bet neteko ne vieno šūvio išleisti. Rytą sustojome pulti, nes bolševikai nubėgo Vievio link. Kaimo žmonės mus apdalijo pienu ir duona. Sako, rusams mes neturėjome, bet savo kareiviams turime.

Keletas mūsų būrio savanorių, turėdami laiko, rytą nuėjo į Žaslių miestelį, iš kurio naktį buvo pabėgę bolševikai, o lietuviai dar neužėmę. Dar tebebuvo niekieno žemėje. Miestelis buvo tuščias. Jie eina gilyn į miestelį, skaito bolševikų išklijuotus skelbimus ir juos plėšo. Nuėję jau gana toli, mato, kad aplink juos būriuojasi miestelio žydukai. Matyt, kažką sugalvojo, nes netoli buvo bolševikai.

Po šio puolimo keletą dienų buvo ramu. Mūsiškiai toliau nepuolė, tomis dienomis mokė po laukus savo kareivius kovos veiksmų. Mums nepuolant, bolševikai atsigriebė. Jie pradėjo ruoštis puolimui. Iš bolševikų užimtų kaimų lietuviai ūkininkai mums pasakojo, kad jie matę, kaip į jų kaimą buvo atėję keletas vokiečių kareivių ir žydų iš Žiežmarių ir bolševikams patarė pulti, nes lietuvių jėgos esančios menkos. Žiežmarių miestelyje dar stovėjo vokiečių ir jų eilėse buvo nemaža bolševikuojančių, vadinamų “spartakais”.

Lietuviai ūkininkai pasakojo: matydami tai, kaip jie iš Žiežmarių išdavinėjo mūsų karių jėgas, mes verkėme.

Iš Kauno karo komendantūros dalinių pas mus į

frontą atbėgo Kaune likę kaikurie mūsų draugai kulkosvaidininkai, buvę Šiaulių gimnazijos moksleiviai. Bolševikams užėmus Šiaulius, jie pabėgo į Kauną ir stojo savanoriais.

Vieną dieną, žiūrime, greta mūsų fronte linksmi čiulba šiauliečiai ir pasakoja, kaip jie pabėgo iš Kauno. Pasilikę atskirti nuo draugų, nerimo ir veržte išsiveržė į frontą. Vienas jų buvo geras dainininkas. Dažnai vis dainuodavo. Na, ir pavardę turėjo giesmininko — Paukštelis. Kartais mes nusijuokdavome: "Paukštelis gieda".

O tokių bėglių iš Kauno ir kitų užfrontės vietų į frontą atbėgdavo nemaža. Nežinau, ar senosios kariuomenės turėdavo tokių "bėglių". Iš frontų pabėgti visur netrūkdavo, bet į frontą bėgti, turbūt, būdavo tik savanoriškose kariuomenėse.

Vėliau, kada nuo 1928 m. pradėjo davinėti savanorių kūrėjų medalius, tokie bėgliai turėjo nemaža keblumų. Mat, nors ir savanoriams, bet pabėgusiems iš kariuomenės, minėtų medalių neduodavo. Medaliui gauti kariuomenės pažymėjimuose būdavo atžymimi ir pabėgimai. Taigi tokio "bėglio" prašymą medaliui gauti atmesdavo. Jis turėdavo iš nauja stengtis, kol išgaudavo kitus pažymėjimus, kad pabėgo ne į namus, bet tiesiog į frontą.

Kalbant apie Šiaulių gimnazijos moksleivius, negalima pamiršti garbingojo jaunučio kokių 16—17 metų amžiaus savanorio Leono Vacbergo mirties. Jis buvo ryšininkas (telefonistas). Mano toliau minimose Žaslių — Pojautiškių — Strošiūnų kautynėse jis tiesė telefono liniją. Bolševikai pastebėjo ir iš kulkosvaidžio apšaudę jį nušovė.

Balandžio 7 d. vakare pastebėjome bolševikų pasiruošimus mus pulti. Mano būrio pirmasis kulkosvaidininkų skyrius, vadovaujamas narsaus skyrininko, buvo pasiųstas į 2 pėst. pulko kuopas Žaslių ginti. Aš pasilikau prie antrojo skyriaus, kuris buvo paskirtas prie mūsų bataliono 4 kuopos.

Balandžio 8 d. iš pat ryto tirštos bolševikų eilės pradėjo mus pulti visu baru: Žasliai — Pojautiškiai — Strošiūnai I ir Strošiūnai II. Bolševikai savo puolimus nukreipė iš karto į dvi vietas: į Žaslių geležinkelių stotį ir į Strošiūnus I. Minėtas vietoves skyrė tankus miškas, todėl kovų metu buvo sunku ryšį palaikyti. Telefonai blogai veikė, o kautynių metu svarbiausioji linija Žiežmariai — Strošiūnai visai nutrūko.

Mūsų ryšininkai (telefonistai) išėjo telefono linijos pataisyti. Rado miške nutrauktus telefono laidus, juos surišo ir, betyrinėdami vietovę, netoli nutrauktų laidų užėjo 3 civilius asmenis. Ne vienas jų nemokėjo lietuviškai. Areštavę parsivarė į štabą. Pasirodo, visi esą rusai. Tardymo metu jie teisinosi, kad esą karo belaisviai ir iš Vokietijos grįžtą į Rusiją.

Kairiosios voros vadas karininkas Butkus įsakė mūsų bataliono 2 kuopai padaryti žvalgybą šiose vietovėse: Pojautiškių lentpiūvė, Liūtėnai, Dirgolėnai ir Jagelionys. Paskutinioji vietovė jau buvo už 8—10 kilometrų nuo šios kuopos užimamos pozicijos.

Kuopai atėjus į Liūtėnus ir Dirgolėnus, ji gavo įsakymą eiti į Strošiūnus padėti 2 pėst. pulko 3 kuopai ginti kaimą. Atvykusi į skirtą vietą kuopa užėmė pozicijas kapinėse ir greta jų aukštumoje, ir ėmė gintis nuo puolančių bolševikų. 2 pėst. pulko 3 kuopa,

nebeatlaikiusi smarkiai puolančio priešo, pasitraukė. Pabėgo ir vokiečių būrys, kuris buvo duotas mums padėti. Paliko net savo kulkosvaidį. Šio būrio vaidmuo šiose kautynėse iš viso buvo neaiškus. Bendrai, šiame rajone buvo keletas vokiečių kuopų, bet jos mums nepadėjo. Buvo demoralizuotos, be to, daugelis vokiečių buvo užsikrėtę bolševikine dvasia ir bičiuliavosi su bolševikais. Todėl ir mūsų užnugaris buvo nesaugus.

Visą diena kautynės buvo gana smarkios. Jauni ir kovose neprityrę savanoriai mušėsi iš peties. Vietos gyventojai stebėjosi ir kalbėjo, kad čia tokių smarkių kautynių nebuvo ir 1915 m., kada rusai su vokiečiais mušėsi.

Mūsų bataliono 4 kuopa ir aš su antruoju kulkosvaidžių skyriumi dar buvome rezerve. Prieš pat išvykimą kautis, bataliono vadas kažkur gavęs man įteikė karinius žiūronus. Gurguoles su šovinių atsargomis palikome pamiškėje, netoli Pajautiškių lentpiūvės. Pasiėmėme su savimi šovinių, vandens dėžes, šoviniams primušti mašinėlę ir kt., kiek tilpo mūsų rankose, tačiau pamiršome paimti dėžutę su atsarginėmis dalimis ir įrankiais kulkosvaidžiui pataisyti. Vis tai kautynių patyrimo stoka.

Miško keliu artėjome į kautnių lauką. “Šūviai vis arčiau ir arčiau mūsų zvimbia. Pagaliau pro medžius pasirodė laukas. Šūvių aidas visai čia pat. Kuopos vadas karininkas Kabaila pusę savo 4 kuopos paliko miške, kad priešas neapsuptų iš miško, o kita pusė su kulkosvaidžiu buvo pasiųsta ant kalnelio užimti pozicijas greta 2 kuopos, jau besiginančios nuo puolančių bolševikų.

Pėstininkai ir mes su kulkosvaidžiu įlipome į aukštumėlę. Dirstelėjau į priekį, ogi iš ten atslenka stačiomis tiršta bolševikų grandinė. Tačiau dar toli nuo mūsų. Karininko Jakšto vadovaujama 2 kuopa gynėsi ant pliko lauko, neturėjo išsikasusi nors ir mažiausių apkasėlių. Tas pats ir su mumis. Nebuvo laiko kastis apkasus. Tuoj reikėjo sugulti ant pliko lauko ir pradėti šaudyti, nes priešas skubėjo slinkti.

Norėjau geriau pažiūrėti į priešą, nes turiu žiūronus. Tokį įrankį savo amžiuje pirmą kartą buvau paėmęs į rankas. Todėl ne iš karto sekėsi gerai žvalgyti, ypač esant gulščioje padėtyje. Prisidedu prie akių, žiūriu, tik dangų su romantiškais debesėliais tematau. Palenkiu žemyn — tik juodoji žemelė prieš mano akis. Gerokai pasukinėjau, kol nukreipiau į priešo grandinę. O tada ... net plaukai pasišiaušė. Žvėriškai iškreiptais veidais priešo kariai atrodė jau čia pat. Dėjau žiūronus į šalį ir tuoj įkibome į kulkosvaidį. Pradėjome šaudyti.

Kai bolševikai išgirdo mūsų eilėse kulkosvaidį, iš karto sumišo. Jų tarpe pastebėjome netvarką. Tai suteikė mūsų kareiviams daugiau drąsos ir pradėjo smarkiau šaudyti į priešą. 2 kuopa kulkosvaidžio neturėjo ir gynėsi tik šautuvais. Dabar dvi kuopos turėjo tik vieną kulkosvaidį. Bet ir tai jau sukėlė sąmyšį priešo eilėse.

Kareiviams smarkiai šaudant, karininkai karts nuo karto vis ragina:

— Vyrai, tik taikykit į priešą! Tik taikykit, vy-

rai! O vyrai taiko, kiek moka ir sugeba. Kai tik mūsų kulkosvaidis nutilsta šaudyti, pritrūkęs šovinių, užkliuvęs ar nebematydamas taikinio, tuoj visa gerkle pėstininkai kareiviai rėkia: “Kulkosvaidininkai, šaudykit!” Mat, jiems drąsiau, kai kulkosvaidis šaudo.

Kulkosvaidininkams šaudant iš kulkosvaidžio, neturėdamas ką kita veikti, šaudau į priešą iš šautuvo. Rūpi pirmiausia pakirsti tą, kuris tiesiog į mane atrėplioja. Žiūriu, ogi tiesiog į mane atžengia aukštas bolševikas juodais kailinėliais ir juoda aukšta kepure. Jų drabužiai, kaip ir mūsų, irgi įvairūs. Rankose laiko atkištą šautuvą su durtuvu. Na, manau, jeigu jiems pavyktų prieiti prie mūsų, tai šis velnias durtuvu puls mane. Reikia iš ankšto tuo ilguoju nusikratyti.

Nutaikau į tą juodąjį ir iššaunu. Jis krinta ant žemės. Lengviau pasidaro. Ieškau kito priešo, kuris arčiau į mane žengia. Dar nesuskubau nusitaikyti, ogi, pamatau, kad juodasis atsikėlęs vėl žengia. Metu antrąjį, ir vėl taikau, ir šaunu į pirmąjį. Jis krenta ant žemės po kiekvieno mano šūvio, bet atsikėlęs vėl eina. Tuo būdu į jį iššoviau bent 5 šovinius Paskui jis dingo ir jau nebemačiau jo.

Kautynių metu iš kažkur pas mus atlindo pora vokiečių kareivių. Užsilipo ant kalnelio, atsistojo greta mūsų kulkosvaidžio ir stačiomis iššovė į bolševikų pusę. Tuoj po jų šūvių pasipylė bolševikų šūviai į mūsų kulkosvaidį ir visą laiką jį apšaudė. Šiandien galvoju, kad ir čia buvo vokiečių klasta. Matyt, jie buvo atėję iš bolševikų pusės, susitarę nurodyti mūsų kulkosvaidžio vietovę, nes iššovę tuoj pat

pabėgo nuo kalnelio ir nuėjo tolyn savo keliais.

Balševikai pradėjo smarkiau apšaudyti. Jų kulkosvaidis labiausiai pradėjo šaudyti į mūsų kulkosvaidį. Bešaudant įkaito mūsų kulkosvaidis ir jau nebesuskubome mainyti vandenį. Jis virė kaip katile. Pagaliau sprogo šovinio tūtelė, išsiplėtė vamzdyje ir sulenkė kulkosvaidžio dangtelį. Kulkosvaidis nustojo šaudyti. O čia priešas vis artėja. Kareiviai nerimsta ir šaukia: “Kulkosvaidininkai, šaudykit!”

Atsarginių dalių neturime. Pasiųstas kareivis jų ir šovinių atnešti negrįžta. Siunčiu antrą ir trečią kareivį, gerokai prigrąsindamas, bet ir tie nebegrįžta. Neturime priemonių sprogusios tūtelės ištraukti. Atbėga vienas pėstininkų puskarininkis mums į talką. Pasisako buvęs rusų kariuomenės kulkosvaidininkas. Kimbame abu su juo į darbą. Jis šaukia, kas kareivių turi peiliuką. Atsiranda ir paskolina. Peiliuku jis ištraukia iš vamzdžio sprogusią tūtelę. Kulkosvaidį išardome ir vėl sudedame. Kadangi žemai skrenda priešo kulkos, reikia dirbti atsigulus. Atbėgęs puskarininkis, matyt, prityręs kovose kulkosvaidininkas. Sutaisius kulkosvaidį, man tik beliko vamzdžio gale užsukti tam tikrą leikutę, balso slopintoją.

Laukuose buvo tvora. Bolševikai jau visai arti tos tvoros. Mūsų kulkosvaidžiui tylint, jie stačiomis skubėjo pasiekti tvorą. Puskarininkis susivokė ir kulkosvaidį nutaikė tiesiog į tvorą. Bolševikai visi kartu pradėjo lipti per ją. Puskarininkis man suriko:

— Ar jau gatava?

— Šauk! — sušukau, nors dar nebuvau baigęs sukti. Daug kulkų prašvilpė pro pirštus, o gulint kairioji ausis buvo prie pat kulkosvaidžio vamzdžio

galo. Nuo to didelio kulkosvaidžio trenksmo plyšo ausies būbnelis ir amžinai atsisveikinau su kairės ausies girdėjimu.

Bolševikams netikėta kulkosvaidžio ugnis pridarė daug nuostolių. Nuo tvoros griuvo be tvarkos į vieną ir kitą pusę. Nuo to momento puolimą iš priešakio nutraukė. Vėliau vietos gyventojai pasakojo, kad tą naktį bolševikai iš to lauko nusivežė keliasdešimt savo užmuštųjų ir keliasdešimt sužeistųjų. Daugiausia, matyt, toji tvora padarė.

Nebematant priešo karių, vadinas, taikinio, nustojo kulkosvaidis šaudyti. Jau ir šovinių pritrūkome. Buvo dar palaidų, bet juos reikėjo sukimšti į juostą. Turėjome šoviniams į juostas kimšti mašinėlę, bet ji sena, išklerusi. Kimšo nelygiai. O šaudymui netinka, nes nuolat kliūva. Teko rankomis kimšti, nors darbas ir lėtas. Bet ką darysi, kad naujų sveikų priemonių neturime.

Mes, kulkosvaidininkai, ant kalnelio gulėjome pačioj kairėj savųjų grandinės. Staiga pastebėjau, kad aplink kulkosvaidį ir mane pradėjo kristi kulkos ir žemę draskyti, šaudančiam iš kulkosvaidžio numušė bato kulnį, sužeidė Vincą Locaitį, bepilantį vandenį į kulkosvaidį, mano dešinėj vienam pėstininkui kulkos peršovė kojas, o kitam krūtinę. O aplink mano galvą tik krinta į žemę neprilėkusios, o kitos pralėkusios virš galvos taško žemę dešinėj.

Iš kur šaudo — dar nematau. Kulkosvaidininkams paliepiau pasislinkti žemyn, kol paaiškės, iš kur šūviai arba susilpnės taiklumas. Kulkosvaidį paliko toj pačioj vietoj. Netoli kulkosvaidžio radau mažutį žemės įdubimą ir jame prisiglaudžiau, kartas

nuo karto akis pamėtau į šalis, norėdamas patirti, kas čia yra.

Galvos negaliu aukštyn pakelti, o žemyn pasislinkti ir iš mažiau apšaudomos vietos pasidairyti taip pat nedrįstu. Vienas kulkosvaidis liktų. Kritišku metu nebūtų kam jį nutraukti žemyn.

Pagaliau atbėgo mano kareivis Povilas ir šaukia:

— Būrininke, žiūrėk, kokie ten kareiviai mūsų kairėje iš miško išbėga!

Pasižiūriu pro žiūroną, ogi, bolševikai iš miško išbėga ir puola mus iš kairiojo sparno. Tai pamato ir mūsų karininkai. Paima iš grandinės keliolika kareivių ir suguldo šone prieš mišką. Senas kulkosvaidininkas iš pėstininkų grandinės vėl atbėga pas mus prie kulkosvaidžio. Kai jis paima kulkosvaidį, tai priešas ir nebejuda iš vietos. O mes kai šaudome, tai nesudarome priešui tokio baisaus vaizdo. Matyt, mūsų neprityrusi ugnis nelabai sėkminga. Gaila, kad šio gerojo mūsų talkininko pavardę pamiršau.

Mūsiškių, ypač kulkosvaidžio, ugnis, priešą priverčia bėgti į mišką. Jų pasirodžiusius kulkosvaidžius nutildė mūsų patranka. Šūviai iš priešo pradėjo retėti ir jau nebe tokie taiklūs, O apie 6 val. vakare priešas visai nutilo. Kovos baigėsi. Iš mūsų pusės buvo tik keletas užmuštų ir sužeistų. Pavardes pamenu dviejų užmuštųjų: Andrius Makarevičius ir Jokubauskas. Pirmasis, eidamas į kautynes, yra išsitaręs: “Arba šiandien žūti, arba rytoj Vievyje šautuvus valyti“. Gulėjo pakirstas ant kalnelio ir trečias savanoris, kurio kepurėje buvo įsegta raudona gėlelė. Jis į kautynes ėjo gana linksmas: dainavo, šokinėjo, juokėsi. Matyt, mirtis jame siautė.

Mūsų dvi kuopos su vienu kulkosvaidžiu atmušė gausingesnio priešo puolimus, tačiau Žaslius gynusi kuopa neatlaikė. Priešas jau buvo priėjęs visai arti jų. Jau girdėjo jų vadų komandas ir keiksmus. Jų kareiviams bijant arčiau eiti, nerusiško akcento vadas keikėsi ir drąsino savo kareivius eiti, šaukdamas, kad lietuvių nedaug esą. Kulkosvaidžiui sugedus, kuopa turėjo trauktis. Priešas, nustūmęs mūsų 2 pėstininkų pulko 1 ir 6 kuopas, gynusias Pojautiškių — Žaslių pozicijas, pradėjo supti mūsų bataliono 2 ir 4 kuopas. Todėl mums susidarė pavojus iš kairės, nors ir atmušėme priešą.

Nutrūko mūsų ryšiai su savo karo vadovybe ir kitomis dalimis. Dabar tik supratau, dėl ko negrįžo 3 mano pasiųsti kareiviai šovinių ir atsarginių dalių atnešti. Jie nuėję neberasdavo savo paliktų gurguolės vežimų, bet tik priešą, todėl miškais ir nubėgdavo į Žiežmarius. Atgal nebegrįždavo, nes manydavo, kad būsime pasitraukę, nes priešas jau atsiduria į užpakalį.

Apie 2 ir 4 kuopų likimą nebežinojo nei voros vadas, nei bataliono vadas. Visi manė, kad šios kuopos žuvo arba pateko į bolševikų nelaisvę. Voros vadas davė įsakymą kitoms mūsų kuopoms iš Žiežmarių trauktis į Rumšiškes. Tik kai sužinojo, kad šios kuopos ne tik ne žuvo, bet didvyriškai atmušė tris kartus puolusias tvirtas priešo jėgas, įsakymą pakeitė, ir viskas susitvarkė — pasiliko savo pozicijoje. Tik gurguolė pasitraukė į Rumšiškes.

ATMUŠĘ TRAUKIAMĖS

Po kautynių išsikasėme apkasus, manydami toliau gintis. 2 kuopa taippat gavo kulkosvaidį. Taigi, jau du turėjome. Kuopų vadai nuėjo į priešo pusę pasižvalgyti. Man įsakė ant kalnelio budėti ir, jeigu pastebėčiau priešo puolimą, atidaryti ugnį. Tačiau buvo tylu. Kuopų vadai gavo iš voros vado įsakymą pasitraukti arčiau Žiežmarių — į liniją: Straveninkai — Gorkla — Terliškiai. Trauktis reikėjo, nes buvome priešo supami.

Kuopos pradėjo trauktis. Aš su kulkosvaidžiu dar neskubu. Gaila palikti gerai iškastus apkasus, be to, juk mes priešą atmušėme. Kai pėstininkai nuo kalnelio pradėjo leistis žemyn, pasijudinom ir mes su kulkosvaidžiu. Antrasis kulkosvaidis, atvykęs tik po mūšio, paleido ugnį į priešo pusę sudrumstė vakaro tylą. Pėstininkai, pamanę, kad jau priešas lipa ant kulnų, pasileido bėgti. Tik pakalnėje vadai juos sulaikė. Užpakalyje pėstininkų pabėgėjome ir mes. Pakelėje buvo nedidelė kupstuota pelkė. Įklimpome į ją su kulkosvaidžiu. Vežti nebegalima, bet reikia kulkosvaidį nešti. Trūksta pusės kulkosvaidininkų iš pasiųstų šovinių atnešti ir negrįžusių, ir sužeistų. Maža jėgų sunkiajam kulkosvaidžiui tempti. Pabėgėjau pirmyn ir paprašiau vadą duoti man porą pėstininkų talkon. Davė. Tačiau neilgai jie talkininkavo. Kai tik kuopos sustodavo pailsėti, tai talkininkai ir pradingdavo. Vėl tekdavo eiti prašinėti talkos.

Atsitraukėme arti Žiežmarių, tačiau neilgai pozicijose tebuvome. Batalioną pakeitė 2 pėst. pulko

kuopos. Mūsų batalionas vėl buvo atitrauktas į Kauną susitvarkyti ir sustiprėti. Taigi, Velykas praleidome ramiai.

Fronte apsirgau. Dieną, rodos, nieko sau, nors ir silpnoka, bet naktimis pildavo šaltas prakaitas. Nežinau, kas pakenkė. Ar balandžio 3 d. puolimas, kada per apsemtus laukus teko žygiuoti, vėliau į vandenį sugulti ir naktį gerokai sušalti? Ar balandžio 8 d. apsigynimo kautynės? Įkaitęs prie kulkosvaidžio, atsigėriau šalto nešvaraus pelkių vandens. Dar fronte tebesant ir pakeliui į Kauną, bataliono gydytojai jau norėjo mane siųsti į ligoninę, bet vis atsikalbinėjau. Kai atvykome į Kauną, jau nebeklausė mano atsikalbėjimų. Pripažino sunkiu ligoniu ir pasiuntė į ligoninę.

Tai buvo Didysis Sekmadienis, kada pravėriau ligoninės duris. Tiesa, keletą dienų pagulėjau bataliono ligoninėje, besivoliodamas ant grindų (ant čiužinių). Ligoninė lovų ir kitų reikmenų neturėjo. Karo ar miesto ligoninė taip pat darė slegiančią nuotaiką ir nenorėjau joje pasilikti. Gailestingoji sesutė pagrūdo po mano pažastimi termometrą temperatūrai išmatuoti, o pati dingo kituose kambariuose. Vienas pasilikęs nuolat stebiu savo temperatūrą, kad ji nepakiltų aukščiau 36 laipsnių. Noriu atrodyti sveikas ir pabėgti iš ligoninės.

Po kiek laiko sugrįžta gailestingoji sesutė. Paima termometrą, pasižiūri ir sako, kad mano temperatūra normali. Tyliu dantis sukandęs, kad temperatūros pakilimą jaučiu naktimis.

— Ar nori pasilikti ligoninėje? — gailestingoji sesutė klausia.

Atsisakau nuo ligoninės ir pareiškiu norą grįžti į kareivines. Sesutė atneša raštelį, kad esu iš ligoninės paleidžiamas, o, be to, 3 dienom paleidžiamas ir nuo tarnybinių pareigų.

Grįžtu į kareivines pro pat bataliono ligoninės langus. Išbėgę gydytojai klausinėja ir stebisi, kaip mane paleido. Kareivinėse neteko pasinaudoti 3 dienų paleidimu nuo tarnybos. Virė pasiruošimo Velykom darbas, taigi, į jį ir aš įsijungiau. Velykom gavome po 3 margučius ir dar šio to kuklaus maistui pagerinti.

Vilniaus srityje lenkai pradėjo pulti bolševikus. Balandžio 17 d. užėmė Lydą, o balandžio 19—21 d. ir Vilnių. Mūsų Atskirą batalioną vėl iššaukė į frontą, į tą pat Žiežmarių — Žaslių barą.

SUSITINKAME SU LENKAIS

Po Velykų ketvirtadienį vėl apleidome Kauną. Aš dar buvau nepasitaisęs nuo ligos. Vėjas versdavo ant šono. Viršininkai matė, kad tebesu silpnokas ir diplomatiškai pasiūlė pasilikti Kaune naujai atvykstančių jaunų kareivių mokyti. Tais laikais pasilikti nuo fronto buvo lyg gėda. Draugai galėtų pagalvoti, kad išgyvenęs pirmąsias kautynes, pabūgau fronto. Be to, susigyvenęs nebenori skirtis nuo senųjų draugų. Atrodo, kad kitų tokių neberasi. Taigi atsisakęs pasilikti, vėl išvykau į frontą.

Fronte randame jau besitraukiančius bolševikus. Lenkai slinko arčiau mūsų. Balandžio 27 dieną Vievio miestelyje mūsų kariai susitiko su lenkais. Susi-

tikus kovų neįvyko, bet ir draugiškumo nebuvo. Lenkai sustojo Vievyje, o mes prieš jį. Mūsų sargybos stovėdavo vienkiemyje prie pat Vievio miestelio. Mūsų 1 kuopa, prie kurios buvau su savo pirmuoju kulkosvaidžių būriu priskirtas, netrukus apsistojo Auseniškių kaime (paskutinis prieš Vievį). Šiame bare ilgokai prastovėjome. Tai buvo nei karas, nei taika. Iš prardžių atrodė geresni santykiai, bet greit jie pablogėjo.

Kol dar nebuvome nukelti arti Vievio, keletą dienų praleidome Mijaugonių kaime, iš kurio bolševikai balandžio 8 d. mus puolė. Balandžio 30 d. susikirtome su vokiečiais. Jie buvo užpuolę plėšti mūsų ūkininkus, kurie atbėgę pas lietuvius savanorius paprašė apginti. Savanoriai nuėjo ir vokiečių kareivius išvaikė. Vokiečiai įsižeidė, norėjo pulti lietuvius ir nuginkluoti. Tai išgirdę mūsų savanoriai kaime pasiruošė vokiečius sutikti. Vieni sulipo ant namų stogų, o kiti apačioje ruošėsi.

Matome, kad į kaimą ateina du vokiečiai. Aišku, jų žvalgai. Mūsų savanoriai taip susitvarkė, kad jų atrodė kelis kartus daugiau, negu ištikrųjų buvo. Vokiečiai, dairydamiesi į šalis, praėjo per kaimą ir grįžo į Žiežmarius. Pulti nebedrįso, nes pamatė, kad lietuviai pasiruošę juos sutikti. O tą dieną mūsų padėtis buvo nejauki. Priešais — neaiškūs lenkai, o užpakalyje — įniršę vokiečiai.

Iš pradžių lyg geruoju sugyvenome su lenkais. Tačiau neilgai. Jie panoro giliau į Lietuvą veržtis. Tai vieną, tai kitą kaimą užimdavo. Lietuvių jėgų buvo permaža, kad galėtų visus kaimus apsaugoti.

Pirmasis ginkluotas nesusipratimas su lenkais

įvyko 1919 m. gegužės 8 d. ties Vieviu. Mūsiškiai pasipriešino jų landžiojimui į mūsų pusę. Išdidūs lenkai užsigavo ir panoro mus pulti. Vakare Ausenėškių laukuose į Vievio pusę mūsų kuopa išsikasė apkasus, pasistatė kulkosvaidžius ir kareiviai, sugulę į apkasus, budėjo. Sustiprinta žvalgyba sekė lenkų judėjimą Vievio miestelyje ir jo apylinkėje.

Lenkai taip pat sekė. Pastebėję mus pasiruošusius, nedrįso pulti. Tačiau nuo tos dienos santykiai gerokai pablogėjo. Susitikusios mūsų ir lenkų žvalgybos jau nebesiskirdavo geruoju, bet viena antrą apšaudydavo ar net ir į nelaisvę paimdavo. Tais laikais nelaisvėje ilgai neišbūdavo. Po kokių 2—4 savaičių apsimainydavo. Lenkai mūsiškius nusivarydavo iki Trakų. Kai kurie iš Trakų patys pabėgdavo.

Juo toliau, juo vis dažniau pasitaikydavo susirėmimų su lenkais. Vis lenkai pradėdavo, užimdami naujus mūsų pusėje kaimus. Po didesnių susirėmimų matydavome vieškeliu atvažiuojančius iš Kauno prancūzų karinės misijos karininkus. Jie nuvažiuodavo į Vievį pas lenkus nesusipratimų aiškinti. Bet ir po tokių prancūzų apsilankymų pas lenkus taikos nebūdavo. Žiūrėk, netrukus vėl kur nors lenkai iš naujo įlindę. Ar lenkai ir prancūzų nebijodavo, ar prancūzai juos palaikydavo — mes negalėdavome suprasti.

Lenkų šunybės mūsų kareivius dar blogiau nuteikė prieš lenkus.

Vieną dieną dingo pora kuopos kareivių. Niekas nieko negirdėjo apie juos. Išėjo į žvalgybą ir nebegrįžo. Bataliono įsakymuose buvo paskelbta kaip

dingę be žinios. Tik jau po karų, apie 1936 metus vadinas, po 16—17 metų, visai netikėtai teko sužinoti jų likimą. Vietos šauliai miške užtiko jų kapą. Gyventojai papasakojo, kad lenkų legionininkai šiame miške pagavo porą lietuvių kareivių, juos sušaudė ir čia pat miške palaidojo. Pas vieną lietuvį gyventojų buvo rasta šių nužudytųjų kareivių fotografija. Jie užeidavę pas tą lietuvį ir buvo jam padovanoję savo fotografiją. Jų pavardžių nežinojęs. Tik vienas jų buto vadinamas Adolfu. Įdėjus tą jų nuotrauką į ’’Karį,“ buvo atpažinti ir jų pavardės paaiškėjo. Vienas buvo Adolfas Starkus, o kitas Žalalis.

Bolševikus iš Vievio apylinkės išvijus, miškuose buvo pasilikusių bolševikų kareivių, atkirstų nuo savųjų. Jie kurį laiką miškuose slapstėsi, žmonėms nieko bloga nedarydami, turbūt, vietos rusų globojami.

Kartą lenkų legioninkui pavyko vieną tokį bolševikų kareivį pagauti. Varėsi belaisvį per kaimą, kuris buvo lietuvių pusėje, bet kareiviai jame nestovėjo. Tik kartas nuo karto užeidavo lietuvių arba lenkų žvalgybos. Tuo kartu šiame kaime buvo užėjęs vienas lietuvis savanoris, labai mažo ūgio, bet žvalus, apsukrus ir drąsus vyrukas. Pamatęs ateinantį su bolševiku, pasislėpė už krūmo. Kai lenkas priartėjo prie pakelės krūmo, lietuvis staiga iššoko, atstatė į lenką šautuvą ir suriko: ’’Rankas aukštyn!“

Lenkas, staiga užkluptas, metė ginklą ir pakėlė rankas. Per kaimą ėjo graži ’’procesija“. Pirma besišypsąs bolševikas (matyt, jam patiko, kad jį pagavęs lenkas ir pats pasidarė belaisviu), paskui jį susi-

raukęs aukšto ūgio lenkas, o visų paskui patenkintas mažiukas lietuvis. Ir kaimiečiams lietuviams buvo gražaus juoko.

PIRMOJI PRIESAIKA

Pirmoji Lietuvos kariuomės iškilminga priesaika įvyko 1919 m. gegužės 11d. Kaune, Rotušės aikštėje. Savanorius prisaikdino arkivyskupas Pranas Karevičius.

Mūsų Vilniaus bataliono priesaika įvyko gegužės 14 d. Auseniškių dvare (greta to pat vardo kaimo). Prieš priesaiką dar pasimokėme rikiuotės ir atlikome iškilmių parado pratimus.

Priesaikos dieną susilaukėme ir svečių — 2 pėst. pulko vadą plk. Grigaliūną — Glovackį ir kt. Atvyko ir Kaune esančiojo dalinio mūsų karininkai. Savo kapeliono dar neturėjome, tad kunigas atvyko iš kitur. Pagal fronto sąlygas priesaika buvo atitinkamai iškilminga ir mums kareiviams nuotaikinga.

Išsirikiavome dvaro parke prieš lauko altorių, kur buvo atlaikytos pamaldos ir pati priesaika. Po iškilmių praėjome pro savo vadovybę iškilmės maršu ir tuo kuklioji mūsų priesaika baigėsi.

Jau nebepamenu datos, bet, rodos, birželio mėn. vokiečiai apleido mūsų fronto barą Žiežmariuose (nors mums jau nieko nepadėjo, bet tik painiojosi, kliudė ir traukė namo. Traukdamiesi vėl panūdo pasiplėšti po kaimus. Mūsų bataliono kuopos, prieš lenkus palikusios tik menkas sargybas, išėjo ’’palydėti” vokiečių ir sekti, kad jie neskriaustų ūkininkų.

Vokiečiai iš Kauno išėjo liepos II m. Jų dar liko tik Žemaitijoje.

Stovėdamas su savo būriu Auseniškių kaime, prisiminiau, kad netoli tosios vietos, tik jau lenkų pusėje, turi gyventi Murmano dienų mano draugas Tamošius (lietuvis) ir Antanas (gudas). Per vietos gyventojus įdaviau laiškelį, ir Tamošius mane aplankė. Pakvietė atvykti pas juos, nes lenkai jų kaime nestovi. Tik retkarčiais atvyksta šieno, avižų arkliams rekvizuoti.

Vieną dieną pasiimu kito kulkosvaidininkų būrio būrininką Albiną Raubą, taip pat Vilniaus savanorį žemaitį, į kišenes įsidedame kiaušininių granatų ir be šautuvų (kad iš tolo nebūtų matyt ginkluotų karių) patraukėme į svečius lenkų okupuotose apylinkėse. Paliai pačią okupacinę liniją gerai apsižvalgėme, kad nebūtų kur arti lenkų, ir jų nematydami, patraukėme parugiais Kurkliškių kaimo link, kur gyveno murmaniškis draugas Antanas.

Niekur lenkų nesutikome, nes kelių vengėme ir ėjome vietovėmis, kur lengva būtų pasislėpti. O, be to, abu buvome žemo ūgio, taigi, nelabai iš tolo matomi. Priėję Kurkliškių kaimą, radome tvenkinyje beskalbiančias moteris. Kaimas gudiškas, taigi, šiek tiek pasitikėjome gyventojais, nors ir atsargiai elgėmės. Prakalbinau moteris lenkiškai, kad jos iškarto mūsų nepažintų. Paklausiau, ar nėra kaime kokių kareivių. Moterys atsakė, kad nėra. Paskui paklausiau, kur gyvena Antanas Gurskis. Nurodė viduryje kaimo trobą su mėlynomis langinėmis.

Kaimu dar atsargiau ėjome, akimis apžvelgdami kiekvieną namą, kiemą ir kt. Gatvė tuščia — nei

suaugusio, nei vaiko. Kiemuose taip pat jokio žmogaus. Priėję nurodytą namą, pasukome į kiemą. Namo durys iš lauko atdaros. Mes įėjome į prieangį ir jau darėme kitas duris į trobos vidų. Tik staiga išgirdome garsų trakšt-trakšt-trakšt. Tratėjo barškėjo sausi šakaliai už pečiaus.

Įėję į vidų, radome Antaną, bestovintį vidury kambario. Iš išgąsčio, galvą nuleidęs, žiūri į žemę.

— Sveikas, Antanai, matyt, nelaukei! — pasveikinau.

Antanas, išgirdęs savo vardą ir pažinęs prieš metus girdėtą balsą, pakėlė akis, nudžiugo ir nusiramino. Tuoj pasisakė, kad buvo labai nusigandęs. Mat, valė karinį savo šautuvą, rastą jų kaimo laukuose, kurį buvo pasislėpęs dar nuo 1915 m. karo. Tiek buvo įsigilinęs į valymą, kad nepastebėjo, kaip mes įėjome į kiemą. Tik pastebėjo kažkokius kareivius, įeinančius į prieangį. Manė, kad lenkai. Jau nebesuskubo šautuvo paslėpti ir metė jį už pečiaus į šakalius. O tie, nevidonai, sukėlė tokį braškėjimą.

Tuojau atėjo jo sesutės, supažindino su mumis. Mergaitės prikepė mums blynų ir su grietine pavaišino mus. Ilgokai pasikalbėjome, dažnai pro langus apsidairydami. Mergaitės kvietė mus šeštadienio vakare ateiti į jų kaimo vakarėlį. Nesutikome, nes už keletos kilometrų — Vievio miestelis, kur stovi lenkų kavalerijos dalinys. Gali kas nors ir iš jų ateiti į vakarėlį, o tuomet — kova neišvengiama. Be to, ir nevisais kaimo gyventojais galima pasitikėti. Mergaitės tvirtino, kad lenkai pas juos reti svečiai tik kada pašaro reikia.

Iš šio kaimo patraukėme į Genios vienkiemį pas

Tamošių. Vienkiemis prie miško. Čia jautėmės drąsiau, nes svetimos akys nematė. Pro langus nesidairėme, nes nuolat sekė lauką Tamošiaus brolis, šviesus ir kultūringas ūkininkas. Vienkiemyje ilgiau paviešėjome ir, jau saulei leidžiantis, patraukėme namo kitu keliu. Pirmuoju keliu grįžtant, galėjo lenkai kur nors laukti, jeigu kas nors iš gyventojų būtų pranešę jiems apie mūsų kelionę.

PORA SAVANORIŲ IŠVAIKĖ 15 LENKŲ

Kartą mūsų didysis šaulys Mikas su draugu nuėjo į mišką pauogauti. Beuogaudami pamatė kaimo link jojančius lenkus. Suskaitė jų penkiolika. Šaudymo mėgėjas Mikas apsidžiaugė. Juk tik gera proga pašaudyti ir savo akies taiklumą išmėginti. Kiekvienas turėjo tik po 5 šovinius, todėl visus juos iššovę, nešdinosi iš miško namo.

Lenkai buvo pavaišinti staiga ir netikėtai. Vienas jų buvo sužeistas į petį. Staiga užklupti, ir nežinodami kiek miške yra lietuvių, lenkai sumišo. Nusirito nuo arklių ir sugulę ant vienos aukštumėlės, pradėjo šaudyti į mišką. Arkliai išgąsdinti pasileido bėginėti po laukus. Tik naktį lenkams pavyko juos sugaudyti, kada gerai įsitikino, kad miške jau nebėra lietuvių.

Pro mūsų barą ėjo smarki spekuliacija. Iš Vilniaus moterys ir vaikai (neretai ir vyrai) eidavo į lietuvių valdomą maisto gaminių pirkti. Būdavo labai keista, kad net druską iš Kauno pusės į Vilnių nešdavo. Lenkija turėjo druskos kasyklas, o Vilnius buvo lenkų užimtas. Negalėdavo jo aprūpinti druska.

Mūsų savanoriai dažnai pastebėdavo praeinančias vis “nėščias” moteris. Stebisi ir pečiais trauko, kad dvidešimtajame amžiuje stebuklai vyksta savojoj Tėvynėj. Iš Vilniaus pusės ateina plonos moterėlės, o iš Kauno pusės jau grįžta storokos.

Kuklus lietuvis kaimietis savanoris iš pradžių varžėsi moterų tikrinti, bet pagaliau pritrūko kantrybės. Ko gera, gali visą sviestą ar ką kita į Vilnių sunešti, ir Kaunui nebeliks. Vienas iš pirmųjų atsirado mūsų Antanas, buvęs rusų kariuomenėje. Kartą patikrino, kad tos storosios moterėlės kietos, lyg geležinės. Paliepė nusiimti, anot jo, tuos sviesto kubilus. Moterys pakėlė didžiausią triukšmą, bet griežčiau prispirtos pagaliau savo paslaptį atidengė. Buvo padarytos tam tikros skardinės, apgaubiančios pilvą. Skardinėse pilna buvo sviesto. Nuo to meto jau ir kiti kareiviai, pagavę tokias storas spekuliantes, areštuodavo ir varydavo į dalinio štabą.

PIRMOSIOS DIDESNĖS KAUTYNĖS SU LENKAIS

Jeigu iki šiol mūsų bare būdavo tik žvalgybų susidūrimai su lenkais, tai 1919 m. liepos 9 d. įvyko jau rimtos kautynės. Lenkai, pratę be kautynių užimti vieną kaimą po kito, kur nebūdavo lietuvių, pagaliau Kietaviškio apylinkėje sutiko atkaklų lietuvių pasipriešinimą.

Jau iš vakaro buvo pastebėtas jų pasiruošimas pulti. Lietuviai taip pat pasiruošė. Iš pat ryto lenkai pradėjo pulti Pieliūnų kaimą, kurį gynė apie 70 lie-

tuvių. Vietos žmonės pasakojo, kad lenkų puolė apie 300.

Lietuviai gynėsi ne tik nuo žemės, bet daugelis buvo sulipę ant kaimo šiaudinių stogų, nuo kurių gerai matyti rugių lauku puolantieji lenkai ir patogu buvo taikliai juos apšaudyti. Seni kaimo medžiai dengė lietuvius nuo lenkų akių ir šie nepastebėjo gerai stoguose pasislėpusių lietuvių.

Kautynės tęsėsi visą dieną. Lietuvių artilierija tą dieną paleido į lenkus pirmuosius savo sviedinius. Iš viso 3. Artilerijos sviediniai palaužė lenkų užsispyrimą pulti. Į vakarą kautynės pasibaigė. Kautynėms einant, buvau iškviestas su vienu sunkiųjų kulkosvaidžių skyriumi savųjų sparnui apsaugoti, kad lenkai nuo Kietaviškio nepradėtų pulti Abonėnų kaimo. Apsikasėme prie kaimo.

Mūsų kuopoje buvo pora savanorių iš Pieliūnų gretimų kaimų. Jie vakare, apsirengę civiliais drabužiais, nuėjo į savo kaimus pasiteirauti, ką lenkai daro. Pasikalbėjo ne tik su savo pažįstamais kaimiečiais, bet ir pačiais lenkais. Lenkai skundėsi, kad lietuviai velnio akį turi. Visą laiką lietuvių kulkos lekiojo apie jų ausis. Kiti iki pat sutemos turėjo pragulėti rugiuose ir kęsti saulės spindulius. Kai tik norėdavo pasikelti iš rugių, tuoj pat ir atlėkdavo lietuvių kulkos. Nei pirmyn eiti, nei trauktis. Žmonės pasakojo, kad buvę nukauti 7 lenkai. Iš mūsų pusės nukautų nebuvo, tik pora sužeistų.

Šią vietovę saugojome keletą dienų, kol galutinai įsitikinome, kad lenkų norai pulti atvėso. Vieną dieną, betupint prie kulkosvaidžio, užėjo smarkus lietus. Nuo Kietaviškio laukais į mus artėjo keliolika

karių. Kiek paėję, pasuko į šoną ir ėjo lyg mums į sparną. Pro tankų lietų negalima jų pažinti: lietuviai ar lenkai.

Nubėgau pas užtvaros viršininką karininką Pranculį pasiteirauti, ar jis yra pasiuntęs į Rietaviškį žvalgybą. Viršininkas atsakė, kad ne. Gali būti ir lenkai — pagalvojau. Pasiėmęs šautuvą ir keletą rankinių granatų, nuėjau į kaimo galą laukti ateinančiųjų. Jie ėjo išsitiesę grandinėje.

Lietus pradėjo dar smarkiau pilti. Grandinė rugių lauku jau visai arti manęs, bet vis dar negaliu pažinti. Šautuvą laikau paruoštą, o taip pat ir visos granatos atsuktos mesti. Galvojau, gal naudojantis tokiu lietumi, lenkai ruošiasi mus pulti ir keliolika savo karių siunčia į mūsų užnugarį panikai sukelti.

Kai grandinė priartėjo prie tvoros, pažinau savo kareivius. Pakilau iš už tvoros. Atėjusieji nustebę sužiuro į mane, nes pamatė, kad jau buvau pasiruošęs kariauti. Jie, pasirodo, buvo pasiųsti žvalgybon.

Po šių kautynių tuoj pat buvo atkelta iš Kauno viena nauja pėstininkų kuopa ir trečias kulkosvaidininkų būrys. Kareiviai jauni. Atvykę tuojau pat puolė lenkus ties Jagelionimis, tačiau kautynių pirmųjų laimėjimų išnaudoti nepavyko. Turėjo ir aukų: buvo du kareiviai nukauti.

Tuojau po šių kautynių mūsų kulkosvaidžių komandos viešininkas karininkas Pranculis telefonu įsake man pirmąjį kulkosvaidžių būrį perduoti iki šiol buvusiam skyrininkui, narsiam ir labai atkakliam vyrui, kuris 1920 m. už narsumą kautynėse buvo pakeltas į karininkus. Jis buvo studentas. Man įsakė vykti į kitą kaimą ir laikinai, gal kokioms 3

savaitėms, perimti naujai atvykusį 3 kulkosvaidžių būrį. Gerai nujausdamas, kaip būryje esame vienas su antru susigyvenę ir kaip sunku yra persiskirti fronto draugams, viršininkas ramino, kad kai sutvarkysiu naują būrį, tai vėl galėsiu grįžti į pirmąjį. Girdi, nėra tvarkos trečiajame būryje. Kareiviai basi vaikščioja po vandenis ir žuvauja. Jam atvykus į būrį, kareiviai jo nepažino ir nepagerbė.

Nuėjęs prisistatau būrio vadui karininkui Vaidotui. Jis nusiskundžia senuoju būrininku ir kareiviais. Per kautynes vos kulkosvaidžio nepaliko. Perimu pareigas iš senojo būrininko. Jis paliekamas skyrininku. Nueinu į daržinę susipažinti su savo naujais kovos draugais. Jie mane sutiko labai šaltai ir baltomis akimis. Kiti pastebi, kad jie būrininką turi, taigi kam reikalingas naujas.

Žiūrint į šaltus naujų draugų veidus, pasidarė gaila pirmojo būrio. Senieji mano draugai priminė, kad aš pražūsiu su naujais kareiviais. Iš pradžių taip ir atrodė. Tiesa, ir 3 būryje buvo savanorių, bet daugiausia pašauktieji.

Jeigu ir seniau atvykusiems į frontą daug ko trūko, tai naujai atvykusiam būriui visko trūko. Daugelis neturėjo apatinių baltinių. Tuoj surašiau kas ką turi ir ko trūksta. Viršininkui pasiunčiau sąrašą. Po truputį pradėjome šio to gauti, nors geriau aprūpinti negreit tepasisekė, nes ir pati valdžia neturėjo iš ko duoti.

Kartą stoviu už daržinės ir girdžiu, kaip mano kareiviai daržinėje, manęs nematydami, kalba apie mane. Girdi, naujasis būrininkas gal ir nebus blogas. Viskuo rūpinasi, stengiasi vis ką nors išgauti, sura-

šinėja ko kam reikia. Jau ir žvilgsniai jų šilo, draugiškesni darėsi. Per 3 savaites visai draugiški ryšiai pasidarė ir jau nebenorėjau palikti savo naujųjų draugų. Pamačiau, kad kovose su jais nepražūsiu.

Tik daugiausia darbo turėjau su vienu buvusiu dvaro kumečiu. Tai buvo aplenkėjęs ir apibolševikėjęs kėdainietis. Žinoma, pašauktas. Jis nuolat burbėjo, kad jam nėra tikslo ginti tėvynę, nes ji nieko gera nedavė. Gražiuoju jam aiškinau jo klaidas ir kas yra tėvynė. Pagaliau jo burbėjimai nutilo, ir pasidarė geras kareivis. Kada po pusantro mėnesio, jau Dauguvos fronte, bolševikai užmušė jo vieną arklį (mat, buvo būrio vežėjas) ir jį patį sužeidė į ranką, tai nenuėjo į ligoninę. Perrišus ranką, grįžo atgal į būrį savo pareigų eiti.

Kitas asmuo buvo visai priešingas, t. y., buvęs būrininkas, o dabar skyrininkas. Atrodė dėdelis patriotas, nuolat į Vilniaus pusę žiūrėdavo ir atkišęs ranką vis sakydavo: ’’Kad galėčiau, aš Vilnių savo dvasia partraukčiau arčiau širdies“. Bet kai Dauguvos fronte reikėjo smarkiau susiremti, tas ’’didelis patriotas”, noręs kariauti tik dvasia, pabūgo kovos ir pabėgo iš fronto į namus.

BALTA AMERIKONIŠKOJI DUONA

Iki gyvo kaulo įkyrėjo puszalė duona, panaši lyg į plytą, lyg į kitą kažkokį nežemišką paradą. Kramtai kramtai, želėji želėji, o iš burnos į gerklę taip ir nenori lįsti. Nors imk pagaliuką ir stumk kiekvieną kąsnį gilyn.

Tik staiga kartą gražią vasaros dieną parvažiuoja mūsų maistininkas, visų mūsų pilvų viršininkas, ir vežime parsiveža baltą baltą. Lyg sniego prisivertęs. Dienelė karšta, sniegas būtų ištirpęs, kol vežimas pasieks mus. Kas ten būtų? Ištiesiam kaklus, lyg žąsinai, ir norime geriau įsižiūrėti. Linksmas maistininkas, iškėlęs ranką aukštyn, visa gerkle rėkia, net kaimas skamba ir visos bobos iškišo pro langus savo galvas:

— Vyrai, vyručiai! Draugai, draugučiai! Broliai, brolyčiai, kad jus kur kalakutai sukapotų! Parvežiau baltos amerikoniškos duonos! Miltai iš pat Amerikos! Maišai atplaukė iš pat New Yorko, o doleriai, prieteliukai, už kuriuos miltai pirkti, suaukoti, pačių Amerikos lietuvių.

Subėgome aplink vežimą, su džiaugsmu padedame jį iškrauti ir vartome rankose baltas bulkutes. O jos tokios baltos, baltesnės net už sniegą.

— Velykos, vyrai! — rėkia mūsų Mikas. O jis apetitą gerą turėjo.

Po baltų duonos bulkučių amerikoniški lašiniai. Bet jie atrodė prastesni už lietuviškus rūkytus. Žalių negalima valgyti. Bet ir neteko jų gabalais gauti. Visus sudėdavo į didelį karišką katilą. Tik kai iš katilo virėjas pildavo riebią sriubą į mūsų mažus kareiviškus katiliukus, tai virėjui maloniai merkdavome savo akį, kad tik daugiau su samčiu pasuktų amerikoniškų spirgučių.

Baltą duoną neilgai tevalgėme. Gal kokias 2—4 savaites. Paskui atsirado lietuviškų rugių, ir vėl valgėme savo lietuvišką mielą juodą duonelę, tik jau geresnę, negu anksčiau. O amerikoniškų lašinių spir-

gučius teko valgyti visą laiką, nes ne taip greit buvo galima prisiauginti daugiau kiaulių.

Apie baltą duoną buvo toks pasakojimas. Kartą lietuvį kareivį pagavo į nelaisvę du rusų kareiviai. Matyt, jie ne bolševikai buvo, bet mobilizuoti, vargšai, nes nesiskubino lietuvio apiplėšti. Bevarant lietuvis prašneko:

— Draugai, sėskime čia ir truptį užkąskime.

— Kad mes nieko valgyti neturime, — liūdnai atsako ruseliai.

— Taigi, aš turiu, — pabrėžia lietuvis. — Nors ir nedaug, bet pasidalinsime visi.

Sustoja, lietuvis išsiima iš kišenės baltos duonos gabalą, truputį virtų lašinių. Viską padalija į tris davinius:

— Čia amerikoniška, — pastebi lietuvis.

— Ar jūs visi gaunate tokios duonos ir lašinių? — klausia ruseliai.

— Ne tik mes visi kareiviai, bet taip pat ir belaisviai gauna tokios pat duonos ir lašinių. Amerika daug mums atsiuntė, — aiškina lietuvis.

— Ir belaisviai gauna? ... — nustemba ruseliai.

Suvalgę apsilaižo, aplink apsižvalgo, ar niekas jų nemato, ir abu lietuviui atiduoda savo šautuvus.

— Še, drauge, mūsų šautuvus ir varyk mus į nelaisvę pas save. Tik greičiau eikime, kad kiti mūsiškiai neužkluptų.

VAŽIUOJAME VĖL PRIEŠ BOLŠEVIKUS

Liepos mėn. paskutinėmis dienomis mūsų batalionas gauna įsakymą vykti į bolševikų frontą. Prieš lenkus Vievio bare paliekama tik viena pirmoji kuopa.

Kaišiadorių geležinkelių stotyje batalionas pasikrauna į traukinį ir juo vyksta iki Obelių stoties, o iš ten vėl pėsčiomis.

Dienos ir naktys gražios, šiltos. Vienas malonumas važiuoti per jau išvaduotus gražiuosius Lietuvos laukus. Mano skyrininkas Antanas daugiau buvo panašus į ūkininką, negu kareivį. Bebūdamas lenkų fronte, įsitaisė visą vištų ir gaidžių ūkį. Savo paukštininkystės nesunaikino, bet vežėsi ir į bolševikų frontą. Gaidžiai ir vištos buvo sutupdyti krepšiuose ir sukrauti vežime aplink kulkosvaidį.

Vežimai buvo sustatyti nedengtuose vagonuose (platformose), todėl Antano paukščiai nuolat kvėpavo grynu vasaros oru ir dairėsi aplinkui. Nors ir krepšiuose sutupdyti, gaidžiai giedodavo, ypač, kada netoli pravažiuodavome kokį nors kaimą. Matyt, pasiilgę kaimo gyvenimo, jau nebežiūrėjo į savo ’’laikrodėlį“, bet giedodavo, kada tik kaimą pamatydavo. Kaimo gaidžiai, išgirdę Antano gaidžius, pabusdavo ir taip pat pradėdavo giedoti. Manau, kad ūkininkai keikėsi, jog nelaiku gaidžiai gieda.

Atvykę į bolševikų frontą, sustojome Dusetų apylinkėje (Zarasų apskr.). Frontas buvo ramus. Po buvusių smarkių kovų ilsėjosi ir mūsiškiai, ir bolševikai. Tik veikė žvalgybos. Ilgai trunkąs ramus laikas

kareiviams nusibosta. Mūsiškiai vis pamėgindavo vienaip bei kitaip bolševikus paerzinti. Kartą naktį pora kareivių nuėjo arti bolševikų apkasų ir iš šono iššovė po keletą šūvių. Bolševikai visais savo ginklais kai pradėjo pilti, tai nutilo tik prašvitus.

Vieną dieną pasklido gandas, kad bolševikai rengiasi pulti. Aš su kulkosvaidžiu buvau pasiųstas į Langelių kaimą užtvarai sustiprinti. Kulkosvaidį pastatęs apkasuose ir palikęs sargybas, užėjau į ūkininko trobą. Pastebėjau besimėtantį kažkokio geltono popieriaus lapą. Atkreipiau į jį dėmesį. Ogi lietuviškas: perskaitau ir nesuprantu, kas jį išleido: bolševikai ar mūsiškiai. Atrodo, lyg bolševikų, bet kada palankiai apie Lietuvos karius rašoma. Viena žinutė net apie mūsų batalioną. Rašoma, kad į Dusetų barą atvyko iš lenkų fronto Vilniaus batalionas, pasižymėjęs kovose su lenkais. Pažymėta, kad prieš išvykdamas turėjo smarkias kautynes su lenkais (net vieta nurodyta). Lenkų buvo daugiau, bet bataliono kareiviai durtuvais juos nugalėjo.

Tiesa, mūsų kuopos dešinėje kita kuopa buvo susikovusi su lenkais, ir, rodos, kai kurie kareiviai buvo susitikę durtuvais, tačiau ar smarkiai lenkus apibadė, kaip geltonasis lapas skelbė, neteko girdėti.

Ir šiandien dar man neaišku, ar tas geltonasis laikraštis buvo bolševikų, ar mūsų propagandos leidžiamas. Vėliau neteko panašaus matyti, o ir to pat tik vieną lapą, iš kurio sunku ką nors spręsti, ypač kad tai buvo žinių skyrius.

NAMUOSE MANE PALAIKĖ VAIDUOKLIU

Besant šiame fronte, ir mūsų batalione įsimetė kruvinoji, kuri tais metais daug Lietuvos kareivių nuvarė į kapus. Mat, trūko vaistų ir kitokių gydymo priemonių. Iš mano būrio tąja liga mirė ramus kareivėlis Pranas Jakštys. Susirgo, išvežė į Kauną ir daugiau nieko apie jį negirdėjome. Tik jau po karo, Kauno kapinėse lankydamas kareivių kapus, užtikau jo kapą. Matyt, ir aš buvau tos ligos pagautas, bet gana lengvai. Po keletos dienų jaučiausi tvarkoje. Ir daugiau kareivių persirgo vaikščiodami, niekam nesiskųsdami.

Kadangi fronte buvo visai ramu, tai po keletą kareivių iš kuopų pradėjo paleisdinėti aplankyti savo namiškius. Laimė kliuvo ir man. Paleido dviem savaitėm.

Tais laikais lėtai važinėjo traukiniai, net po keletą dienų per tą mažą Lietuvėlę, todėl beveik savaitę reikėjo praleisti kelionėje. Dažnai patiems kareiviams tekdavo bėgti į mišką ir atnešti malkų traukinio garvežiui kūrenti arba vandens su kibirais pripilti. Būdavo vargo kelionės.

Į Šiaulius atvažiavau vakare. Kol pėsčiomis parėjau 20 kilometrų, jau buvo visai tamsu. Dauguma žmonių jau miegojo, bet miestelio gale dar sutikau vieną pažįstamą moterėlę, kuri nešėsi iš daržo prisiskynusi lapų savo gyvuliukams.

— Sveika, teta! — priėjęs pasveikinau ją.

Nuo moterėlės pečių maišas tik pupt žemyn ir ji išvertusi į mane akis prašneko:

— Visos dūšios garbina Dievą, o tu, Staseli, ar garbini?

— Garbinu, teta, garbinu! — atsakiau, ir pakėlęs maišą nuo žemės, paduodu jai. — Ko taip nusigandai manęs?, — paklausiau.

— Juk tu užmuštas fronte, Staseli! Jau 3 dienos, kai visi pas mus apie tave šneka.

Pasirodo, kad tuo laiku sklido apie mane du gandai. Vieni, kad užmuštas, o kiti, kad nutraukė ranką iki alkūnės. Moterėlės išgąstis suprantamas. 1914 m. — rusų — vokiečių karo metu — iš mūsų apylinkės Maž. Lietuvoje buvo užmuštas Stasys Ramanauskas. Ėjo kalbos, kad jį matė su ugniniu ratu parvažiuojant namo. Taigi moterėlė pagalvojo, kad ir aš žuvęs pareinu namo vaidintis.

Mano tėvai gyveno mažoje lūšnelėje, dvaro viduryje. Dvaro šuo buvo labai didelis ir piktas. Nuo jo negalėdavo atsiginti nei paguliu, nei akmeniu. Po 9 valandos vakaro jį paleisdavo nuo grandinės ir tuomet niekas neidavo pro dvarą. Dvaro parku jau buvau toli nuėjęs ir jau pasiekęs tėvų gyvenamą lūšnelę. Šuo pajuto mane ir lyg tigras atlėkė. Pamatęs kareivį, tik amtelėjo vieną kartą ir kaip į uodegą įkirptas, nudūmė toliau. Matyt, kada nors kareivio buvo gerai pamokytas.

Pasibeldžiau į lūšnelės duris. Brolis paklausė, kas ten? — Aš! — atsiliepiau. — Kas aš? — vėl klausia brolis. — Argi nepažįsti?. Brolis Stasys! — Nepažinau, — atidarydamas duris kalba brolis. Jis jau buvo matęs kareivį už lango ir kaip šuo nepuolęs nudūmė. Ir broliui mano asmenybė iš karto atrodė įtartina. Juk kalbama, kad dvasių ir pikti šunys bijo.

Rytojaus dieną buvo Žolinių šventė. Nuėjau prie bažnyčios. Rinkelėje pilna žmonių. Kur tik sustoju su pažįstamais pasikalbėti, tuoj mane apspinta tirštas žmonių ratas pasiklausyti naujienų iš fronto. Iš vieno rato išstrūkstu, paeinu kitur, ir ten vėl naujas ratas susigrūda. Niekaip neištrūkstu iš tų ratų. Matau, kad mergaitės meiliomis akimis žiūri. Noriu prieiti prie jų, bet negaliu. Tuoj sulaiko drąsesni senieji žmonės pasikalbėti, ir vėl tirštas ratas aplink. Jaunos mergaitės nedrįsta prieiti.

Kaimynė Petronėlė, čiupinėdama mano kareiviškus ženklus ant rankovių ir antpečių, tarška barška, primindama man, ką jau buvau pamiršęs.

— Kas tau, Staseli, pasakė, kad Lietuva nepriklausoma bus ir tu būsi Lietuvos kareivis. Atsimeni, kaip 1915 m. mūsų miestelį vokiečiams sudeginus, kada mes buvome pabėgę už Šiaulių. Mes verkiame bėdavojames, o tu juokies ir kariškai lietuviškai aplink sukinies: “kairėn, dešinėn, aplink!” Raminai mus: neverkite, po karo bus laisva Lietuva. Kaip tada tu save komandavai, tai dabar taip pat girdėjome mūsų kareivius Šiauliuose.

Dėdė Petras, papsėdamas didelę pypkę pridūrė:

— Vaikas iš knygų ir laikraščių isškaitė. Juk tiek daug skaitydavo. Knyga iš rankų neiškrisdavo.

— Taip taip! — vėl čiauškėjo Petronėlė. — Tavo, Staseli, žodžiai buvo šventi. Dabar kiekvienu tavo žodžiu tikėsime.

Nors sakoma, kad savo krašte pranašu nebūsi, bet aš buvau.

Tuo metu buvo privisę labai daug įvairiausių plėšikų, kurie būriais užpuldinėdavo žmones ir net

dienos metu. Policija, tuomet vadinama milicija, turėdavo daug vargo. Teko griežčiausiomis priemonėmis plėšikus naikinti. Dažniausia šaudydavo po keletą pagautų plėšikų iš karto. Tai juos įgąsdino ir vėliau liovėsi didesni ir drąsesni plėšimai.

Vieną turgaus dieną su broliu buvome Šiauliuose. Jis buvo milicininkas. Žmonėms važiuojant iš turgaus, ir mes, pas vieną ūkininką į vežimą įkritę, plentu grįžome namo. Dar buvo visai diena. Prie Meškių pakalnėje pamatėme daugybę sustojusių ūkininkų vežimų. Brolis tuoj suprato, kas ten. Privažiavęs ūkininkus, tuoj iššoko iš vežimo jų pasiteirauti, kas atsitiko. Vienas klebonas, važiavęs nuo Bubių pusės, karštai aiškino, kad pravažiuojant Meškių alksnyną, jį užpuolė septyni vyrai, ginkluoti dideliais revolveriais ir dėvį vokiškomis kareiviškomis kelnėmis. Iš jo atėmę 1000 markių.

Brolis tuoj sudarė planą. Sako, jūs važiuokite plentu be baimės, o aš su kareiviu eisiu per alksnyną, kad plėšikai mūsų nematytų. Kai plėšikai jus puls, mes išbėgsime iš alksnyno ir gal kokį plėšiką suimsime ar pašausime, ir tuomet paaiškės jų gauja.

Su broliu įlindome į alksnyną ir laikydamiesi arti plento, ginklus paruošę, iš lėto ėjome pirmyn. Jau gerokai paėjėjome, bet ūkininkai vis dar nevažiuoja, stovi ir ginčijasi, kuris pirmasis turi važiuoti. Pagaliau vyrai privertė moteris pirma važiuoti.

Priėję plento alkūnę (įlinkimą), kur, klebono pasakojimu, jį užpuolė plėšikai, sustojome. Girdime, iš lėto atvažiuoja ūkininkai ir šnekasi. Su broliu priklaupėme už tankaus alksnyno ir laukiame.

— Vyrukai, milicininkai, jau mus užpuolė! — šaukia ūkininkai mūsų užpakalyje.

Su broliu išbėgame į plentą. Mus pamatę, plėšikai iššovė po kartą ir metėsi atgal į alksnyną. Mes taip pat iššovėme. Pirmieji vežimai, šūvių išgąsdinti, grįžosi atgal, bet apvirto. Ant plento iškritęs, gulėjo sudaužytas didžiulis pieno butelis. Brolis norėjo plėšikus vytis gilyn į alksnyną. Aš sulaikiau. Tankus alksnynas ir dviem septynis vytis pavojinga. Be to, dar mūsų ginklai menkesni, negu plėšikų. Buvo netoli Bubiai, kur dar stovėjo keletas vokiečių žandarų. Sėdę į ūkininkų vežimą, nulėkėme į Bubius ir pasikvietę vokiečius, jau šautuvais ginkluoti, skubiai grįžome atgal. Perėjome visą alksnyną, bet plėšikai jau buvo išdulkėję.

Kitomis dienomis taip pat padėjau milicijai plėšikus persekioti. Užtikome miškuose jų buvusias stovyklas, rasdavome maisto likučių ir ginklų valymo pėdsakus, kitur net šviežiai paliktas vietoves, bet plėšikai laiku suskubdavo pasitraukti.

Baigdamas atostogas, išgirdau, kad Zarasų fronte rugpiūčio 24 d. lietuviai pradėjo pulti bolševikus ir jau eina pirmyn. Vadinas, draugai jau kaunasi, o aš sėdžiu namie. Dar turėjau porą dienų atostogų, bet mečiau jas ir išskubėjau į frontą.

Pasiekęs paliktąjį Dusetų kovos barą, nieko ten savųjų neberadau. Nužygiavę pirmyn. Pasileidau vienas pėsčiomis savuosius vytis. Greit pasiekiau tas vietas, kur 1915—1917 m. prastovėjo vienoje vietoje rusų-vokiečių frontas. Vaizdai baisūs. Kaimai ir dvarai sudeginti, sudaužyti. Miškai artilerijos šūvių išlaužyti, išknisti. Medžiai išdžiūvę. Žmonių nema-

tyti. Vien tuštuma ir mirtis. Miškai ir laukai cementiniais apkasais ir bunkeriais išvagoti. Nesutinku nė kareivių. Vienam klajoti po tokį išmirusį kraštą nejauku, ypač turint prie savęs tik tokį menką ginklelį — blogos rūšies, greit užkliūvantį revolveriuką. Nuo Dusetų iki Kalkūnų (arti Daugpilio) teko nueiti pėsčiomis. Iš Lietuvos bolševikai jau buvo išvyti ir Lietuvos kariuomenė jau buvo įėjusi į Latviją.

SAVANORIS PIRMĄ KARTĄ SUTINKA SAVO MOTINĄ

Pagaliau nudžiugau. Susitikau taip pat vieną grįžtantį iš atostogų savo bataliono savanorį suvalkietį. Jau buvome du. Šis savanoris iš išvaizdos atrodė labai vargingas. Buvo galima suprasti, kad jo vaikystės dienos buvo sunkios. Jis man papasakojo visą savo praeitį, ypač, kad tik dabar, būdamas atostogose, suradęs savo tikrąją motiną, kurios iki šiol nepažinęs ir nežinojęs.

Jis buvo mergaitės vaikas. Mergaitė, pagimdžiusi jį ir bijodama žmonių, pametė miške. Vabalai jį užpuolę ėdę, ir jis smarkiai verkė. Tuomet mišku ėjęs senukas ubagas ir išgirdęs jo verksmą, surado jį, vabalų apsėstą. Parsinešęs namo ir abu su savo senute jį užaugino iš ubagiškų terbų. Taip niekas ir nežinojo, kieno jis buvo vaikas, apie savo motiną nieko negirdėjo.

Dabar, važiuodamas atostogų pas savo senukus ubagus, pakeliui vienoje lūšnelėje pasiprašė nakvynės, nes iki namų dar buvo toloka, o jau vakaras vėlus. Lūšnelėje tebuvo tik viena moteris. Ji priėmė

savanorį nakvynės ir pradėjo teirautis, kas jis ir iš kur. Jis viską atvirai papasakojo. Pasakojant pastebėjo moters akyse ašarąs, bet nieko nesuprato. Juk moterys yra jautrios ir greit verkia. Ji išvirė gerą vakarienę, pataisė gerą guolį ir rytą gerus pusryčius. Ir per pusryčius ji ašarojo.

Jam išeinant, jį palydėjo iki kelio. Atsisveikinant ji pradėjo labai verkti ir prašyti, kad dovanotų. Prisipažino esanti jo motina. Teisinosi, kad taip padarė bijodama gėdos ir žmonių. Prašė pas ją grįžti. Savanoris atsisakė grįžti. Sako, man tie tėvai, kurie išgelbėjo mano gyvybę ir mane išaugino.

Jam jau toli nuėjus, motina vis stovėjo, žiūrėjo į jį ir verkė.

VĖL PATENKU Į MŪŠĮ

Rugpiūčio 30 d. savo kuopą radau laukuose netoli Kalkūnų. Įsipyliau kavos atsigerti, bet nebeskubau. Pradėjo dundėti patrankos ir kiek toliau sproginėjo ore bolševikų šrapneliai. Atjojęs mūsų bataliono vadas karininkas K. Škirpa pakėlė mūsų kuopą į žygį. Pasakė trumpą kalbą, primindamas, kad mes nemanome į Rusiją žygiuoti. Išviję rusus iš savo kraštų, sustosime savo sienų ginti.

Kuopa pajudėjo Kalkūnų link. Mano būrio savanoris, vilkaviškietis, Vladas Merkevičius, eidamas ėmė dainuoti ir šokti, drąsindamas kitus kareivius. Įėję į Kalkūnų dvarą sustojome už dvaro rūmų.

Už dvaro, Daugpilio priemiestyje, Grivoje, ūžė, virė smarkios kovos. Lietuviai puolė ir norėjo bolševikus permesti už Dauguvos upės. Puolė mūsų bataliono mokomoji ir 2 kuopa.

Mūsų kuopos jau buvo įėjusios į Grivą. Tačiau čia sutiko smarkų bolševikų pasipriešinimą. Šaudė ir pro langus ne tik jų kareiviai, bet ir bolševikai žydai. Gal mūsiškiams būtų pavykę atsispirti, bet pamaišė mūsų “gerieji sąjungininkai” lenkai, stovėję mūsų dešinėje.

Pamatę lietuvius įeinant į Grivą, pradėjo ir jie į Grivą šaudyti, lyg padėdami mums. Tačiau jų kulkos kliudė lietuviams Grivoje kautis ir teko trauktis. Bolševikai pradėjo šias abi mūsų kuopas pulti. Prasiveržę užėjo į mūsiškių šoną ir ėmė supti. Iš mūsų pusės atsirado žuvusių ir sužeistų. Būtų ir į nelaisvę patekusių, bet atsimušė rankinėmis granatomis.

Mūsų didysis šaulys Mikas pasakojo apie savo tragediją. Girdi, šaudau šaudau iš kulkosvaidžio, ogi pažiūriu, kad ilga bolševikų grandinė jau eina man į užpakalį ir šaukia “ura”. Savo sunkiojo kulkosvaidžio jau nebegaliu išnešti. Išėmiau kulkosvaidžio spyną, kad bolševikai tuo pat kulkosvaidžiu negalėtų apšaudyti mūsų. Bėgu grioviu, o man už akių bėga bolševikai ir šaukia: “Draugas, pasiduokit!” Mečiau vieną, antrą ir trečią granatą. Kol jos sprogsta, bolševikai atsigula, o tuo tarpu aš pabėgu toliau. Taip ir ištrūkau. Bebėgdamas radau kniūbščia gulintį savo kulkosvaidininką eilinį Kostą Skinulį.

Šiose kautynėse, tarp kitų, žuvo K. Skinulis ir mokomosios kuopos viršila Andrius Gudaitis, tauragietis. Gudaitis buvo labai narsus vyras. Buvo apdovanotas dviem Vyčio kryžiais. Labai retas karys gaudavo šiuos du kryžius.

Kostas Skinulis buvo kėdainietis, iš Surviliškio valsčiaus, šviesus kaimo bernelis. Jo posakis: ***“Nie-***

kai gyvybė, jeigu Tėvynė vėl būtų priešų pavergta” — buvo populiarus mūsų kariuomenėje. Šis jo posakis buvo išrašyas ant daugelio kareivinių sienų, spausdinamas karių spaudoje ir ant paveiksluotų karių laiškams vokų.

Mūsų pėstininkų 3 kuopa ir mano kulkosvaidininkų 3 būrys stovime prisiglaudę už dvaro rūmų ir sekame aplink siaučiantį pragarą. Bolševikai mus pastebėjo ir atidengė į mus smarkią artilerijos ugnį, kad negaltumėm pajudėti savoms užpultoms kuopoms į pagalbą. Vienas jų sviedinys jau trenkė į dvaro rūmų kampą ir kareivius apipylė plytų atlūžomis. Nuo rūmų bėgu pasislėpti už kito, priešais esančio, namo. Išbėgęs į aikštę girdžiu, atlekia sviedinys virš galvos. Skubu atgal prie mūro, bet nesuskubu. Sviedinys krinta į dešinėje augančią obelį. Pats nepasijutau, kaip kišu galvą tarp vežimo ir arklių, o užpakalys pasilieka atviras sviedinio skeveldroms kapoti. Obelis lūžo, o skeveldros pralekia pro mano šalį. Mūsų pakinkyti arkliai stovi galvas nuleidę ir dreba. Nors ir nepririšti, bet nebėga.

Šaudymas nuo Grivos vis labiau artėja. Pagaliau į dvarą pradeda skraidyti ir šautuvų kulkos. Mūsų kuopai įsakoma išeiti iš dvaro. Netoli vartų jau sminga į medžius šautuvų kulkos, tačiau laimė lydi mus. Nei žmonėms, nei arkliams nekliuvo.

Pagalba jau pavėluota. Išėję į lauką, susiduriame su bėgančiais sumuštų kuopų kareiviais. Visi išsigandę, išsiblaškę. Jie savo netvarka užkrečia ir mūsų kuopą, ypač kai bolševikų artilerija vis dar smarkiai apšaudo mus. Bolševikai iš Daugpilio bažnyčių bokštų aiškiai mus mato plikame lauke. Pakrinka ir

mūsų kuopa ir būreliais išsiblaško po laukus. Toli nebėga, bet sugula po 10 —20 kareivių ir laukia.

Pribėga prie manęs apdusęs Mikas, vedinas per pažastį sužeistu kareiviu. Atiduoda man iš kulkosvaidžio išimtą spyną. Kalbėtis nėra laiko, nes turiu sulaikyti savo bėgančius kareivius.

Pagaunu vieną skyrių, sulaikau, suguldau į griovį ir įsakau gulėti, kol įsakysiu eiti. Bėgu kitą skyrių sulaikyti. Sulaikau jį ir suguldau. Bet, žiūriu, bolševikų artilerijos apšaudomas, jau bėga pirmasis skyrius. Šiuos palikęs, bėgu vėl jį sulaikyti. Taip gerokai po lauką pabėginėjau, kol surinkau savo būrį į krūvą.

Geriausiai laikėsi Vlado Merkevičiaus skyrius. Jis nebėginėjo. Gulėjo vienoje vietoje ir laukė priešo pasirodant. Jam gulint prie kulkosvaidžio, krito visai arti artilerijos sviedinys ir žemę ardamas pralėkė pro jo šalį ir sprogo užpakalyje. Vladas nesujudėjo pats ir savo skyrių išlaikė.

Begaudydamas savo ir kuopos kareivius, tiek buvau įsikarščiavęs, kad savo apsaugą visai užmiršau. Pagavęs kareivius suguldau į griovius ir šaukiu, kad aukštai galvų neiškeltų, nes lekiančios kulkos ar sviedinių skeveldros gali užmušti. O pats stoviu stačias ir nė nepagalvoju, kad mane kulkos gali lengvai kliudyti. Tai nebuvo drąsumo pasireiškimas, bet įsikarščiavimas.

Laukiame bolševikų pasirodymo iš Kalkūnų dvaro, bet jie nepasirodė.

Šautuvų ir kulkosvaidžių šaudymas aptilo, tik dar artilerija karts nuo karto mus apšaudydavo.

Matau, kad mano kulkosvaidžių dar nereikia, kol

kuopa susirinks į krūvą ir susitvarkys. Kulkosvaidžius pasiunčiau toliau už kalnelio, o pats nueinu ieškoti kuopos karininkų. Radau jaunesniuosius karininkus Juodvalkį ir Matulionį viename griovyje šalia Kalkūnų dvaro. Prie savęs turi kokią keliasdešimt kareivių. Radęs kuopos branduolį, einu į laukus padėti surankioti išsiblaškiusių kareivių ir nurodau jiems, kur stovi karininkai.

Jau temo. Einant vienu pagrioviu, vėl bolševikų artilerija atidengė ugnį. Netoli krito devyni sviediniai, vienas tik už kokių kelių žingsnių nuo manęs į pat griovį. O aš ant pat kranto. Kritau už netoli buvusios daržininko šiaudinės palapinės. Laimei, nei šis nei kiti nesprogo. Daug bolševikų sviedinių nesprogdavo. Mes tokius nesprogėlius vadindavome "žydiškomis granatomis". Mūsų kuopos žydukas kareivis jas taip pavadino. Kartą šalia jo krito vienas sviedinys ir nesprogo. Žydukas ir sako: "Ši granata, matyt, žydiška. Nesprogo, nes nenorėjo užmušti žydelio".

Einu toliau. Ir vėl paskui mane ėmė ore sprogti šrapneliai. Kiti nesprogę krinta. Aš pasileidau bėgti, o sviediniai vis lydi mane. Jau buvo tamsoka. Bėgdamas galvoju: argi tamsoje bolševikai galėtų mane matyti. O, be to, į vieną kareivį tiek daug nešaudytų. Turbūt, aš, kaip kvailys, patekau ant jų kelio. Pasukau į šoną ir iš lengvo nuėjau. O sviediniai, išties, nušokavo pirmyn, manęs į šoną nesivydami. Bolševikai šaudė tik, kaip sakoma, "ant nuomonės".

Šiose kautynėse mūsų batalionas gerokai nukentėjo. Iš turėtų 9 sunkių jų kulkosvaidžių penkių ne-

teko: paliko kautynių lauke. Kareiviai buvo baimės apimti. Kas stovi Kalkūnų dvare, lietuviai, lenkai ar bolševikai, nežinojome. Visi buvome nuomonės, kad bolševikai. Šiame fronte lenkai lyg buvo mūsų sąjungininkai prieš bolševikus, nors toliau, kur jau nebuvo bolševikų, lietuviai su lenkais pešėsi. Keista sąjungininkystė.

Mūsų kuopos nusistatymas buvo, jeigu kas pasirodys iš Kalkūnų dvaro, iššauti ir trauktis. Manyje kilo kitokios mintys. O gal Kalkūnuose ir ne bolševikai. Galime apšaudyti savuosius ar lenkus. Reikia gerai ištirti. Kareiviai įgąsdinti ir įsitikinę, kad ten tupi raudonasis, todėl jų žvalgyba sunku pasitikėti. Reikia seniems kareiviams eiti. Nebepamenu, ar aš pats pasisiūliau, ar karininkai manęs paprašė nueiti Kalkūnų išžvalgyti. Paprašiau dėl drąsos man duoti vieną kareivį, bet davė keturis. Žvalgyboje nemėgau daug kareivių. Su mažiau galima tyliau ir arčiau priešo prislinkti.

Pro vartus įslenkame į Kalkūnų dvarą. Mirtina tyla. Keliame aukštai kojas, kad neatsimuštumėm į kelio akmenis. Nors iš lėto einame ir aukštai kojas keliame, bet nepasijuntame kaip sunkūs kareivio batai užkliudo pasitaikiusį akmenį. Balsas toj grabo tyloj nuaidi, kaip perkūno trenksmas. Šiurpas nukrato kūną. Prieiname prie dvaro rūmų. Nieko gyvo negirdėti. Einame toliau. Prieiname kažkokių krūmų juostą ir už jų sustojame. Klausomės. Girdime žemės kasimą, lopetų šnarėjimą ir tylią žmonių kalbą. Vadinas, mes jau esame visai arti kažkokios kariuomenės, kuri kasasi apkasus.

Ausis ištempę klausomės kokia kalba kalbama:

lietuviškai, lenkiškai ar rusiškai, bet negalime nugirsti Geriau pasiklausę gal būtumėm nugirdę, bet žiūriu, kad mano vyrai jau traukiasi. Arti esančios nežinomos gyvybės akivaizdoje nebegaliu savo vyrams įsakyti sustot. Paskui juos slinkau ir aš. Tik dvaro vartus praėjus, kareivius sulaikiau ir pradėjau įkalbinėti eiti kitu keliu. Du sutiko, bet kiti pabūgo. Rėkia, kad ten bolševikai, mes pakliūsime į nelaisvę, ir tiek.

Prisiminiau rusų-vokiečių karą 1915 m. Kurtuvėnų miškuose. Ten bailūs žvalgai suteikė vadams klaidingas žinias ir miškuose du rusų pulkai, vienas kito nepažinę, smarkiai tarp savęs susišaudė. Kol paaiškėjo klaida, nemaža žuvo iš vieno ir kito pulko. Tas pats gali atsitikti ir čia. Todėl reikia viską gerai išsiaiškinti.

Geriau veikti su mažesniu skaičiumi drąsių kareivių, negu su daugiau bailių. Bailius paleidau, o su likusiais dviem patraukiau toliau žvalgyti. Aplink dvarą tęsėsi tvora. Šalia ėjo kelias ir žole priaugęs griovys. Ėjome pasilenkę grioviu. Čia, lauke, buvo šviesiau, nors naktis buvo gana tamsi.

Jau toli buvome nuėję, kai iš tolo pamatėme ateinant aukštą kareivį. Ėjo nuo priešo pusės, per petį persimetęs šautuvą su rusišku durtuvu. Mūsų batalionas turėjo vokiškus šautuvus. Mes sugulėme į griovį. Kareiviams įsakiau laikytis tyliai, kad ateinantysis nepabėgtų, ir sektų ką aš darysiu. Kai nepažįstamas kareivis priėjo šalia mūsų, visi trys staiga iššokome iš griovio, aš durtuvu atrėmiau į jo krūtinę, o likusieji kareiviai į šonus.

— Rankas aukštyn! — lietuviškai surikau.

— Savas, savas! — jis lietuviškai atsakė.

Pasižiūriu į jo kepurę, ogi tikrai Lietuvos kariuomenės ženklas. Nuleidžiame šautuvus ir pradedame su juo šnekėti. Tai buvo lietuvių pirmojo pėstininkų pulko kareivis. O jie turėjo rusiškus šautuvus. Jis mums papasakojo, kad kai bolševikai mūsų batalioną sukūlė, tai jų pulkas puolė bolševikus iš šono ir atmušė juos. Dabar jie, užėmę Kalkūnus, kasasi apkasus.

Jau ramūs grįžtame į savo kuopą. Mums pavojaus nebėra. Kuopą randu dideliame nerimasty. Karininkai, akis į mane įdūrę, prislėgtu balsu paklausė: “Kas ten, bolševikai?”

— Mūsų pirmas pulkas! — balsiai atsakiau.

Pasirodo, velnių prišnekėjo tie du bailiai, su mumis toliau, nėję į žvalgybą. Priplepėjo, kad Kalkūnų dvare apsikasa bolševikai, o kulkosvaidžių būrininkas su tais dviem kareiviais ėjo ir nuėjo. Turbūt, pateko į nelaisvę. Karininkai jau galvojo trauktis, nes jokio ryšio su kitomis mūsų dalimis nebeturėjo, bet dar susilaikė, nes nenorėjo tikėti, kad senas kareivis taip galėtų patekti į nelaisvę. Tamsoje į nepažįstamų kareivių veidus negalėjau gerai įsižiūrėti, todėl šaukiau atsiliepti tuos, kurie buvo su manimi žvalgyboje. Norėjau duoti velnių. Jie neatsiliepė.

Naktį mūsų priešakyje užvirė baisus pragaras. Dundėjo visokie ginklai. Ugnis be perstojo žybčiojo visa ilga linija. Juo toliau, juo mūšis didėjo. Pagaliau bolševikų artilerija nutilo. Tik dabar smarkiau pradėjo traškėti kulkosvaidžiai ir šautuvai. Aišku, kad bolševikai jau prislinko arti lietuvių apkasų. Staiga nutilo kulkosvaidžiai ir šautuvai. Pakilo žvėriškas

rusų riksmas “ura” ir rankinių granatų tankus sproginėjimas. Greit nutilo ir rankinės granatos. Nuaidėjo toks pat žvėriškas lietuviškas riksmas “valio”. Ginklai tylėjo, bet staugė žiaurūs žmonių balsai. “Valio” ir “ura” maišėsi bendrai. Klaikūs riksmai tamsoje buvo labai siaubingi. Atrodė, kad visi velniai su pačiu liucipieriu iš pragaro ištrūko. Velniava liejasi į žemę. Aišku, kad ten durtuvais vyras vyrą bado.

Akis išplėtę ir sustyrusiais kūnais sekame priešais save. Rūpi, kas laimės šias baisias kautynes. Jeigu mūsiškiai pralaimės, tai mes liksime pirmąja linija ir turėsime laikyti priešą.

Po kelių minučių, o gal ir daugiau, staiga nutilo žmonių riksmai ir prapliupo tarškėti kulkosvaidžiai ir šautuvai. Aišku, kad durtuvų kautynės jau pasibaigė ir viena kuri nors pralaimėjusi pusė bėga, kad net kulnys dulka. Bet kas bėga? O gal lietuviai? Slenka baisios ir neramios laukimo mintys. Tamsoje akys išsiplėtusios spokso į laukus, bet ten tuščia ir niekas nejuda. Praeina 15 minučių, pusvalandis, bet vis dar nieko nesulaukiame. Pagaliau gauname žinią, kad lietuviai rusus durtuvais nubadė. Ramiau atsikvepiame ir vienas kitas bandome snūstelėti, bet naktis vėsoka ir miegas išsiblaško. Daugelis kareivių neturi milinių. Ir turintieji milines tyčia nepasiėmė jų ir bendrai su visais dreba nuo šalčio. Kad jau šalt, tai visiems drauge.

PRAŽYDO ŽEMĖ UGNIMI

Rugsėjo 1 d. mūsų kuopa užėmė pozicijas ant geležinkelio pylimo prieš Grivą. Mūsų apkasų užpakalyje buvo Kalkūnų dvaras. Prieš mūsų akis buvo Daugpilio miestas. Į kairę priešakyje baltavo dviejų bokštų bažnyčia. Toji vieta man gerai pažįstama. Tai buvusios rusų caro laikais Daugpilio tvirtovės vienas fortas. Pernai jame dar sėdėjau, vokiečių nelaisvėje būdamas. Fortas jau buvo antroje Dauguvos upės pusėje. Vadinas, mes ne taip sau kur kariaujame, bet jau sustojom prieš tvirtovę, laukdami momento ją pulti.

Pirmosios naktys ypač buvo karštos. Bolševikai iš tvirtovės fortų bandė mus pulti, norėdami atstumti nuo Dauguvos.

Pirmąją naktį mūsų apkasus puolė net tris kartus.

Nuo sutemos iki aušros be perstojo virė mūšis. Ypač pasiutusiai veikė rusų artilerija.

Tuo metu naktys buvo tamsios, bet nakties kautynės ypač atrodė įdomios. Ilgiausia ugnies linija bolševikų pozicijose, nuolat žybčioja šautuvų ugnies liežuviai ir ilgiau trunką kulkosvaidžių ugnies kaspinai driekiasi į mūsų pusę. Toks pat reginys ir mūsų apkasuose. Krintą ir sprogstą aplink mus bolševikų artilerijos sviediniai sudarė lyg ugnies krūmus. Visur ugnis ir ugnis. Ore irgi ugnis — sproginėja šrapneliai. Atrodo, lyg žemė ir dangus pražydo ugnimi.

Aplink ūžia, verda. Susikalbėti neįmanoma. Kulkosvaidžiu ir šautuvais šaudome įkaitę, nes bolševikai mus puola. Pagaliau bolševikų artilerija

nusižiūri mūsų šaudantį kulkosvaidį ir pradeda jį apšaudyti. Nori numušti. Jų sviediniai krinta priešakyje ir iš šonų mūsų kulkosvaidžio. Jau visai mums aišku, kad čia į kulkosvaidį taikoma. Aš šalia kulkosvaidžio apsikasęs ir man jau visai karšta. Sviediniai, čia pat krisdami ir sprogdami, verčia žemes į mano apkasą, man už apikaklės. Net akys pilnos žemių.

Jau vienas sviedinys beveik pataikė į kulkosvaidį.

Krito visai šalia. Sprogusio sviedinio viena skeveldra pataikė į kulkosvaidžio šoną ir jį gerokai įlenkė. Kitos skeveldros, parpdamos, zvimdamos, lyg didžiuliai bimbalai, pralėkė virš galvų. Tačiau laimingai. Ne vienam kareiviui nekliuvo.

Vis arčiau sprogstą sviediniai ir man įvarė baimę. Vienam sviediniui prie mano duobės (apkaso) sprogstant, jau maniau, kad jis mane užgriaus ir čia pat palaidos. Norėjau nors persižegnoti prieš mirtį, bet sprogimo trenksmas atmušė mano ranką nuo kaktos ir persižegnoti nepavyko. Apie sukalbėjimą kokios maldos nebesvajok. Lūpos ir mintys nebeveikia ir jokių žodžių nebesugaudai.

Vėl griebiu šautuvą į rankas ir pradedu šaudyti. Tame pragare viską užmiršti, tik atsimeni vieną pareigą — žūt būt, bet atmušti priešo puolimą. Tad ir šaudai šaudai, lyg koks akmeninis stabas. Nesijauti, kad būtum gyvas.

Pradėjau abejoti, ar ištikrųjų pergyvenu tokį baisų pragarą. O gal sapnuoju? Norėčiau pabusti iš to baisaus sapno, norėčiau, kad koks nors sviedinys kristų netoli manęs ir mane pažadintų. Bet veltui!

Jau daugiau, kaip šimtas sviedinių krito, bet jie

ištiktųjų pažadinti negali. Suspaudžiau savo ranką. Ji kieta ir šalta. Vadinas, nesapnuoju, nes sapne savęs neužčiuopsi. Ir vėl šaudau ir šaudau puolantį priešą.

Kulkosvaidžiui nutilus, bolševikų artilerija nuo mūsų savo ugnį nukreipė į šoną. Mes truputį atsikvėpėme. Reikia susitaisyti sužalotą kulkosvaidį. Bet čia apkasuose neįmanoma, nes reikia šviesos, o pasižibinus kuo nors, vėl bolševikų artilerija pradės mus vanoti. Peliepiau vyrams su kulkosvaidžiu žemesnėmis vietovėmis slinkti į dvaro mūrinius pastatus ir ten skubiai pataisyti jį. Bolševikų kulkos aukštai skrido ir buvo nepavojinga lipti iš apkasų.

Mano vyrams nuslinkus su kulkosvaidžiu, aš pasileidau tiesiog per aukštumą, norėdamas greičiau pasiekti dvarą.

Aukštai skrendančios rusų kulkos negąsdino. Ypač drąsino prisiminta rusų patarlė: ’’Ruska pulia dura, nu štyk maladec“ (rusų kulka kvaila, tik durtuvas šaunus). Pasiekus aukštumos viršūnę ir priartėjus prie dvaro, kad pasiaus rusų kulkosvaidis — kulkos tiesiog prašvilpė visai pro mano ausis. Jau ir kvaila rusų kulka įvarė baimės. Antroji kulkų serija gali dar žemiau pasiausti ir jau kliudyti mane. Reikia gelbėtis. Čia pat gulti nepatogi vieta — visai atvira priešo kulkoms, jeigu žemiau pašiaus. Saugesnių vietų buvo sode. Greit bėgu, bet tamsoje nepastebiu iš tos pusės sodą saugojančios spygliuotos tvoros. Į tvorą sukišu savo kojas ir milinės skvernus.

Kulkų bangoms švilpiant ir beskubant kojas traukti nevyksta, spygliai laiko. Dar žemiau pradėjus kulkoms švilpti, nebesigailiu nei batų, nei mili-

nės. Staiga patraukiau ir iškliuvau, nors viršutinius drabužius šiek tiek sidrėskiau.

Artėjant prie dvaro mūrinių tvartų, mano viršuje sprogo rusų šrapnelis. Suskambėjo ir sudrebėjo mano galva. Pasirodo, viena šrapnelio skeveldra kliuvo į mano galvą, o kitos į priešais mane esantį mūrą ir išgūrino jo langus. Buvau netoli mirties. Mano galvą apsaugojo geležinis vokiškas šalmas, kokius dėvėjome ant galvų frontuose. Skeveldra kliuvo į šoną ir tik nubrėžė šviesų dryžą. Antra, jeigu kokia pora sekundžių būčiau paskubėjęs, tai skeveldrų būčiau gavęs į nugarą.

Pataisę kulkosvaidį, vėl grįžome į apkasus. Prieš rytą kautynės nutilo. Mes atsilaikėme. Prašvitus pradėjome apžiūrinėti kautynių lauką. Kaikurie išlipome iš apkasų ir paėjome daržais kiek toliau į priešakį. Visai netoli nuo mūsų apkasų, kopūstų darže, gulėjo aukštas bolševikas. Basas, be kepurės. Kulka kliuvusi į galvos smilkinius, ir didžiulė smegenų kekė buvo išsiliejusi į viršų. Akys, lyg stiklinės, nebegyvos, bet pats kareivis dar buvo gyvas. Drebėjo nuo rytmečio šalčio ir mums priėjus prie jo, kažkaip tyliai suinzgė. Vėliau mūsų sanitarai paėmė jį. Iš šio gulinčio priešų kareivio aiškiai pamatėme, kiek arti bolševikai buvo prislinkę. Jeigu truputį arčiau, ir jau būtų puolę mus durtuvais. Toliau radome pamestą kruviną rusišką milinę ir daugelyje vietų kraujo žymes žemėje. Dar toliau gulėjo užmuštas arklys. Kitus savo užmuštuosius ir sužeistuosius priešas surankiojo.

Kitos naktys buvo taip pat neramios.

Vėl bolševikų artilerija siuto ir mus apdrabstė

savo sviediniais. Kam kliuvo, kam nekliuvo, o aplink mūsų kulkosvaidį vėl gerokai sviedinių. Ne tik mums, bet ir varlėms pasidarė baisu. Pradėjo šokinėti į mūsų apkasus. Į mano apkasą bent apie dešimt jų įšoko.

Iš pradžių jas išmesdavau lauk, bet netrukus vėl įšokdavo pas mane. Pagaliau pagailo jų. — Juk ir joms baisu, — pagalvojau. Leidau nabagėms pasilikti pas mane. Kol vykdavo šaudymas, varlės būdavo ramios. Apkaso dugno pakraščiais sustodavo aplink mano kojas ir tyliai tupėdavo. Tik sunkiai alsuodavo ir pagurkliukai kilnodavosi. Kai baigdavosi šaudymas, jos pradėdavo šokinėti, ieškodamos išėjimo. Tuomet išmėtydavau lauk ir jau nebegrįždavo iki kito šaudymo.

Kartą artilerija vėl smarkiai mus vanojo. Mums šaudyti nereikėjo, nes puolimo dar nebuvo. Guliu aukštielninkas apkasuose ir svajoju apie kitame fronte paliktą Ievutę. Tik staiga subildėjo sutraškėjo šalia apipylė mane žemėmis ir viršum apkaso praplerpė artilerijos sviedinio skeveldros. Kartu su skeveldromis tik čakst kažinkas užkrito ant mano krūtinės. Nutirpau.

— Na, jau skeveldra kliuvo man! — pagalvojau. — Kol dar ji krūtinėje neužšalė, ir kol dar nejaučiu skausmo, reikia skubiai ištraukti.

Griebiu ranka tą tariamą skeveldrą, bet ji rankos nedegina. Šalta ir dar kruta. Supykęs mečiau lauk, bet tuojau vėl įšoko. Vėl puolimas. Vėl sukilome šaudyti. Artilerija nepaliauja mus trankiusi. Vėl pragaras maišosi aplink mūsų kulkosvaidį ir sviedinių sproginėjimai tęsėsi be paliovos. Vienas sviedinys

trenkė paliai mano apkaso užpakalyje augusį krūmą. Tik sutraškėjo krūmo šakos, balso ir skeveldrų kliudytos.

Mažas paukštelis iš krūmo atskrido ant mano apkaso ir atsistojo greta mano galvos ir šautuvo. Vyksta baisiausias artilerijos, kulkosvaidžių ir šautuvų šaudymas. Aplink visur ugnis ir trenksmas, o paukštelis stovi šalia manęs, šokinėja, kraiposi į visas puses, ir nebeišmano į kurią pusę skristi. Nustojau šaudyti, norėdamas leisti paukšteliui susiorientuoti. Bet jis nelekia nuo mano apkaso. Keletą minučių palaukęs, nebeiškenčiau ir pradėjau šaudyti. Šalia jo ausų subildėjus mano šautuvui, paukštelis pakilo ir nulėkė. Tik ne į užpakalį, kur ramu, tačiau ir labai tamsu, bet į dešinę, išilgai mūsų šaudančių apkasų, kur švykčiojo šautuvų ugnys.

Tartum stebuklingas šis paukštelis buvo. Jam nulėkus į dešinę, ir bolševikų sviediniai liovėsi mus apšaudyti ir pradėjo kristi vis labiau ir labiau į dešinę, lyg būtų nusiviję šį paukštelį. Pagaliau ir visai nustojo šaudyti.

— Ar ne angelas čia buvo? — pagalvojau. Juk gerai žinojau, kad tėvas naktimis prabudęs mėgdavo melstis, drauge prašydamas Dievą mane fronte globoti.

Nors tiek daug buvo krūmų ir medžių, netoli buvo ir didžiulis dvaro sodas ir parkas, kur paukštytė galėtų miegoti, bet ji pasirinko krūmą arčiausia kareivių. Matyt, jai buvo drąsiau šalia žmonių.

Tikrai nuostabių dalykų pasitaiko frontuose. Ir Antrojo pasaulinio karo dalyviai lietuviai kariai pasakoja, kad jiems kovojant Rytuose prieš bolše-

vikus, Baltgudijos žemėje, kur buvo sunaikinti kaimai ir namai, parlėkusios kregždės susilipdė savo lizdus mūsų karių bunkerių angose. Nors bunkeriai žemi, bet kregždės nebijojo kareivių ir šalia jų lizdų vykstančių šaudymų. Sudėdavo kiaušinius, išperėdavo ir išvesdavo savo vaikus. Kur žmonės ir maisto liekanos, ten, žinoma, būdavo nemaža ir musių, maisto kregždėms.

LENKAI LENDA MUMS UŽ AKIŲ

Lenkai labai pavydėjo, kad lietuviai neužimtų Daugpilio. To nemažo miesto paėmimo garbę jie norėjo pelnyti. O gal turėjo ir piktų užmačių. Užgrobę Lietuvos Vilniaus kraštą, per Daugpilį gal norėjo pagrobti ir Latvijos katalikišką dalį — Lietgaliją. Prieš Grivą (Daugpilio priemiestį) užlindo mums už akių ir apsikasė tarp bolševikų ir mūsų apkasų. Išėjo taip, kad mes likome antrojoj linijoj.

Būnant antrose linijose, mums buvo lyg saugiau. Pirmuosius bolševikų smūgius turėdavo atlaikyti lenkai. Bet ne visada taip būdavo. Kartais, kai smarkiau paspausdavo bolševikai juos, tai bematant lenkai atsidurdavo lietuvių užpakalyje ir lietuviams tekdavo bolševikus atlaikyti. Kai bolševikai būdavo atmušti, vėl lenkai eidavo užimti savo pozicijas prieš mūsų nosį.

Ir nervingi buvo tie lenkai. Reikia nereikia, bet kas naktį, kai tik sutemsta, pradeda šaudyti ir šaudo iki švintant. Manydami, kad jie pajuto puolimą, pradėdavome per jų galvas ir mes šaudyti. Mūsų

apkasai ant geležinkelio pylimo buvo daug aukščiau, negu lenkų, todėl galėdavom per jų galvas šaudyti. Bet ne visi ir mūsų kareiviai aukščiau pakeldavo šautuvus. Kitų kulkos nesiekdavo bolševikų, bet nukrisdavo paliai lenkus. Kartą lenkai atėjo prašyti, kad mes nešaudytumėm, nes užmušėm vieną kareivį. Nustojom šaudyti ir tik sekdavom ar lenkai nebėga.

Vieną naktį lenkai nešaudė. Tylu iš jų ir bolševikų pusės. Mūsų kuopos karininkai susirūpino, ar tik lenkai patylomis ir nieko mums nepranešę nebus pasitraukę. Tuomet mes, likę pirmojoje linijoje, turime būti budresni. Pasiuntė į žvalgybą vieną kareivį, o paskui viršilą, bet tie dar negrįžta. Karininkai paprašė mane eiti žvalgybon ir patirti, kas darosi su lenkais.

Pasileidau keliu tiesiog Grivos link. Priėjęs lenkų apkasus, pasižiūrėjau į juos, bet jie tamsūs ir jokios gyvos dvasios nematyti. Negalėjo be mūšio lenkai pasitraukti, pagalvojau, ypač, kad jie būtinai nori užimti Daugpilį. Turbūt, nuėjo pirmyn arčiau Grivos ir ten apsikasė. Drąsiai, be jokios baimės ir atsargumo nuėjau priešo link.

Jau buvau toli nuėjęs ir Griva nepertoliausia buvo. Iš priešais pamačiau pora kareivių ateinant. Einu nesisaugodamas. Suėjome tamsoje nosis į nosį. Tai buvo lenkų žvalgai. Jie nustebę mane sulaiko. Girdi, nebetoli bolševikų apkasai.

— O kur jūsų apkasai? — paklausiau.

— Ogi senojoj vietoj, — atsako.

Papasakojau, kad jų apkasuose nemačiau nė gyvos dvasios. Lenkučiai pasakė, kad gavę žinių, jog šią naktį bolševikai mano pulti, todėl jie nutarę nešau-

dyti ir tyliai laukti, kol bolševikai arčiau prieis. Todėl ir man nesirodė ir tyliai gulėjo apkasų dugne. Jeigu nebūčiau sutikęs tų lenkų žvalgų, gal būčiau užlipęs bolševikams ant nosies. Šiaip būdamas atsargus, tą kartą nejaučiau jokio atsargumo.

PRIEŠAS TRUKDO MŪSŲ POILSĮ

Labai mus erzino viršum Daugpilio pakabinta bolševikų oro pūslė, lyg bulvinės dešros galas. Apačioje pūslės buvo pakabintas jų žvalgas, kuris sekdavo, kas dedasi mūsų pusėje ir pranešinėdavo savo artilerijai. O ši apšaudydavo, jeigu kur pajudėdavome. Kartais mūsų lėktuvai pabandydavo ją numušti ir skrisdavo jos link. Kai pamatydavo mūsų lėktuvus, pūslė tuoj nusileisdavo žemėn. Lėktuvams nuskridus, pūslė vėl pakildavo ir akiplėšikai mus sekdavo.

Antras, kuris mus erzindavo, tai bolševikų šarvuotas traukinys. Atvažiuodavo iki Dauguvos tilto ir iš arti savo patrankomis apšaudydavo mus.

Daugiau kaip po savaitės apkasų gyvenimo davė mums keletą dienų poilsio kokių 2 mylių užpakalyje pirmųjų linijų. Tai buvo vienišas dviejų aukštų mūrinis namas prie pat kelio, kuriame mes apsistojome. Apačioje gyveno to namo sargas. Nužiūrėjome, kad netoli šio namo, pilkuose laukuose, žemėje buvo įrengta pirtis. O jos mums reikėjo, nes kareivis fronte “judomojo turto” turi nemaža, ypač, kad tuomet trūkdavome ir baltinių.

Pasikūrėme pirtį, prisišildėme vandens ir sulin-

dome vanotis. Toji nedorėlė bolševikų pūslė nužiūrėjo, kad žemė laukuose rūksta ir prikrauta drabužių. Pranešė savo artilerijai, o ši ir pradėjo mus aplink pirtį vanoti. Dreba mūsų pirtelė ir įkaitę jos akmens. Nebeiškentę, nuogi, pasiėmę savo drabužius, pradėjome lauku bėgti kur nors į krūmus arba už kalnelių pasislėpti nuo pūslės akių. Žemėje sprogstančiomis granatomis mus išbaidė iš pirties, bet bebėgančius laukais, jau apšaudė ore sproginėjančiais šrapneliais.

Rugsėjo 11. d. prieš pietus bolševikų artilerija pradėjo apšaudyti mūsų namą. Kareiviai išsibėgiojo po laukus ir krūmus. Maža kas liko namuose. Paskutinis jų sviedinys krito per keletą pėdų nuo namo ir visai apstojo šaudyti. Tai pastebėjęs supratau, kad balševikų artilerija jau gerai paėmė taikinį ir tik tyčia nustojo šaudyti, nes neapsimoka tuščią namą daužyti. Užklups mus naktį, kai miegosime. Apie tai pranešiau kuopos karininkams.

Karininkai pasiuntė raitą kuopos viršilą toliau paieškoti vietovių apsistoti. Numatyta prieš naktį išsikelti iš čia.

Pavakaryje už namo buvo duodama iš lauko virtuvės vakarienė kareiviams. Jie stovėjo išsirikiavę eilėse prie virtuvės. Žiūriu, nuo Daugpilio atskrenda pora bolševikų lėktuvų tiesiog mūsų kryptimi. Patariau kareiviams mesti virtuvę ir bėgti į namą, kad lėktuvai nepastebėtų. Kareiviai neklauso, pradeda pajuokti mane, kad kulkosvaidžių būrininkas ir dargi senas rusų armijos karys lėktuvų bijo. Pasiliko toliau prie virtuvės, imdami vakarienę.

Kuopos karininkų čia pat nebuvo, o aš neturiu

teisės jų sudrausti, nes tai ne mano kareiviai. Su savo kulkosvaidininkais nuėjau į namo vidų. Lėktuvai, atskridę ant mūsų namo, tuoj apsisuko ir grįžo atgal. Aišku, kad jie apsižvalgė ir grįžta savo artilerijai pranešti. Matyt, ne viską aiškiai ir pūslė pastebėdavo.

Ilgai laukti neteko. Būdamas antrame namo aukšte, išgirdau Daugpilio link patrankų bildesį. Tuoj artilerijos sviedinių švilpesys artėjo mūsų namo link. Vienas jų trenkė į namo kampą. Sužvangėjo ir iškrito kambario langų stiklai ir žemėmis apibėrė langus. Toliau pasilikti antrame aukšte baisu. Kadangi mūsų durys į lauką iš bolševikų pusės, o jie dabar iš pūslės seka, kas dedasi aplink mūsų namą, tai nenoriu rodytis. Pradėjau ieškoti vietos, kur nors iš vidaus nusileisti. Bet niekur neradau. Reikės eiti pro tas vieninteles duris, kurios iš bolševikų pusės.

Dar nelipu žemyn ir laukiu, kas bus toliau. Atsistojau tarpduryje. Galvoju, jeigu sviedinys pro sieną įlėks į kambarį, tai aš krisiu laiptų pusėn, o jeigu sviedinys įlėktų, laiptų pusėn, tai aš krisčiau į kambarį. Stoviu ir seku sviedinių kritimą.

Staiga didžiausias trenksmas už sienos priešais mane. Mano visos kombinacijos nueina niekais. Nesuskubu kristi už sienų. Smarki oro srovė ar išgąstis mane čia pat tarpduryje perverčia. Sudaužytų durų, buvusių priešais mane į kairę, ir sienos smulkios atlaužėlės apipylė mane. Likau visas baltas, lyg iš malūno grįžęs. Tik truputį apibraižė veidą, paliai nosį lyg katės nagais. Už kokių poros žingsnių nuo manęs laiptai buvo apversti stambesnėmis durų ir sienos atlaužomis. Sviedinys įkrito pro stogą ir

sprogo ant pečiaus. Sužeidė keletą kareivių, stovėjusių prie pečiaus. Nebejauną savanorį panevėžietį Simą Uniką mirštamai sužeidė. Taip pat ir namą uždegė, nes viršuje buvo medinių dalių, o be to mėtėsi šiengalių ir šiaudgalių.

Jau nebepaisydamas jokio atsargumo, griebiau savo daiktus ir pasileidau apverstais laiptais žemyn. Apačioje, prieangyje, buvo pririšta to namo gyventojų ožka. Sprogus sviediniui, ji iš baimės smarkiai trūktelėjusi, nusitraukė nuo virvės. Man pradarius duris į lauką, ji pro mano kojas puolė lauk. Būtų apvertusi mane, irgi smarkiai bėgantį, bet spėjau į ją įsikibti, ir beveik raitas išjojau pro duris.

Lauke pamačiau visas pasėkas. Namas viršuje rūko, kareiviai laukais bėgo iš namo ir juos lydėjo ore sproginėją šrapneliai. Aplink namą krito ir sproginėjo sviediniai. Sanitarai, iš namo išnešę sužeistuosius, paliai sieną juos perrišinėjo. Jiems nebuvo kada bėgti

Ožka pasileido bėgti paskui kareivius. Tik štai prieš jos akis krito į daržą sviedinys ir keletą kopūsto galvų gražiai sukosi ore. Nusigandusi ožka sugrįžo atgal ir atsistojo tarp mūro ir mūsų kulkosvaidžių vežimo. Supranta gyvulėlis kur saugiau pasislėpti nuo sproginėjančių sviedinių.

Paskiausiai visų bėgo mano būrio kareiviai Andrius Struogis (žuvęs 1920 m. rugsėjo 5 d. kovose su lenkais ties Augustavu), Juozas Ališauskas ir nebepamenu kuris dar trečias.

— Vyrai, mūsų daiktai viršuje dega! — surikau.

Vyrai sugrįžo ir pasileido bėgti į viršų. Aš paskui juos. Jau arti durų, girdžiu artilerijos sviedinio kau-

kimą. Pagal patyrimą nujaučiu, kad jis trenks šalia. Paspaudžiu žingsnius greičiau į prieangį įbėgti. Jau bebėgant pro duris, pajutau didelį oro spaudimą. Vos suspėjau prieangyj už mūro prisiglausti, sviedinys trenkė paliai duris ir jo skeveldros pasipylė į prieangį ir mūro sieną. Manęs prisiglaudžiusio negalėjo liesti, tik trenksmas apsvaigino mane. Aukščiau ant laiptų buvę mano kareiviai pasakojo, kad aš išbalęs ir prie mūro prisiglaudęs prabuvau, lyg negyvas, kokią minutę, o gal ir daugiau.

Kulkosvaidininkai išgelbėjo iš degančiojo namo ir savo daiktus ir dar nemaža pėstininkų kareivių šautuvų. Visą turtą krovė į kulkosvaidžių vežimus. Kareiviams apie vežimus trūsiant, ožkelė liūdnai mekeno, lyg prašydama jos nevyti iš tos saugios vietelės.

Ir namo gyventojai nešė savo mantą lauk. Benešant stalo stalčių su pinigais, kritęs netoli sviedinys taip išgąsdino nešėją, kad metęs pinigus pats kažkur pasislėpė. Surišti pinigų pundeliai voliojosi po kojomis, kareiviai per juos peršokdavo, bet nė vienas jų neėmė. Kada pareiga gelbėti savo karinį turtą — svetimi pinigai netraukia. Ypač, kad pasiliko drąsieji vyrai. O drąsūs vyrai dažniausiai stovėdavo moraliai aukščiau už “zuikius”.

Kada turtas buvo sukrautas į vežimus, reikėjo juos greičiau nugabenti toliau. Krintanti ugnis galėjo sunaikinti, ypač, kad vežimuose buvo sprogstančios medžiagos — rankinių granatų ir kt.

Savo kareivius palikęs vežimus tvarkyti, nubėgau į laukus arklių parvaryti. Vežikai, pamatę vežimus tvarkant ir mane bėgant prie arklių, su arkliais pasileido lėkti prie vežimų, nors aplink ir siautė artileri-

jos ugnis. Tik vienas vežikas pabūgo ir nejudėdamas stovėjo po medžiu. Bėgu prie jo, bet žiūriu, kad jo arkliais, kiek iškerta, atjoja kitas kareivis, Juozas Misevičius, kuris visai prie arklių nepriklausė.

Pribėgęs prie bailiojo vežiko sušunku:

— Kodėl nejojai prie vežimo?

— Kaip galiu joti, kad ten taip smarkiai apšaudo, — atsako.

Vis dėlto jį varau prie vežimo. Eina vėžio greitumu ir graudžiu balsu bumba, kad ten smarkiai sproginėja. Šautuvą palikau prie vežimo ir neturiu kuo paraginti greičiau eiti. O vėžiais rėplioti nėra laiko, kada gresia pavojus vežimams. Perpykęs ir palikęs jį, nubėgu prie vežimų.

Artilerijai apšaudant, kinkomi arkliai dreba ir kruta, bet nebėga. Tik kai priėjo prie apinasrių vadeles pririšti, arkliai, pajutę, kad jie jau pakinkyti, nebelaukė ir pradėjo bėgti. Vežikams teko valdyti arklius už apinasrių ir greta jų bėgti. Ožka pasileido bėgti paskui mūsų vežimus. Pavojuje užmiršo ir savo šeimininkus. Su kareiviais, matyt, drąsiau visiems gyviems sutvėrimams.

O priešo artilerija vis dar siaučia. Dabar pradėjo apšaudyti kelią, kuriuo mūsų vežimai dardėjo Aš bėgu paskui vežimus. Bėgant geležinis šalmas daužo galvą. Nusiimu jį ir bėgu plika galva. Tik kai išgirstu perkaukiant sviedinį, užsidedu šalmą ant galvos ir krintu į griovį, kol sviedinys išsprogsta. Tik vargšams vežikams nėra kada į griovį pulti, kada reikia arklius valdyti.

Pagaliau prieš akis didžiausias pavojus. Ant pat kelio vidurio guli, lyg paršiukas, stambokas nespro-

gęs sviedinys. Nukritęs dar kurį galą lėkė keliu, išardamas griovį. Jeigu kelio pakraštyje gulėtų, būtų lengva jį aplenkti, o dabar pačiame viduryje. Ar į vieną ar į kitą pusę vežimą suksi, vis jo ratai užgaus sviedinį ir jis gali sprogti. Tenka sviedinį praleisti pro arklių kojas ir tarp vežimo ratų. Ir tai priklauso nuo arklių, jeigu jie nesinervins.

Baimė man, nes sviedinį užgavus ir jam sprogus, žūtų pora arklių, pilnas turto vežimas, ir svarbiausia, kareivis — vežikas. O vežikui, žinoma, baimė didžiausia. Bėgu ir stebiu, kaip visa tai pasiseks. Bėgdamas šalia arklių, kareivis Misevičius stipriai juos valdo ir sviedinį praleidžia lygiai tarp arklių ir vežimo ratų. Kareiviui padeda patys arkliai, tie protingieji keturkojai žmogaus draugai. Jie gerai nujaučia kokia baisenybė guli ant kelio ir patys vengia ją užgauti. Pamačius gulintį sviedinį, arklių akys sužaibavo ir ausys atsistojo. Prieš pat sviedinį susilaikė smarkiai lėkę ir visą savo dėmesį atkreipė į jį. Pravažiuojant sviedinį, vienas arklys pasitempė į vieną šoną, o kitas į kitą ir visą laiką abu žiūrėjo į sviedinį, kad savo kojomis neužgautų jo. Jiems patiems pralenkus sviedinį, dar atsigręžę ir atsitempę į šalį žiūrėjo, kol vežimo ratai pravažiavo pro jį. Tik kai pamatė, kad ir paskutiniai ratai laimingai praslinko, vėl susilygino ir pradėjo smarkiai bėgti.

Sustojome už kalnelio. Jau ir bolševikų artilerija nutilo, nes toji pūslė nebematė mūsų. Išblaškyti kareiviai pradėjo rinktis. Palikę šautuvus, nedrąsiai artinasi prie manęs klausdami, ar neradome šautuvų. Žinoma, visus buvome radę ir paėmę. Grąžinome savininkams. Tačiau dabar aš atsigriebiau. Daviau

gerokai jiems velnių už manęs pajuokimą vakarienės metu prie katilo.

— Na,- dabar kas bailesni, ar senas kareivis, lėktuvų bijąs, ar tie, kurie lėktuvų nebijo? — paklausiau. Tylėjo susigėdę, o aš rėžiau pamokslą, kad seno kareivio reikia klausyti, nes jis turi daugiau ne baimės, bet patyrimo ir atsargumo.

Po kelių dienų poilsio vėl nuėjome į pirmąsias linijas, tik šįkart nebe prieš Grivą, bet kairėje prieš vieną Daugpilio tvirtovės fortą, kuris buvo šiapus Dauguvos upės. Ir šis fortas man buvo gerai pažįstamas, nes pernai ir jame šiek tiek laiko teko sėdėti vokiečių nelaisvėje.

Mūsų apkasai buvo šalia vieno viensėdžio. Priešais žaliavo forto pylimai, kurie slėpė priešo jėgas. Apkasuose sėdėjome tik naktimis, o dienas praleisdavome didelėje daržinėje. Jos sienos buvo sviedinių subadytos. Čia buvo ramu. Nei priešas, nei mes nešaudydavome. Tik klausydavomės, kaip dešinėje šaudydavosi.

Vieną dieną nugirdome gandą, kad į Dauguvos frontą atvyksta bolševikų karo komisaras Trockis. Ir ištikrųjų tą dieną, fronte prieš save išgirdome karinės muzikos aidus. Matyt, ten vyko paradas. Ar ten buvo Trockiui ar kam kitam paradas surengtas, sunku pasakyti. Naktį budriai praleidome savo apkasuose, laukdami bolševikų narsaus puolimo. Trockį dar iš 1917—1918 m. Rusijoje pažinojome, kuris savo kalba sugebėdavo uždegti kareivių narsumą. Tačiau ši ir kitos naktys praėjo ramiai.

Šioje pozicijoje neilgai teprabuvome. Rugsėjo 17. d. mūsų batalioną pakeitė iš Dauguvos fronto ir grį-

žome į lenkų, nes lenkai vėl pradėjo neberimauti. Mūsų kuopa šįkart užėmė barą Ksaverinos kaime, prieš Neries tiltą, Čiobiškio apylinkėje. Ir čia prabuvome tik trumpą laiką, be to, ramiai, be jokių kautynių. Buvo tik poilsis po Dauguvos kovų.

VAŽIUOJAME NUGALĖTI TRETĮJĮ PRIEŠĄ

Liepos 26 d. pirmosios bermontininkų gaujos įsiveržė į Lietuvą iš Latvijos. Pirmiausia įsikūrė Kuršėnuose. Rugsėjo 30. d. bermotininkai įsibrovė į Šiaulius, puolė gimnaziją, mokinius išvaikė ir užėmė gimnazijos rūmus. Spalio 9. d. Šiaulinose puolė lietuvių karo komondantūrą, užėmė kitas lietuvių įstaigas, suėmė Lietuvos valstybės Šiauliuose dirbusius pareigūnus ir nuo tos dienos prasidėjo lietuvių kovos su bermontininkais. Šios gaujos susidėjo iš vokiečių ir rusių belaisvių buvusių Vokietijoje. Joms vadovavo Bermontas-Avalovas, tad nuo ir kilo bermontininkų vardas.

Spalio 11 d. mūsų batalionas išvyko į Žemaitiją prieš vokiečius — bermontininkus. Lenkų bare vėl paliko tik viena kuopa. Laimei, pačiu laiku gavome amerikoniškus drabužius. Iki šiol dėvėjome vokiškais. Vokiečiai ir jų sėbrai bermontininkai taip pat dėvėjo vokiškais drabužiais, todėl fronte būtų sunku savąjį nuo priešo atskirti. Dabar, kai gavome amerikoniškus drabužius, visai skirtingos spalvos nuo vokiškų, apsidžiaugėme, nes jau iš tolo atskiriame savo kareivį nuo priešo.

Mūsų batalionui fronto baras Pašušvio, Grinkiškėje, Šiaulėnų link. Mėnesį laiko, galima sakyti, mūsų fronte nebuvo nieko nauja. Pasitaikydavo žvalgų susirėmimų, arba mūsų kareiviai užklupdavo beplėšikaujančius bermontininkus. Jie mėgdavo atvažiuoti pasiplėšikauti ir į tuos kaimus, kurie buvo tarp jų ir mūsų pozicijų. Grįžtanieji bermontininkai kartais šalia iš ūkininkų pasigrobtų lašinių parsivežďavo ir kokį nors užmuštą savo Fricą.

Bet ir gyventojai nesnaudė. Jie partizaniniu būdu pradėjo gintis nuo priešo plėšikavimų.

Kartą, žiūrime, į mūsų kaimą atvažiuoja ūkiškas vežimas. Pasiklausia, kur mūsų štabas, ir nurodyti sustoja prie kuopos būstinės. Iš vežimų išlipa ūkininkai ir parodo, ką jie atvežė. Ogi vežime guli surišti, kaip kokie meitėliai, du gražūs, jauni ir aukšto ūgio vokiečiai — bermontininkai. Kareiviai juos atrišo ir įvedė į kuopos būstinę. Ūkininkai juos sučiupo, kada jie laužėsi į jų tvartus. Surišo ir atvežė atiduoti savo kariuomenei.

Latviai anksčiau pradėjo pulti bermontininkus. Pagaliau ir mūsiškiai pradėjo juos pulti. Lapkričio 21. d. ir mūsų batalionas pasijudino. Jis gavo uždavinį pasiekti Kurtuvėnų apylinkę ir užimti fronto barą prie Ventos-Dubysos perkaso. Tuo būdu mūsų batalionas turėjo užeiti priešui į užpakalį, kurio stipriausios jėgos buvo Radviliškyje ir Šiauliuose. Būtų tekę užkirsti priešui kelią trauktis iš Šiaulių plentu pro Bubius ir vieškeliais pro Kurtuvėnus.

Pajudėjome iš savo pozicijų naktį. Naktis buvo biauri. Smarkiai snigo “bobų kąsniais”. Mūsų bataliona vedė takais, krūmais ir laukais vienas vietos

gyventojas lietuvis ūkininkas, gerai pažįstąs šias apylinkes. Vedė užpulti priešą iš jo nelaukiamos vietos. Gera savo žemėje kariauti, kur visi gyventojai yra palankūs ir padeda.

Beeinant priešais į dešinę pasirodė į dangų kylančios rakietos, bet netrukus vėl ramu. Matyt, priešas laukia mūsų ir žvalgosi. O ties Radviliškiu kiti pulkai atkakliai puola ten stiprų priešą.

Rytą pasiekėme Sulinkių vienkiemį, prie to pat vardo didelių pelkių, bet snigti neperstoja. Drimba dideliais kąsniais ir iš tolo nieko nematyti. Mūsų kuopa puola per pelkę, nes priešas iš tos pusės nesitiki puolimo. Pelkės kupstai aukščiau kelių. Eiti labai sunku, o su sunkiuoju kulkosvaidžiu tiesiog neįmanoma. Nesuskubam su pėstininkais kartu eiti ir greit toli atsiliekam. Pagaliau visai nutrūksta mūsų ryšiai su pėstininkais. Greit apsnigo jų pėdas ir nebežinome, kur nužygiavo.

Palieku kulkosvaidininkus ir per kupstus laipioju tolyn patikrinti, ar dar toli tokia prakeikta pelkė tęsiasi ir kur nužygiavo kuopa. Einu, per kupstus lipu, bet pelkės galo nerandu. Ir neberandu kuopos pėdsakų. Netekęs vilties, grįžtu prie savo kulkosvaidžių.

Kuskosvaidininkai, pasilikę vieni ir ilgai manęs nesulaukdami, palengva ritosi pelke pirmyn. Radau juos jau toli pasistūmusius. Visi apsnigti, kaip vaikų nulipdyti sniego dėdukai ir pro tirštą snigimą nebegaliu pažinti, kas jie: mano vyrai, o gal bermontininkai užeina į mūsų užpakalį. Tik visai arti priėjęs pažinau savo vyrus. Kadangi eiti pirmyn nebeįmanoma, kulkosvaidininkus grąžinu į Sulinkių vien-

kiemį. Greit atvyko ir kuopos vado pasiųstas vienas kareivis su pranešimu, kad liktumėm vienkiemyje ir lauktumėm, kol kelias bus išvalytas nuo priešo.

Priešais prasidėjo šaudymas. Mūsiškiai užpuolė priešą. Greit šaudymas nutilo — priešas pradėjo trauktis. Kitos mūsų bataliono kuopos buvo smarkiau susipešusios su priešu. Paėmė ir belaisvių. Nemaža kareiviai turėjo juoko, kai viename name ant aukšto užtiko striuką buką vokietuką, pasislėpusį ūkininko vilnose. Matyt, kareiviams pasislėpusį vokietį užrodė gyventojai. Kareiviai užlipo ant aukšto ir pastebėjo, kad vilnose kažkas blizga, lyg katės akys. Durtuvus atkišę priėjo arčiau, ogi blizga vokietuko akiniai. Iš vilnų pakilo ir vokiečio rankos.

Priešas smarkiai bėgo ir mums teko greit žygiuoti pirmyn, niekur nebesutinkant bermontininkų pasipriešininmo.

Pro Šiaulėnus, Tytuvėnus, Pašiaušę lapkričio 22 d. vakarą pasiekėme Bazilionų apylinkę. Nors visas kelias buvo sunkus, nes turėjome važiuoti ratais, o ne rogėmis snieguotu keliu, bet prieš pat Bazilionus mūsų arkliai visai nebepatraukė. Vietos kalnuotos, keliai ledu apkaustyti, slidūs. Arkliams nebepatraukiant, vežimus kareiviai stūmė.

Vėlai vakare, jau sutemus, mano kulkosvaidžių būrys sustojo netoli Bazilionų miestelio Padegliukų dvarelyje. Čia pat buvo ir Šiaulių-Tauragės plentas. Kadangi oras šaltokas, apsistojome dvaro savininko namuose. Radome tuščią vieną didelį kambarį, tik su spinta. Savininkas mūsų karininką pasikvietė pas save į kambarius ir ten jam paruošė lovą, bet apie mus kareivius nesirūpino. Jis, buvęs rusų karininkas,

prisigėręs caro armijos raugo, kur kareivis buvo šuns vietoje.

Mums kareiviams fronte daug nereikėjo. Užteko tik duoti šiaudų kambary pasitiesti guolį. Patys savo valia tvarkytis nenorėjome, nes buvome savo žemėje, o ne priešų. Visur jautėme mums rodomą gyventojų rūpestingumą, taipgi to pat laukėme ir iš dvarininko, bet apsirikome. Jis praeidavo pro šalį, pasižiūrėdavo, kaip kareiviai, sėdėdami ant grindų ir atsirėmę į sienas, snaudė, bet ne žodžio apie šiaudus. O mūsų buvo tik 24 vyrai.

Piktumas paėmė ir mane. Juk toji apylinkė man gerai pažįstama. Tik už 6 kilometrų nuo čia mano gimtoji vieta. Tik už 6 kilometrų mano tėvai, broliai ir kiti saviškiai. Ir štai savojoj gimtinėj nepalankiausiai mus sutiko. Ir tai dėl to, kad mums pasisekė ne pas ūkininkus apsistoti, bet dvare, ir dargi pono troboje. Pas kumečius būtų žmoniškiau.

Troboje pakvipo obuolių kvapas. Jis sklido nuo spintos. Kareiviai tuoj aptiko ant spintos uždengtus obuolius.

— Būrininke, ar galima tuos obuolius nudžiauti, — pasiteiravo manęs kareiviai.

Perpykęs leidau ir bematant visi pono obuoliai atsidūrė kareivių kišenėse. Atėjus prie kareivių karininkui, kareiviai ir jam davė obuolių. Karininkas nežinojo, kad tie obuoliai vogti, nes kareiviai niekur nevogdavo, bet gaudavo iš gyventojų. Taigi, manė, kad ir šį kartą iš kur nors gavo. Įsidėjęs kelis obuolius į kišenę, vieną valgydamas, įėjo į pono kambarį. Ponas žiūri, kad karininkas valgo jo obuolį. Išeina į mūsų kambarį pasižiūrėti, ogi, ant spintos nė

vieno obuolio. Įėjęs atgal nusiskundė mūsų karininkui, kad kareiviai jo obuolius nukniaukė.

Rytojaus dieną buvo sekmadienis. Lapkričio 23 d. Ruošiamės žygiuoti į Kartuvėnus, bet čia įsakymas pasitraukti į savo senąsias pozicijas ir leisti bermontininkams laisvai iš Žemaitijos pasitraukti į Vokietiją. Tai įsakymas Santarvės misijos, kuriai vadovavo prancūzų generolas Nisselis.

Kareivių tarpe kilo didelis nepasitenkinimas ir piktumas. Bermontininkai sumušti ir apsupti, belieka tik galutinai juos užgniaužti ir paimti jų karinį turtą, o štai čia santarvininkai (prancūzai, anglai, italai, japonai) liepia pasitraukti. Ką daryti! Mažesnis didesniųjų turi klausyti. Traukiamės atgal laimėję. Į bažnyčią atvykę žmonės, kurių tarpe man buvo daug pažįstamų, klausinėja, kodėl mes traukiamės. Sunku ką nors ir atsakyti. Kadangi generolas Nisselis — prancūzas, tai prancūzus daugiausia ir kaltinome.

Mums pasitraukus į senąsias pozicijas, bermontininkai pasijuto ramūs. Nė nemanė trauktis. Vėl plėšė mūsų gyventojus, žudė žmones ir šeimininkavo po Žemaičių žemę. Nebesulaukdama bermontininkų pasitraukimo, mūsų kariuomenė vėl pajudėjo. Tik šį kartą peštis nebeteko. Bermontininkai bėgo be kovų.

Gruodžio 9 d. ir mūsų batalionas pajudėjo. Šį kartą jau kitais keliais, pasienio link. Šis žygis jau buvo nebe kovos žygis, bet triumfo. Daugely miestelių ir bažnytkaimių gyventojai iškilmingai mus pasitikdavo. Kai kur rasdavome paruoštus garbės vartus, išsirikiavusias mokyklas, namai būdavo papuošti lietuviškomis vėliavomis. Ypač

iškilmingiausiai mus pasitiko Kelmės miesto gyventojai ir įteikė mūsų pulkui tautinę lietuvišką vėliavą.

Gruodžio 15 d. pasiekėme tuomet buvusią sieną, t. y. Klaipėdos krašto, kuris anąmet dar nebuvo priskirtas prie Lietuvos. Bermontininkai pabėgo į Vokietiją. Žemaičių kraštas laisvai atsikvėpė.

Žemaičiuose prabuvome visą žiemą. 1920 m. pavasarį atsikėlėme į Suvalkų kraštą prieš lenkus. Kadangi tuo laiku kovų nebuvo, tai prasidėjo ramaus meto gyvenimas. Žymią vietą užėmė kareivių švietimas, kultūrinė veikla ir pan. Dalyse įsteigtos karių bibliotekos. Tik liepos mėn. vėl prasidėjo fronto gyvenimas.

LENKAI PASTOJA MUMS KELIĄ Į VILNIŲ

1920 m. liepos mėn. ir mūsų 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulką (sudarytą iš buvusio Vilniaus bataliono) pasiuntė į Vilniaus frontą. Lenkai, pralaimėję bolševikų fronte, skubiai traukėsi Varšuvos link. Į Vilnių ir kitas lenkų užgrobtas Lietuvos sritis slinko bolševikų bangos. Lietuvos kariuomenė taip pat ryžosi užimti Vilnių. Bolševikai tomis dienomis jau nebuvo priešai, nes tik prieš keletą dienų — liepos 12 d. buvo pasirašyta taikos sutartis tarp Lietuvos ir Sovietų Rusijos.

Liepos 15 d. mūsų traukinys sustojo Vievio stotyje. Toliau važiuoti nebegalėjome, nes toliau apie Jeteliūnų kaimą (tarp Vievio ir Lentvario geležinkelių stočių) mūsų pirmasis batalionas ir Vilniaus karo komendantūra kovėsi su lenkų brigada, besitraukiančia nuo bolševikų.

Lenkų brigada norėjo jėga prasiveržti per Lietuvą jį Lenkiją, nes ji jau buvo atkirsta nuo besitraukiančios lenkų kariuomenės. Apie Jeteliūnų kaimą lenkai netikėtai puolė važiuojantį į Vilnių mūsų pulko pirmojo bataliono ir Vilniaus komendantūros traukinį. Lenkai jau buvo arti mūsiškio traukinio garvežio. Ar jie norėjo jį paimti, ar sužaloti — nežinia. Mašinistai greit sustabdė traukinį ir lietuviai kariai, skubiai iššokinėję iš vagonų, pradėjo gintis. Tuo pačiu traukiniu ant platformų (nedengtuose vagonuose) buvo vežami mūsų šarvuoti automabiliai. Jie iš savo kulkosvaidžių kai atidengė ugnį, tai lenkus tuoj atstūmė nuo traukinio.

Su lenkų brigada užvirė smarkios ir žiaurios kautynės, tačiau brigadai nepavyko prasiveržti. Pralaimėjusi kautynes, pasitraukė į miškus. Žuvo keliolika mūsų kareivių, daugiausia iš Vilniaus karo komendantūros. Žuvo ir lenkų. Šalia geležinkelio buvo palaidota keliolika jų nukautų. Mūsų kareiviai pasakojo, kad vienas jaunas lenkų kareivis, jau maža beturįs sąmonės, vis kartojo moters vardą: Ancia, Ancia ... Su tuo vardu lūpose ir mirė.

Po kovų buvo šiurpių vaizdų. Po vienu mažu tilteliu lietuvis, užsigulęs, smaugė lenką. Lenkas pasmaugtas, bet ir lietuvis negyvas — nušautas. Matyt, kitas lenkas jį nušovė. Toliau. Vienoje duobutėje kelių durtuvų subadytas gulėjo lietuvis. Aplink jį daug prišaudyta šovinių. Matyt, jį būrys lenkų užpuolė ir jis ilgai ir atkakliai gynėsi, nesiduodamas į nelaisvę.

Po kautynių dar kurį laiką pralaukėme Vievio stotyje. Iš miškų atvažiavo pas mūsų vadus tartis

lenkų vadai. Atvažiavo arkliais poniškoje karietoje. Kol vadai tarėsi, lenkų vežikai, jauni kareiviai, stovėjo prie stoties tvoros ir žiopsojo į lietuvių kareivius.

Netrukus iš lietuvių būrio išėjo pora kareivių ir priėjo prie vieno smulkaus lenkų kareivio. Lietuviškai jį prakalbino:

— Sveikas, ponas Žanai! Kaip tu čia patekai?

Paraudęs lenkiūkštis užsigynė lietuviškai nesuprantąs.

— Kaip tu nesupranti, — vėl puolė jį lietuviškai kareiviai. — Juk maži būdami esame kalbėję lietuviškai. Mano tėvai pas tavo tėvus tarnavo kumečiais. Aš išėjau savanoriu į Lietuvos kariuomenę, o tu išbėgai į lenkų kariuomenę.

Pora lietuvių kareivių neatleido jo. Nors dar bandė gintis, kad jis nesąs Žanas, bet pagaliau susigėdęs turėjo prisipažinti, ir pradėjo lietuviškai šnekėti. Kiti kareiviai pradėjo juoktis, kad ponų dvarininkų sūnelis tarnauja pas pulko vadą tik paprastu vežiku.

Netrukus pro šalį pravažiavo nuo Lentvario grįžtąs mūsų karinis traukinys. Viename vagone tarp lietuvių kareivių stovėjo vienas stambus, vidutinio amžiaus ir dideliais ūsais lenkų kareivis. Jis žiūrėjo į paliai tvorą stovinčius lenkučius ir šypsojosi. Pasirodo, jis buvo lietuvis, kilimo nuo Šiaulių. Per Pasaulinį karą tarnavo rusų kariuomenėje, o pradėjus organizuoti lenkų legijonus, jį kaip kataliką, ir pasiuntė pas lenkus. Paskui su legijonu grįžo į Lenkiją ir taip pasiliko lenkų kariuomenėje. Bėgti į Lietuvą nedrįso. Dabar lietuviai kareiviai, suradę

jį tarp lenkų, pasiėmė pas save ir patarė važiuoti namo.

Vieni lenkai pasidavė lietuviams, o kiti jų daliniai nenorėjo pasiduoti ir ryžosi jėga prasiveržti. Lietuvos kariams teko įvairias keliais žygiuojant gaudyti lenkus. Kai kur susitikdavo daug daugiau lenkų, negu būdavo lietuvių, todėl tekdavo ne vien jėga, bet daugiau gudrumu juos nuginkluoti ir suimti.

AZIJA RITASI PER LIETUVĄ

Lentvaryje susitikome su bolševikų kariuomene. Labai skurdi ir marga. Apsirengusi įvairiais drabužiais, daugiausia suplyšusiais. Kiti apsirengę pusiau moteriškai. Kepurės įvairiausios, daug moteriškų. Daug jų kareivių negalėdavau atskirti: vyrai ar moterys. Daugelis basi, kiti kojas apsivynioję skudurais, o ant skudurų su viela pririšti pentinai. Kiti buvo „turtingesni“: ant vienos kojos buvo ilgas batas, o ant kitos trumpas pusbatis. Tikra proletarų kariuomenė.

Plūdo vis kavalerijos daliniai. Arkliukai menki, nugainioti: tik vieni kaulai ir oda. Savo arkliukus daužo per ausis ir lekia zovada, lyg akis išdegę. Ir vis klausinėja, ar dar toli iki Varšuvos. Pamatę jojančius mūsų gusarus, negalėdavo jais atsigėrėti. Visi vienodai ir gerais drabužiais ir ilgais batais buvo aprengti. Drabužiai amerikoniški. Arkliai dikti, gražūs, nenuvaryti. Gusaras, ūkininko vaikas, moka branginti arklį. Be reikalo zovada nelaksto, bet

lengva ristele. Bolševikai, tai matydami, savo tarpe šnekėdavosi:

— Turi tokius puikius arklius, o tik risčia tejodinėja. Duotų man tokį arklį, tuoj atsidurčiau Varšuvoje.

Vienas mūsų eskadronas turėjo baltais lankeliais kepures, o kitas raudonais. Bolševikai mieliau žiūrėdavo į tuos su raudonais lankeliais. Jų supratimu: šitie darbininkų sūnūs, o su baltais — ponų ir buožių.

Prajoja jų brigada su orkestru. Mes žiūrime. Prieš mus sustoja vienas jų kareivis ir mus prakalbina lietuviškai, klausdamas, ar yra ukmergiškių. Atsirado net iš jo gimtojo valsčiaus. Pasiteiravo apie savo gimines ir pažįstamus. Mūsų kareiviai pradėjo jį įkalbinėti mesti raudonąją armiją ir joti tiesiog namo, nes kelias laisvas. Raudonasis lietuvis nepaklausė. Uždrožė per ausis savo kuinui ir nulėkė tolyn ieškoti Varšuvos.

Vaikščiojau apie geležinkelio stotį. Žiūriu, kažkas toliau baltuoja, lyg kiemas būtų prisnigtas. Prieinu arčiau. Ogi sudraskytos pagalvės ir patalai, pūkai ir plunksnos paleistos. Mus pasitinka žydai ir nusiskundžia, kad tai padarė pasitraukdami lenkų kareiviai. Įsivedė mus į namo vidų. Ten vėl viskas suversta, sulaužyta, sudaužyta. Didelė biblioteka irgi suversta, knygos ant grindų išbarstytos, sutryptos. Lenkų siausta.

Pirmieji bolševikų daliniai praėjo, bet galo dar nėra. Vis dar plūsta naujos gaujos, kaip skėrių bangos. Atrodo, lyg visa Azija pajudėjo į Vakarų Europą. Plūdo nudriskę, nuvargę, alkani. Virtuvių

nematyt. Paklausus: „Draugai, kur jūsų virtuvės, kad nevažiuoja drauge?“ — trumpai atsakydavo: “Nesuskuba važiuoti. Užpakalyje pasiliko.”

Bet ir tame „užpakalyje“ nematėme. Mito, ką kelyje pavykdavo pasigrobti plėšimo ar „rekvizavimo“ būdu. Jojo keliais ir laukais. Kiti raudonomis vėliavomis nešini. Skubėjo žygiuoti Varšuvos link ir skubėjo plėšti. Gyvas vištas, žąsis, paršiukus ir kitką kimšo į maišus, bėgo prie savo vežimų, į juos krovė. Žygiuojančios dalys nelaukė, todėl ir plėšikaujantieji turėjo skubėti, kad nepasiliktų nuo savo dalinių.

Mūsų kariuomenė turėjo saugoti kelius, kad per giliai į Lietuvą neįlįstų. Jeigu nebūtų mūsų karių, tai, turbūt, būtų jų gaujos ir po visą Lietuvą pasklidusios „beieškodamos“ Varšuvos. Kai kur jėga tekdavo nepraleisti raudonųjų dalinių nukrypimų iš kelio. Daugelyje vietų raudonuosius „rekvizitorius“ mūsų kariai sulaikydavo ir jų varomus ūkininkus su „rekvizuotu“ maistu atimdavo ir grąžindavo atgal namo. Ūkininkai džiaugėsi, bet bolševikai siuto ir keikėsi. Kur susitikdavo su daug didesnėmis bolševikų jėgomis, žinoma, nebandydavo atimti, nes raudonieji būtų nepasidavę. O kovų su jais tuomet reikėdavo vengti. Buvo atsitikimų, kad pagavę ganykloje besiganančią ūkininkų karvę, bolševikų kariai dar ją stovinčią lenktiniais peiliais piovė. Tai mūsų kariai matė Riesės apylinkėje.

Kaip raudonoji kariuomenė, jų kariai, atrodė skurdi, marga, taip ir jų gurguolė. Vežimų buvo įvairiausių. Karinių vežimų, dvarininkų karietų, vežikų fajetonų, ūkininkų vežėčių ir kitokių.

Gurguolėje varėsi ir daug ūkininkų. Kiti buvo varomi jau nuo Pskovo, Smolensko, Minsko ir kitų vietų.

Kur praėjo raudonoji banga, ten pakeliui buvo ištrypti laukai ir žolė, išgertas šuliniuose vanduo. Pats mačiau, kaip artilerija įvažiavo į avižų lauką, net ir patys kareiviai avižose sugulė. Arkliai, priėdę avižų, taip pat avižas voliojo. Mūsų kariai, turintieji foto aparatus, fotografuodavo tokius vaizdus. Bolševikų kariai mielai leisdavo juos fotografuoti, ir taip pat mėgdavo drauge su lietuvių kareiviais nusifotografuoti.

Bolševikų paprasti kareiviai mus vadindavo savo sąjungininkais. Pamatę ar mūsų gusarus prajojant, ar mūsų šarvuočius pravažiuojant, jau iš tolo sveikindavo ir šaukdavo: „mūsų sąjungininkai!“. Klausinėjo, ar daug lenkų mes primušėme. Jie, pagavę po keletą lenkų, neimdavo į nelaisvę. Atimdavo ginklus ir kitką ir paleisdavo laisvai eiti.

Agitatoriai buvo kitokios nuomonės. Jie mus sąjungininkais nelaikydavo, bet tokiais pat „buržujais“, kaip ir lenkai. Dažnai ateidavo į mūsų karių stovyklas ir pradėdavo mūsų kareivių eilėse varyti savo komunistinę agitaciją. Bet mūsų kareiviai tuoj sukirsdavo raudonąjį agitatorių. Nurodydavo kokia jų ir mūsų tvarka, kokia jų ir mūsų kariuomenė. Pavyzdžiai, mat, geriau kalbėjo, negu gražūs žodžiai. Vietoj, kad mūsų kareiviai užsikrėstų komunistų idėjomis, užsikrėtė jų kareiviai „buržuazinėmis“. Atsirado daug jų kareivių, kurie prašėsi juos priimti į Lietuvos kariuomenę. Kiti siūlėsi net su mašinomis pereiti į mūsų pusę. Bolševikų vadai

pradėjo prašyti mūsų vadus, kad šie sudraustų savo kareivius ir nebeagituotų raudonųjų kareivių. Mūsiškiai paaiškino, kad pirmieji agituoti pradeda jų agitatoriai. Mūsiškiai tik atsikerta.

Liepose 15 d. raudonosios armijos daliniai pirmiausia įėjo į Vilnių. Po kokių dešimt valandų patys pirmieji įžengė į Vilnių mūsų 7 pėst. Ž. K. Butegeidžio pulko viena kuopa. Šią kuopą nuoširdžiai pasitiko Vilniaus gyventojai lietuviai, žydai ir lenkai. Moters ir mergaitės karius apdovanojo gėlėmis.

Šiai kuopai sustojus Gedimino gatvėje, priešais Bristolio viešbutį, tuoj gatvė prisipildė žmonių, visi spausdamiesi arčiau mūsų kareivių. Automobiliu atvažiavę mūsų kariuomenės štabo karininkai su anglų ir prancūzų karo atstovais pasveikino kuopą, pirmiausia įžygiavusią į Vilnių. Kuopą pasveikinti išėjo bolševikų atstovas. Lietuvos Himnas ir bolševikų Internacionalas skambėjo po mūsų ir raudonųjų kalbų.

Po kokių 3—4 valandų į Vilnių įjojo mūsų gusarų pulkas. Naktį įvažiavo mūsų artilerija, o iš ryto (liepos 16 d.) įžygiavo ir 8 pėst. K. K. Vaidoto pulkas. Vietos lietuviai mieste suorganizavo kavinėse ir valgyklose mūsų kariams nemokamai vaišes, o be to, nuolat kvietėsi į savo namus. Mūsų 5 pėst. pulkas apsistojo Lentvaryje.

Bolševikai iš Vilniaus vis nenorėjo pasitraukti. Tik rugpiūčio 27 d. raudonieji galutinai pasitraukė iš Vilniaus. Ar tai tik po lietuvių griežto reikalavimo.

Rusai gal dar nebūtų atsitraukę iš Vilniaus, jeigu

jiems būtų sekęsis karas su lenkais. Iki Varšuvos greit nuėjo, bet pralaimėję Varšuvos mūšį, greit iš Lenkijos traukėsi. Rugpiūčio 28 dieną lenkų kariuomenė atstūmė rusus iki Lietuvos sienos Užnemunėje ir įsiveržė į Lietuvą, paimdama Seinus.

VĖL KOVOJAME SU LENKAIS

Vilniuje pradėjo kurtis lietuviškos valstybinės įstaigos, o Užnemnėje vėl atgijo kovos tarp lietuvių ir lenkų kariuomenių. Rugsėjo 2 d. Lietuvos kariuomenė puolė lenkus, atsiėmė Seinus ir vėl nužygiavo iki Augustavo. Beveik visą rugsėjo mėnesį lietuviai kovėsi su lenkais Užnemnėje. Laimėjimai krypdavo tai į vienų, tai į kitų pusę.

Spalio 6 d. Suvalkų mieste prasidėjo lietuvių ir lenkų delegacijų derybos karo veiksmams sustabdyti ir demarkacijos linijai (vietoj sienos, kol ji bus nustatyta) nustatyti. Tą pačią dieną ir pati sutartis pasirašyta. Sutartis turėjo galioti, kol visi sienų klausimai ir kt. ginčai tarp Lietuvos ir Lenkijos bus galutinai išspręsti.

Tačiau lenkai tos sutarties nepaisė. Dar besiderant, spalio 6 d. lenkai pradėjo pulti lietuvius. Kadangi pasirašius Suvalkų sutartį lenkų reguliarinei kariuomenei buvo nepatogu pulti, tai sugalvojo komediją. Lenkai suorganizavo atskirą savo armiją, kuriai vadovauti paskyrė gen. Želigovskį. Jam ir buvo įsakyta suvaidinti "sukilėlį", neklausantį Varšuvos vyriausybės ir veikiantį "savo atsakomybe".

Jis su savo armija klastingai puolė Vilnių ir mažos tame fronte lietuvių jėgos buvo priverstos pasitraukti iš Vilniaus.

Lietuvos kariuomenė buvo skaudžiai nukentėjusi rugsėjo ir spalio mėn. kovose. Jau atrodė, kad Lietuva nebeatsilaikys ir lenkai pavergs visą Lietuvą. Lenkų kavalerija buvo įsiveržusi į Lietuvos kariuomenės užnugarį ir jau buvo pasiekusi Kėdainių apylinkę. Matyt, ji turėjo tikslo galutinai palaužti lietuvių pasipriešinimo dvasią ir krašte sukelti paniką. Tačiau priešo viltys neišsipildė. Kariuomenei padėti ginklu stojo lietuviai partizanai, šauliai ir mokyklų mokiniai. Lenkų kavalerija turėjo sprukti atgal.

Lenkai ruošėsi galutinai smogti ir sunaikinti Lietuvos kariuomenę, pavergti visą Lietuvą. Lapkričio 17—22 d. Giedraičių ir Širvintų baruose ėjo atkaklios kovos žūt būt. Tačiau galutinėje kovoje ties Širvintais lietuviai nugalėjo lenkus. Lenkai jau ruošėsi bėgti iš Vilniaus. Bet čia, kaip ir 1919 m. nugalėjus bermontininkus, atvyko į frontą santarvininkų (prancūzų, anglų, italų, japonų) misija ir sulaikė lietuvių puolimą.

Buvo nustatyta neutrali zona tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių. Bet toji zona nebuvo rami iki 1923 m. vasario mėn. pabaigos. Nuolat ten ėjo smulkūs susirėmimai tarp lenkų ir lietuvių karių ir partizanų. 1923 m. vasario mėn. buvo panaikinta neutrali zona ir pravesta demarkacijos arba administracijos linija tarp lietuvių ir lenkų. Toji linija prabuvo iki 1939 m. spalio mėn. — Lenkijos žlugimo. 1923 m. vasario mėn. naikinant neutralią

zoną, dar buvo įvykę smarkesnių kovų tarp lietuvių ir lenkų kariuomenių ir partizanų.

Nors 1920 m. dar buvo įdomūs kovomis su lenkais, bet savo atsiminimus nutraukiu. Iš rikiuotės buvau perkeltas į pulko štabą. Raštininko išgyvenimai neįsmigo taip giliai į galvą, kaip rikiuotės kareivio, šito pilkojo kovotojo fronte.

PADĖKA.

"Aušros" leidykla nuoširdžiausiai dėkoja knygos autoriui Stasiui Butkui, kuris ne tik atsisakė honoraro, bet dar įnešė 25 dol. į "Aušros" fondą, dailininkui Alf. Dociui už šerų projekto pagaminimą, dailininkui Alf. Krivickui už viršelio projektą, J. Valakui, St. Jakštui, A. Sodaičiui, M. Luneckui, J. Virbaliui už paramos organizavimą JAV, visiems šerininkams, garbės prenumeratoriams ir rėmėjams.

GARBĖS PRENUMERATORIAI.

1. St. Lozoraitis, LDS, 2. J. Ginkus, 3. Virbalis, 4. J. Valakas, 5. M. Luneckas, 6. A. Sodaitis, 7. St. Jakštas, 8. L. Virbickas, 9. St. Grigaravičius, 10. R. Skipitis, 11. V. Alksninis, 12. Kun. dr. St. Valiušaitis, 13. Kan. J. Meškauskas, 14. K. Trečiokas, 15. Stp. Jakubickas, 16. A. Krausas, 17. J. Kedys, 18. P. Lukošiūnas, 19. Amerikos Lietuvių Tautinės Są-gos 1 skyrius Brooklyne, 20. A. Andriuškevičius, 21. K. Šlėnys, 22. K. Bačauskas, 23. M. Klikna, 24. A. Beleckas, 25. P. Dirkis, 26. B. Bobelis, 27. A. Chodeckas, 28. J. Citavičius, 29. A. Strungys, 30. Vl. Dirma, 31. J. Andrašiūnas, 32. K. Genevich, 33. J. Indriūnas, 34. P. Gailiūnas, 35. J. Rapšys, 36. A. Grigaliūnas, 37. A. Avižienis, 38. St. Gudas, 39. P. Švelnys, 40. V. Jonikas, 41. R. Janušauskas, 42. J. Lukoševičius, 43. A. Kudžma, 44. J. Valiušaitis, 45. P. Baltuonis, 46. M. Čapkauskas, 47. B. Mozūras, 48. J. Šiaučiulis, 49. Aug. Kuolas, 50. P. Juknys, 51. Vikt. Gudaitis, 52. A. Jurgėla, 53. B. Gurėnas, 54. P. Katen, 55. Aug. Orentas, 56. N. Katinas, 57. A. Severynas, 58. J. Kiaunė, 59. N. Pleštis, 60. Vl. Kiaunė, 61. V. Reketis, 62. D. Klinga, 63. L. Kupcikevičius, 64. K. Kundrotas, 65. J. Cesunskas, 66. Vl. Kurklietis, 67. A. Zaranka, 68. J. Matiukas, 69. J. Kalvaitis, 70. A. Mičiulis, 71. J. Rastenis, 72. Vl. Mikalauskas, 73. J. Žemaitis, 74. J. Mikolaitis, 75. A. Lietuvninkas, 76. Pr. Narvydas, 77. V. Dailidonis, 78. N. N., 79. J. Tamuliūnas, 80. A. Petkevičius, 81. J. Janušaitis, 82. A. Pumputis, 83. A. Urbonas, 84. P. Paprockas, 85. J. Gotautas, 86. Rudzitas, 87. V. Kunavičius, 88. J. Ruokis, 89. T.

D. Brėžis, 90. A. Ryliškis, 91. J. Ramoška, 92. A. Novickis, 93. Alb. Valentinas, 94. Pr. Saladžius, 96. J. Minelga, 97. P. Osmolskis, 98. J. Valuckis, 99. V. Ubara, 100. Vyt. E. Orentas, 101. T. Jagėla, 102. J. Karalius, 103.
J. Novickas, 104. K. Šimkus, 105. A. Petraitis, 106. A. Juozapavičius, 107. J. Šileikis, M. Bajoriūnas, 108. V. Saudzis, 109. Marija M. Kasponienė, 110. A. Senikas, 111. St. Loveikis, 112. J. Suveizdis, 113. N. Girdvainis, 114. L. Tamošaitis, 115. J. Lieponis, 116. J. Taruška, 117. J. Rimkus, 118. J. Trečiokas, 119. Pr. Keršis, 20 St. Trojanas, 121. P. K. Malelo, 122. P. Ulėnas, 123. A. Naujokienė, 124. K. Vaitaitis, 125. L. Gylys, 126. A. Vaitkus, 127. A. Grigalavičius, 128. D. Vizbaras, 129. J. Veikutis, 130. A. Zenkus, 131. M. Reklaitis, 132. Kun. T. Žiūraitis OP., 133. K. Musteikis, 134. J. Tumas, 135. J. Gesys, 136. P. Gabriūnas, 137. J. Jackevičius, 138. K. Avižienius, 139. A. Sipelis, 140. VI. Liubartas, 141. St. Razgaitis, 142.
J. Butėnas, 143. St. Daunys, 144. J. Zikaras, 145. A. Visackas, 146. A. Kaunas, 147. A. Sabaliauskas, 148. J. Dalbokas, 149. M. Balčiūnas, 150. F. Didžbalis, 151. St. Vainokas, 152. J. Jasiūnas, 153. A. Brūzga, 154. K. Cicėnas, 155. A. Bagdonas, 156. Jon. Andrašiūnas, 157. Vikt. Balanda, 158. A. Gaidjurgis, 159. St. Martinkus, 160. E. Rudaitis, 161. V. Maliorius, 162. K. Ukelis, 163. F. Girdauskas, 164. Pov. Petkevičius, 165. J. Budrikas, 166. J. V. Valančius, 167. D. Jurjonas, 168. J. Jareckas, 169. J. Stašys, 170. K. Klinauskas, 171. N. Micius, 172. J. Milius, 173. J. Vinciūnas, 174. A. Pačkauskas, 175. J. Valys, 176.
K. Česnauskas, 177. P. Stakauskas, 178. V. Meželienė, 179. M. Widra, 180. St. Samušis, 181. K. Petrauskas, 182. Z. Bakaitis, 183. K. O. Dobilas, 184. J. Dudonis, 185. Pr. Paukštis, 186. V. Avižius, 187. J. Liorentas, 188. K. Skinkys, 189. J. Breivė, 190. J. Švedas, 191. V. Rėkus, 192. M. Maksvytis, 193. K. Ališauskas, 194. J. Variakojis, 195. J. Sabaliauskas, 196. F. Putrins, 197. J. Tamulevičius, 198. J. Raulinaitis, 199. J. Janušauskas, 200. J. Grybauskas, 201. A. Urbonas, 202. J. Vaškevičius, 203. A. Juodka, 204. Juoz. Leimonas, 205. J. Bėžys.

"AUŠROS" ŠERININKAI.

1. J. Virbalis, 2. M. Ratkus, 3. M. Luneckas, 4. LAS Clevelando skyrius, 4. E. Arbačiauskas-Arbas, 5. Pr. Saladžius, 6. A. Krausas, 7. Br. Užemis, 8. J. Kedys, 9. M. Naujokas, 10. P. Linkevičius, 11. I. Navickas, 12. I. Straukas, 13. J. Lieponis, 14. St. Grigaravičius, 15. Pov. Dirkis, 16. A. Krakauskas, 16. A. Ramonis, 17. K. Siliūnas, 18. Dr. E. Noakas, 19. A. Kalvaitis, 20. J. Našliūnas, 21. Alb. Stiklakis, 22. Juoz. Žemaitis, 23. A. Traška, 24. S. Velbasis, 25. J. Karvelis, 26. P. Mockaitis, 27. Pr. Šimkus, 28. Stelmokas, 29. S. Lakavičius, 30. A. Šimkūnas, 31. P. Šileikis, 32. A. Kiesylis, 33. Val. Šimkus, 34. I. Sešplaukis, 35. Alg. Gustaitis, 36. A. Kudžma, 37. J. Lukoševičius, 38. P. Jocas, 39. Baltauskas, 40. E. Rudaitis, 41. V. Maliorius, 42. J. Bružinskas, 43. Just. Vaičaitis, 44. I. Vileniškis, 45. A. Andrulionis, 46. L. Lendraitis, 47. J. Vaičjurgis, 48. A. Tamošaitis, 49. B. Tvarkūnas, 50. J. Voldemaras.

Lietuviškoji spauda yra galingiausias ginklas kovoje dėl Lietuvos Nepriklausomybės. Todėl prenumeruokime ir remkime ją. Čia "Aušros" leidykla patiekia svarbesnių laikraščių adresus:

"Draugas", 4545 W. 63rd St., Chicago 29, Ill., USA.

"Naujienos", 1739 So. Halsted St., Chicago 8, Ill1., USA.

"Vienybė", 412 Bedford Ave, Brooklyn 11, N.Y., USA.

"Karys", 916 Willoughby Ave, Brooklyn 21, N.Y., USA.

"Laisvoji Lietuva", 911 W. 32 St. Chicago 8, Ill., USA.

"Dirva", 1272 E. 71 St. Cleveland, Ohio, USA.

"Nepriklausoma Lietuva", 7722 Georg St. Ville Lasalle, Montreal, Canada.

"Tėviškės Žiburiai", 941 Dundas St., W. Toronto, Ont., Canada.

"Europos Lietuvis", 1/2 Ladbroke Grds., London, W. 11, England.

"Santarvė", 46 Aberdare Grds., London, N.W. 6, England.

"Tėvų Žemė", 13 Frostic M, Frostic PI, London, E. 1, England.

"Margutis", 6755 Western Ave, Chicago 36, Ill., USA.

"Darbininkas", 680 Bushwick Ave, Brooklyn 21, N.Y., USA.

"Lietuvių Dienos", 9204 So. Broadway, Los Angeles 3, Calif., USA.

"Mūsų Pastogė", 127 Mimosa Rd., E. Bankstown, NSW, Australia.

"Tėviškės Aidai", 37 Roxburgh St., Ascot Vale, Vic., Australia.

"Mūsų Vytis", 6041 So. Fairfield Ave, Chicago 29, Ill., USA.

"Skautų Aidas", 310 Emery St., London, Ont., Canada.

"Argentinos L. Balsas", Casilla de Coreo 303, BA, Argentina.

"Laikas", Mendoza 2280, Avelaneda, BA, Argentina.

"Tėvų Kelias", Apartado 369, Caracas, Venezuela.

"Kolumbijos Lietuvis", Carrera 39, No. 54-31, Medellin, Columbia.

Lietuviškoji knyga išlaikė gimtąją kalbą praeityje, ji išlaikys ją ir dabartyje ir ateityje.

Todėl tremtyje visi lietuviai jaučiame didžiausią malonumą skaityti lietuviškas geras knygas. “AUŠRA” yra pasiryžusi Jums, mieli skaitytojai, patarnauti.

Prašome kreiptis į mūsų atstovus visame laisvajame pasaulyje ir ypač palaikyti glaudžiausius ryšius su pačia leidykla.

“AUŠRA”, 13b/Memmingen, Postfach 201, W.-Germany

JAV: Mr. M. Luneckas, 4847 So. Kilpatrick Ave, Chicago 32, Ill., Tel. LU-dlow 50492, arba
Mr. J. Valakas, 408-10 2nd. St. Brooklyn 11, N.Y.

Kanadoje: Mr. Aug. Kuolas, 49 Oakmount Rd., Toronto 9, Tel. RO 9-6884, arba
Mr. M. Čapkauskas, 854-39th Ave, Ville Lasalle, Montreal, Que.

Pietų Amerikoje: Sr. A. Diržys, Apartado de Correo 4532, Maracay, Venezuela.

Anglijoje: Mr. J. Bružinskas, 46, Springcliffe, Bradford 8, England, arba
Mrs. Dainora, 49, Thornton Ave, London W. 4.

Australijoje ir N-Zelandijoje: Mr. A. Krausas, 4 Grandview Ave, Maribyrnong W. 3, Vict. Australia.